

Glasnik izlazi po potrebi

BOSNA I HERCEGOVINA
Federacija Bosne i Hercegovine
Tuzlanski kanton
OPĆINA GRAČANICA
OPĆINSKO VIJEĆA

Broj predmeta: 01-05-03667-2013
Broj akta: 01EH-001
Gračanica, 31. 10. 2013. godine

Na osnovu člana 16. i člana 108. Statuta Općine Gračanica ("Službeni glasnik Općine Gračanica", broj: 4/09) i člana 90. Poslovnika Općinskog vijeća Općine Gračanica ("Službeni glasnik Općine Gračanica", broj: 1/06), Općinsko vijeće Gračanica na sjednici održanoj 31. 10. 2013. godine, d o n o s i

Z A K L J U Č A K

I

Usvaja se dokument „Politike socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014.-2018. godina, sa analizom stanja socijalne uključenosti na području općine Gračanica“.

II

Zaključak stupa na snagu danom objavljivanja u «Službenom glasniku Općine Gračanica».

PREDSJEDAVAJUĆI
OPĆINSKOG VIJEĆA
mr.sci. Edin Ibrišević, s.r.

**POLITIKE SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA
OPĆINE GRAČANICA 2014. – 2018.**

SA

**ANALIZOM STANJA SOCIJALNE UKLJUČENOSTI
NA PODRUČJU OPĆINE GRAČANICA**

Gračanica, oktobar/listopad, 2013. godine

S A D R Ź A J

PREDGOVOR

SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE

Lokalna samouprava u Federaciji Bosne i Hercegovine

Nadležnosti jedinica lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine

Uloga lokalne zajednice u socijalnom uključivanju

POLITIKE SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA OPĆINE GRAČANICA 2014. – 2018.

UVOD

1. Politika unaprijeđenja socijalne zaštite
2. Politika unaprijeđenja zaštite socijalno isključene djece i porodica u riziku
3. Politika unaprijeđenja položaja osoba sa invaliditetom (OSI)
4. Politika unaprijeđenja položaja seoske žene u lokalnom ruralnom razvoju
5. Politika unaprijeđenja turizma u funkciji lokalnog ekonomskog razvoja
6. Politika unaprijeđenja obrazovanja
7. Politika unaprijeđenja primarne zdravstvene zaštite
8. Osiguranje generalnih preduslova za efikasno provođenje politika socijalnog uključivanja na području općine Gračanica

ANALIZA SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI NA PODRUČJU OPĆINE GRAČANICA

1. UVOD

- 1.1. Svrha i ciljevi istraživanja
- 1.2. Metodologija izrade situacione analize

2. OPĆINA GRAČANICA

- 2.1. Prirodne odlike i resursi
 - 2.1.1. Turistički potencijali i turistička infrastruktura
 - 2.1.2. Iskorištenost lokalnih poljoprivrednih potencijala
 - 2.1.3. Mala i srednja preduzeća i obrt i zanatstvo
- 2.2. Administrativne usluge
- 2.3. Imovinska i lična sigurnost građana

3. ZAPOŠLJAVANJE

4. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I OSIGURANJE

5. SOCIJALNA ZAŠTITA

- 5.1. Novčana i druga materijalna pomoć
 - 5.1.1. Stalna novčana pomoć
 - 5.1.2. Novčana naknada za pomoć i njegu od drugog lica
 - 5.1.3. Druga materijalna pomoć
- 5.2. Osposobljavanje za život i rad

- 5.3. Smještaj u drugu porodicu
- 5.4. Smještaj u ustanove socijalne zaštite
- 5.5. Usluge socijalnog i drugog stručnog rada
- 5.6. Kućna njega i pomoć u kući

6. ZAŠTITA CIVILNIH ŽRTAVA RATA

7. ZAŠTITA PORODICA SA DJECOM

8. ZAŠTITA OSOBA SA INVALIDITETOM

9. ZAŠTITA OSTALIH RIZIČNIH GRUPA

- 9.1. Djeca i mladi sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju
- 9.2. Raseljena lica i povratnici
- 9.3. Romska populacija
- 9.4. Osobe treće životne dobi i penzioneri
- 9.5. Mladi
- 9.6. Žene
 - 9.6.1. Položaj seoske žene i njena uloga u lokalnom ruralnom razvoju

10. OBRAZOVANJE

11. UTICAJ NADLEŽNIH INSTITUCIJA, OPĆINSKIH SLUŽBI I DRUGIH LOKALNIH SUBJEKATA NA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE

- 11.1. Centar za socijalni rad Gračanica
- 11.2. Općina Gračanica
 - 11.2.1. Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije
 - 11.2.2. Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove
 - 11.2.3. Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove
 - 11.2.4. Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica
- 11.3. Organizacije civilnog društva
- 11.4. Privredni sektor i razvoj (socijalnog) poduzetništva
 - 11.4.1. Socijalno poduzetništvo
 - 11.4.2. Društvena odgovornost preduzeća
 - 11.4.3. Korporativna filantropija
- 11.5. Privatni sektor

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

PREDGOVOR

S ciljem doprinosa procesu jačanja mehanizama za socijalni dijalog, razvijanja partnerstava i motiviranja svih aktera odgovornih za integraciju socijalno isključenih grupa u društveni život, Biro za ljudska prava Tuzla, u partnerstvu sa kantonalnom organizacijom Crvenog križa, realizira projekt *Lokalne zajednice u funkciji socijalnog uključivanja, radnog aktivizma i zapošljavanja*. Projekt se implementira u 3 bh. općine (Tuzla, Gračanica i Brčko distrikt BiH), a finansijski ga je podržala Evropska unija u okviru programa Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR). Pridruženi partneri u projektu su Općina Tuzla, Općina Gračanica i Vlada Brčko distrikta BiH.

Ovim projektom Biro za ljudska prava Tuzla nastoji ojačati ulogu aktera iz svih sektora u lokalnom socijalnom razvoju i doprinijeti kreiranju prostora za definisanje, pripremu i efikasnije provođenje lokalnih politika koje bi trebale donijeti pozitivne efekte na smanjenje socijalne isključenosti

ranjivih kategorija stanovništva, te doprinijeti jačanju socijalnog kapitala i veće socijalne kohezije u društvu kroz izgradnju partnerstava unutar i izvan socijalnog okruženja i otvaranje kanala za bolji protok informacija.

Zbog kompleksnosti pitanja siromaštva i socijalne isključenosti, nerealno je očekivati da će se pozitivne promjene desiti kroz izolovane aktivnosti institucija vlasti ili aktivnosti koje provodi civilni i privatni sektor. Evropski proces socijalnog uključivanja na razne načine promovira mobilizaciju svih relevantnih aktera, a iskustva pokazuju da se mnogo bolji efekti u zajednici postižu ukoliko različiti akteri svojim resursima zajednički djeluju prema zajedničkom cilju.

Efikasnost socijalne zaštite, njen obim, nivo i pristupačnost najugroženijim slojevima društva je određena socijalnom politikom jedne države. U skladu s tim, uspješnost sistema socijalne zaštite u jednoj državi zavisi od njene sposobnosti da prepozna i jasno definiše ciljnu grupu kojoj je ta zaštita potrebna, organizuje i koordinira rad mreže subjekata koji tu zaštitu pružaju i, naravno, obezbijedi sredstva kojima bi se finansirao cijeli taj sistem.

Država putem svojih intervencija treba osigurati smanjenje ranjivosti pojedinaca pred socijalnim rizicima koji se javljaju usljed stalnih društvenih promjena, te razviti sposobnost prilagodbe ranjivih grupa i pomoći im u prevladavanju jaza koji pred njima stoji u ostvarivanju njihovih prava, što vodi kreiranju društva jednakih šansi za svakog pojedinca, bez obzira na njegov ili njen društveni status, materijalno stanje, moguću invalidnost, stepen obrazovanja i ostalo. Uz istovremeno razvijanje socijalnih programa i uvođenje reda u sistem socijalne zaštite, neophodno je dodatnim programima zapošljavanja i zakonima stimulirati razvoj socijalnog poduzetništva i time veću zaposlenost socijalno ugroženih kategorija stanovništva.

Uloga civilnog društva kao pokretača kreiranja javnih politika i promotora dobrih praksi primjene modela integrisanog upravljanja politikama socijalnog uključivanja može biti od izuzetne važnosti za cjelokupni proces socijalnog uključivanja i u značajnoj mjeri doprinijeti njegovoj implementaciji. Upravo zato je, kroz projekt koji provodi Biro za ljudska prava Tuzla, ohrabreno kreiranje Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018., kao lokalnog strateškog dokumenta socijalnog uključivanja sa prijedlogom mjera čija bi implementacija u narednom periodu trebala dovesti do poboljšanja postojećeg veoma lošeg stanja u ovoj oblasti.

Želja nam je da pomenuti strateški dokument zainteresiranoj javnosti posluži kao putokaz u kojem bi se pravcu trebale usmjeriti aktivnosti u rješavanju problematike socijalnog isključivanja u lokalnoj zajednici koja poprima trajni karakter i strukturira se kao model odnosa u društvu na koji se svi akteri pomalo navikavaju.

SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE¹

Socijalna uključenost je proces koji obezbjeđuje onima koji žive u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti da dobiju mogućnost učešća u ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu zajednice u kojoj žive. Nasuprot socijalnom uključivanju, socijalna isključenost je proces u kojem su takva lica i porodice, usljed nemogućnosti da ostvare dohodak dovoljan da im osigura prihvatljiv životni standard, gurnute na marginu društva i nisu u mogućnosti da u potpunosti učestvuju u društvenom životu zajednice. Za takve grupe kažemo da žive u siromaštvu, zbog čega nailaze na mnoge prepreke kao što su: nezaposlenost, loši uslovi stanovanja, neadekvatna zdravstvena zaštita, nedostatno i neadekvatno obrazovanje, nemogućnost stjecanja novih znanja i radnih vještina, izolacija iz sportskog i kulturnog života, i dr.

Među različitim autorima i definicijama socijalne isključenosti postoji saglasnost o tri osnovna sastavna elementa ovog pojma koja su međusobno povezana i isprepletena na način da jedan produkuje drugi. *Prvi* element je nezaposlenost i time isključenost sa tržišta rada, ostvarivanje prihoda i obezbjeđenja socijalne sigurnosti pojedinca i porodice. Nemogućnost zaposlenja ili gubitak istog vodi pogoršanju životnog standarda, što predstavlja rizik siromaštva, a ujedno je i

¹ Dijelovi teksta preuzeti iz publikacije *Šta da se radi? Socijalna uključenost i civilno društvo – praktični koraci*. Sarajevo: Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI), 2009.

drugi element socijalne isključenosti. Život u siromaštvu pun je uskraćenosti: teško pronalaženje posla i mogućnost dugotrajne nezaposlenosti, izostanak prihoda i stigmatizacija zbog toga, nemogućnost učestvovanja u društvenim aktivnostima i osjećaj izoliranosti, stres, gubljenje socijalnih veza, što pojedinca ka socijalnoj izolaciji, kao *trećem* elementu.

Među grupe stanovništva koje su najviše pogođene rizicima socijalne izolacije ubrajaju se manjine, nezaposlene osobe, porodice sa djecom, samohrani roditelji, nedovoljno obrazovane osobe, povratnici, raseljena lica, mladi, osobe treće životne dobi i lica sa invaliditetom i poteškoćama u razvoju. Za neke grupe iz najugroženijih kategorija može se govoriti o stanju dugoročne socijalne isključenosti koja je nastupila usljed nedostatka njihovih kapaciteta za promjenu svog nepovoljnog stanja, te potpunoj blokadi potencijala za razvoj individualne egzistencije, što za posljedicu ima trend porasta osoba izoliranih iz društvene zajednice.

Ukoliko se takvo stanje održi tokom dužeg vremenskog perioda, javljaju se problemi unutar porodice, bračne i porodične svađe, koje mogu dovesti do raspada bračne i porodične zajednice. Neučestvovanje u radu i siromaštvo izoluju pojedinca i od kolega sa posla, smanjuju izlaske iz kuće, vode ka gubljenju veza sa prijateljima, srođnicima, komšijama... U takvim okolnostima pojedinac gubi samopoštovanje, autoritet i moć da stvara i doprinosi, gubi mogućnost razvoja, napredovanja i samopotvrđivanja, što ga može dovesti do depresije i drugih poremećaja mentalnog zdravlja. Ovakvo stanje pojedinca se prenosi na sve članove porodice, što vodi daljoj dugotrajnoj socijalnoj isključenosti pojedinca i cijele porodice.

Navedeni proces, u teoriji poznat kao „začarani krug socijalne isključenosti i siromaštva”, pokazuje višedimenzionalnost, društvenu uslovljenost i kompleksnost socijalnog isključivanja, jer pogađa i ekonomske i socijalne komponente čovjekovog života, te obuhvata i zajedničko i pojedinačno, i nije posljedica samo ličnih nedostataka i problema isključenih, nego je uzrokovana nizom institucionalizovanih nejednakosti, poput nejednakih mogućnosti pristupa obrazovanju, zdravstvenim i socijalnim uslugama, kulturnim, sportskim i drugim resursima.

Socijalno uključen je onaj čovjek koji ima osjećaj pripadnosti, koji osjeća da ga okružuju rođaci, prijatelji, kolege, dobronamjernici, koji ima mogućnost da se čuje, kaže svoje mišljenje i učestvuje, angažuje se, da rješava probleme koji se tiču njega i njegovog okruženja. To je čovjek koji je u stanju da proizvodi energiju i ideje na kreativan način, razvija strategije za rješavanje problema i prevazilazi teškoće koje mu svakodnevni život donosi. Takav čovjek je čovjek zajednice, nosilac lične i porodične sigurnosti, solidarnosti prema drugima i proizvođač demokratskih procesa u jednom društvu. To je građanin koji ima izravno ljudsko pravo da učestvuje u svom životu, svojoj porodici i svom okruženju. Svako ko mu stoji na tom putu sprječava ga u ostvarenju osnovnih ljudskih prava, što predstavlja društveno neprihvatljivo i kažnjivo ponašanje.

Socijalna isključenost postaje masovan i zabrinjavajući proces koji upozorava da se unutar društva događaju ozbiljne promjene koje mogu imati dugotrajne i teške posljedice na pojedince, porodice, grupe i društvo u cjelini. Nesuočavanje sa problemom socijalne isključenosti može ga samo još više produbiti. Zato je potrebna široka društvena akcija koju treba da predvodi država i njeni organi i institucije, organizacije civilnog društva, preduzeća, statističke i istraživačke institucije, sindikati, lokalna samouprava, odnosno, svi oni koji nose razvojnu funkciju u jednom društvu.

Lokalna samouprava u Federaciji Bosne i Hercegovine²

Koncepciju, stanje i razvoj lokalne samouprave u BiH moguće je posmatrati samo u svjetlu karakteristika njenog državnopravnog uređenja, pravnog sistema i organizacije državne vlasti Bosne i Hercegovine (Dmičić, 2008:17). Komplicirana, asimetrična i višestepena struktura države uslovila je i nefunkcionalnu strukturu lokalne samouprave koja se ogleda u različitim nadležnostima koje ustavi i zakoni povjeravaju općinama kao jedinicama lokalne samouprave.

Važeći Ustav BiH³ iz 1995. godine ne sadrži ni jednu izričitu odredbu o lokalnoj samoupravi, kao niti jednu opću normu kojom bi se garantovalo pravo čovjeka na lokalnu samoupravu (Trnka, 2006: 385). Samo se na jednom mjestu govori o teritorijalnoj organizaciji BiH, i to u odredbi kojom se

²mr. sci. Muhamed I. Mujakić, *Lokalna samouprava u Federaciji Bosne i Hercegovine – koncept, nadležnosti i organi*, HRVATSKA JAVNA UPRAVA, god. 10. (2010.), br. 4., str. 1045–1058

³www.ccbh.ba

utvrđuje obaveza entiteta i svih njihovih administrativnih jedinica da su dužni pridržavati se ovog ustava i općih načela međunarodnog javnog prava (čl. III.3.b).

Međutim, s obzirom na to da je BiH potpisala Evropsku povelju o lokalnoj samoupravi⁴ 1994. godine, Povelja je postala sastavni dio pravnog sistema BiH, mada sva ustavna i zakonska rješenja u BiH još nisu u potpunosti usklađena sa Poveljom.

Evropska povelja o lokalnoj samoupravi⁵ je međunarodni pravno-politički dokument koji je utemeljio i standardizovao status lokalne samouprave u Evropi, a koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala i time prihvatila obavezu da je inkorporira u svoje pravno uređenje. Ona je to najvećim dijelom i učinila kroz zakone o lokalnoj samoupravi koji su doneseni u oba entiteta. Osnovni principi na kojima počiva ovaj dokument utvrđuju prava i odgovornosti općine, kao lokalne zajednice prema svojim građanima s jedne strane, odnosno mogućnosti građana da učestvuju u upravljanju lokalnim poslovima, s druge strane.

Principi koji su neposredno u funkciji učešća građana i zadovoljavanja njihovih potreba su:

- Javni poslovi se po pravilu vrše od strane onih vlasti koje su najbliže građanima na efikasan, transparentan i participativan način;
- Lokalne vlasti, kao produkt lokalne samouprave, imaju pravo da u granicama zakona, regulišu i rukovode određenim dijelovima javnih poslova, na osnovu sopstvene odgovornosti i u interesu lokalnog stanovništva;
- Građanin je subjekt demokratije i on ima pravo da učestvuje u obavljanju javnih poslova, što je osnovno demokratsko načelo. Građanin ga ostvaruje u prvom redu na lokalnom nivou;
- Lokalna vlast treba da razvija upravu koja je bliža građanima i sa većim stepenom efikasnosti;
- Vlast u lokalnim zajednicama vrše vijeća ili skupštine koje čine građani - vijećnici/zastupnici, izabrani tajnim glasanjem na slobodnim izborima, na osnovu neposrednog, opšteg i jednakog biračkog prava. Vijeća ili skupštine imaju izvršne organe koji su joj odgovorni;
- Lokalne vlasti imaju pravo na odgovarajuće sopstvene izvore finansiranja koji su primjereni njihovim dužnostima i sa njima slobodno raspolažu u okviru svojih ovlaštenja;
- Lokalne vlasti, u vršenju svojih dužnosti međusobno sarađuju i udružuju se sa drugim lokalnim vlastima, radi vršenja poslova od zajedničkog interesa.

Trenutno u BiH egzistiraju dva različita sistema lokalne samouprave, jer su entitetskim ustavima i zakonima uspostavljena različita i oprečna rješenja u brojnim pitanjima položaja, nadležnosti i funkcionisanja općina, gradova i drugih oblika lokalne samouprave. Entitetskim zakonodavstvom obezbjeđen je normativni okvir, a osnovni problem organizacije i funkcionisanja lokalne samouprave predstavlja njena nedovoljna autonomija.

Ostvarivanje lokalne samouprave najdirektnije je uslovljeno daljnjom dogradnjom i funkcionisanjem pravnog sistema, izgradnjom koncepta dobre uprave, demokratskim procesima, ostvarivanjem ustavnosti, zakonitosti, vladavinom prava i zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda. Sve to postaje temeljna pretpostavka uspostavljanju i razvijanju općine kao osnovne teritorijalne jedinice lokalne samouprave.

Lokalna samouprava u F BiH organizovana je i ostvaruje se u općinama i gradovima kao jedinicama lokalne samouprave, a izvršavaju je organi jedinica lokalne samouprave i građani, u skladu sa Ustavom, zakonima i statutom jedinice lokalne samouprave⁶. Općina je jedinica lokalne samouprave koja je na osnovu ispunjavanja propisanih kriterija uspostavljena zakonom. Ona je osnovna jedinica lokalne samouprave u F BiH. Grad je jedinica lokalne samouprave koja predstavlja urbanu, infrastrukturnu cjelinu povezanu svakodnevnim potrebama stanovništva.

⁴www.conventions.coe.int

⁵Evropska povelja o lokalnoj samoupravi, 1985.

⁶čl. 3. Zakona o principima lokalne samouprave u F BiH

Ustavom F BiH propisano je da se u općini ostvaruje lokalna samouprava (čl. VI.2.(1)). Ustav Federacije Bosne i Hercegovine⁷ iz 1994. godine, prvobitno je predviđao općinu kao jedini oblik ostvarivanja lokalne samouprave. Amandanima na Ustav iz juna 1996. godine definisan je i drugi oblik lokalne samouprave – grad.

U F BiH je 1995. godine usvojen Zakon o osnovama lokalne samouprave⁸ (na snazi sve do 2006.), a kantoni su također usvojili svoje zakone o lokalnoj samoupravi. Novim Zakonom o principima lokalne samouprave u F BiH⁹ razrađena su rješenja o lokalnoj samoupravi sadržana u Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi i Ustavu F BiH. Zakonom o principima lokalne samouprave u F BiH¹⁰ utvrđene su nadležnosti općina bez bilo kakvih razlika i izuzetaka, barem formalno, pa bi se shodno tome moglo zaključiti da su općine u F BiH monotipske, odnosno da sve općine imaju iste i jednake nadležnosti bez obzira na broj stanovnika, na veličinu svoje teritorije, na ekonomski i privredni razvoj i druge parametre. Dakle, općine u F BiH normativno imaju isti pravni status i iste nadležnosti, mada zbog svojih subjektivnih razloga, kao što su: privredni i ekonomski razvoj, javni prihodi, i dr., ne ostvaruju sve nadležnosti u istom ili sličnom obimu. O pitanju je li bolje da sve općine budu monotipske ili pak višetipske postoje oprečna razmišljanja, kako u teoriji, tako sve više i u praksi.

Bez obzira na nomotehničke nedostatke zakona, uočljivo je da su propisi o lokalnoj samoupravi u F BiH tokom perioda između starog (1995.) i novog (2006.) Zakona evoluirali i to u pozitivnom smislu:

1. prihvaćeno je moderno evropsko shvatanje lokalne samouprave (ne kao ličnog prava građana, već kao prava lokalnih organa da upravljaju dijelom lokalnih poslova u interesu lokalnog stanovništva),
2. u monotipnu strukturu lokalne samouprave, pored općine, uvodi se i grad kao jedinica lokalne samouprave (grad se, osim ustavom, uspostavlja federalnim zakonom na osnovu sporazuma o udruživanju dviju ili više općina, odnosno odluke općinskog vijeća općine koja ispunjava propisane kriterije iz zakona, a koja ima najmanje 30.000 stanovnika, odnosno u čijem gradskom središtu kao zaokruženom urbanom području živi najmanje 10.000 stanovnika. Grad u smislu ovog zakona predstavlja sjedište kantona i u slučaju neispunjavanja drugih uvjeta iz zakona),
3. postepeno se proširuju nadležnosti općina,
4. promijenjen je način izbora načelnika (sada ga biraju neposredno građani, a prije ga je biralo općinsko vijeće).

Nadležnosti jedinica lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine

Pitanje nadležnosti, uz pitanje finansiranja jedinica lokalne samouprave, predstavlja ključno pitanje određenja pozicije jedinica lokalne samouprave. S obzirom da postoje entitetski i kantonalni zakoni, odnosno općinski statuti, vrlo često međusobno neusklađeni, dešava se da se preklapaju nadležnosti viših i nižih nivoa vlasti (entiteta i kantona, općina i kantona).

Nadležnosti jedinica lokalne samouprave mogu biti izvorne, odnosno vlastite, i eventualno one koje se delegiraju od viših nivoa vlasti. Vlastite, odnosno izvorne nadležnosti jedinice lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine propisane su Zakonom¹¹ i statutima, gdje su taksativno nabrojene.

Nadležnosti jedinica lokalne samouprave pripadaju u jedan od najbitnijih elemenata koji karakterišu lokalnu samoupravu, odnosno djelokrug njenog rada. Što se tiče nadležnosti jedinica lokalne samouprave, Zakonodavac u Zakonu o principima lokalne samouprave u F BiH uspostavlja veći broj nadležnosti općina kao jedinica lokalne samouprave (njih 29; čl. 8.), od kojih su neke: donošenje budžeta; donošenje raznih programa i planova razvoja i stvaranje uvjeta za privredni razvoj i zapošljavanje; uređenje prostora i donošenje prostornih, urbanističkih i provedbenih planova; utvrđivanje politike korištenja i utvrđivanje visine naknada za korištenje javnih dobara;

⁷www.fbihvlada.gov.ba

⁸Službene novine F BiH, broj: 6/95

⁹Službene novine F BiH, broj: 51/06

¹⁰Službene novine F BiH, broj: 609/06

¹¹Idem.

utvrđivanje i vođenje politike raspolaganja, korištenja i upravljanja građevinskim zemljištem; utvrđivanje politike upravljanja i raspolaganja imovinom jedinice lokalne samouprave; utvrđivanje i provođenje stambene politike i donošenje programa stambene i druge izgradnje; utvrđivanje politike upravljanja prirodnim resursima; organiziranje i unaprijeđenje lokalnog javnog prevoza; utvrđivanje politike predškolskog obrazovanja, unaprijeđenje mreže ustanova te upravljanje i finansiranje javnih ustanova predškolskog obrazovanja; osnivanje, upravljanje, finansiranje i unaprijeđenje ustanova osnovnog obrazovanja; osnivanje, upravljanje, unaprijeđenje i finansiranje ustanova i izgradnja objekata za zadovoljavanje potreba stanovništva u oblasti kulture i sporta; ocjenjivanje rada ustanova i kvaliteta usluga u djelatnosti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, kulture i sporta te osiguranje finansijskih sredstava za unaprijeđenje njihova rada i kvaliteta usluga u skladu sa potrebama stanovništva i mogućnostima jedinice lokalne samouprave; donošenje propisa o porezima, naknadama, doprinosima i taksama iz nadležnosti jedinice lokalne samouprave; organiziranje efikasne lokalne uprave prilagođene lokalnim potrebama; uspostavljanje organizacije mjesne samouprave i druge nadležnosti.

Zakon sadrži i posebnu odredbu o „mjesnim samoupravama“ koje se smatraju jedinicama lokalne samouprave, a ostvaruju se u mjesnim zajednicama kao obaveznom obliku mjesne samouprave. Što znači da Zakon obavezuje na osnivanje mjesnih zajednica kao jedinica za komunikaciju i suradnju građana s lokalnim vlastima, odnosno političkim predstavnicima.

Kroz kontinuirani zajednički rad na zajedničkim problemima stvara se osjećaj zajedništva bez obzira na razlike u privatnim interesima, i formira se barem ideja o općem interesu kojim bi se trebalo rukovoditi u procesima odlučivanja. Jačanje lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini je stoga posebno značajno, jer su njihovi potencijali u političkom životu BiH nedovoljno iskorišteni. U cilju poboljšanja efikasnosti funkcionisanja sistema lokalne samouprave, potrebno je povećanje izdvajanja za lokalnu samoupravu, jer za adekvatno izvršavanje nadležnosti mora biti obezbjeđeno i adekvatno finansiranje.

Razjedinjenost države u kojoj svaka od mnogobrojnih jedinica nosi dio samostalnosti državu čini disfunkcionalnom, i u takvim okolnostima značaj lokalne zajednice raste još više, ali se to na nivou države službeno ne prepoznaje s obzirom da BiH nema državni zakon o lokalnoj samoupravi koji bi jasno definisao poziciju i ulogu građanstva u sistemu uprave. Također je važno naglasiti da ova oblast nije stavljena pod direktnu nadležnost niti jednog od državnih ministarstava, što znači da BiH na državnom nivou nema nadležnosti u oblasti direktnog učešća građana u upravljanju javnim poslovima na lokalnom nivou¹².

Proces parcijalizacije u sistemu lokalne samouprave u F BiH se, pored postojanja zasebnih entitetskih zakona, još više produbljuje, jer svaki kanton u FBiH ima svoj zakon o lokalnoj samoupravi (ukupno 10 kantonalnih zakona), a pored toga i općinske statute. Sve ovo ne bi predstavljalo toliki problem da su opštinski statuti, kantonalni i entitetski zakoni međusobno usklađeni i da su nadležnosti organa lokalne samouprave jasno definisane. Ovako se vrlo često dešava da općine odbace određeni problem, ili raspravu o problemu, ističući da je on u nadležnosti kantona ili entiteta koji to opet prebacuju na općine, čime se smanjuje efikasnost funkcionisanja sistema lokalne samouprave.

Trend jačanja lokalnih zajednica primjetan je širom Evrope, što indirektno dotiče i BiH, jer međunarodna zajednica sve više sredstava ulaže u razvoj lokalnih zajednica i projekte na lokalnom nivou.

Uloga lokalne zajednice u socijalnom uključivanju

Kontakti ljudi u lokalnoj zajednici i njihova direktna participacija kroz inicijative i aktivnosti nas uvode u pristup da zajednica mora biti u funkciji svojih stanovnika, uvodeći pojam *funkcija* koje se ostvaruju na definisanom području. Pet je ključnih funkcija zajednice, i to:

1. Lokalna participacija u proizvodnji, distribuciji i razmjeni neophodnih dobara i usluga u industriji, privredi, zdravstvu, obrazovanju, socijalnoj zaštiti, religijskim organizacijama;

¹²Bajrović R.; Bosanskohercegovačke opštine i Europska unija; Neposredno učešće građana u stvaranju politika na lokalnom nivou, Open Society Fund BiH, 2006.

2. Socijalizacija i transmisija znanja, društvenih vrijednosti i obrazaca ponašanja na članove zajednice posredstvom porodice, škole, religijskih organizacija i drugih sistema u zajednici;
3. *Društvena kontrola* kao sredstvo uticaja na ponašanje članova i njihovo konformisanje sa vrijednostima i normama zajednice. Nosioци društvene kontrole su porodica, sudstvo, policija, škole, religijske organizacije i socijalne službe, a osnovno sredstvo za ostvarivanje socijalne kontrole su zakoni kojima se štite vrijednosti zajednice.
4. Socijalna participacija u različitim aktivnostima zajednice koja se ostvaruje kroz porodične, srodničke, prijateljske, kolegijalne grupe, religijske i volonterske organizacije, državne programe i socijalne službe;
5. Uzajamna i višestruka podrška članovima zajednice u periodima kada im je pomoć neophodna i zaštita zbog zdravstvenih problema, ekonomskih poteškoća, i svih drugih životnih situacija koje ugrožavaju njihov opstanak i razvoj. Pomoć i podrška se pružaju od strane različitih grupa i institucija u zajednici kao što su: porodične i srodničke, susjedske, prijateljske, religijske i volonterske grupe, socijalne službe, osiguravajuće kompanije, karitativne ustanove, i sl.¹³

Ovo određenje daje mogućnost punog uvida uloga lokalne zajednice u procesu socijalnog uključivanja zbog njenih funkcija uzajamne i višestruke podrške članovima, usljed određenih problema, kao i socijalne participacije u različitim aktivnostima zajednice i socijalizacije koju svaki pojedinac ostvaruje učestvujući u vezama i odnosima u zajednici.

Sve navedeno dovodi do zaključka da ljudi u lokalnim zajednicama imaju pravo na upravljanje dijelom poslova koji se tiču njihovih ličnih i zajedničkih interesa. To je pravo lokalne samouprave i ono nije stvar ustava i zakona, nego izvorno demokratsko pravo, a obaveza je da pozitivni pravni akti garantuju i razgraniče domene državne i lokalne vlasti, kako se ove vlasti ne bi međusobno sukobljavale. To je legitimacijska osnova lokalnih zajednica kao samoupravnih zajednica za šta se opravdanje nalazi u zajedničkim potrebama njihovih članova, čije se zadovoljavanje (od uređivanja do izvršavanja) obavlja preko organa i institucija lokalnog nivoa. Lokalna samouprava, kao izraz samoupravnosti lokalne zajednice, je demokračičnija, racionalnija i efikasnija u obavljanju takvih poslova, jer je u pogledu izbora i funkcionisanja omogućeno veće učešće, uticaj i kontrola građana.

U okviru političkog poimanja lokalne zajednice posmatra se i uloga građanina i njegovo učestvovanje u njenom životu i njenim poslovima. Od toga koliko je građanin aktivni participant života svoje zajednice, zavisi njen demokratski aspekt. Ukoliko se građanin samoorganizuje i udružuje, kako bi zadovoljavao svoje potrebe i zajedničke potrebe i interese svih koji žive na tom prostoru, utoliko je razvijeniji i nivo civilnog društva. A ukoliko je razvijenije civilno društvo, veća je i socijalna uključenost građana.

Vezivanje procesa socijalnog uključivanja za jednu instituciju ili sektor, ne može dati rezultate u njegovom prevazilaženju. Čak ni država, kao nosioci cjelokupnog procesa i kao najmoćniji akter, ne može, niti je sposobna nositi se sa masovnim socijalnim problemima koji opredjeljuju socijalnu isključenost. Država može pružiti stabilan zakonodavni okvir, socijalnu infrastrukturu i, u saradnji sa građanima, ustanoviti vladavinu prava. Međutim, mjere moraju biti na svim nivoima, u svim sektorima, višestruke i systemske i kreću se od praćenja i istraživanja, preko radne aktivacije i zapošljavanja, smanjenja i ublažavanja siromaštva, mjera obrazovanja, do antidiskriminacijskih mjera i mjera koje senzibiliziraju javnost za socijalne probleme i jačaju društvenu solidarnost i filantropiju.

Iako je, kao što je već naprijed opisano, socijalna problematika u F BiH u nadležnosti kantona, praktično najveći teret u ovoj oblasti podnose općine, odnosno lokalna zajednica, sa svojim skromnim budžetima, jer je „najbliža“ građanima. Lokalne zajednice predstavljaju prostorni i društveni okvir za ostvarenje funkcija koje su u interesu svih građana, koje omogućavaju zadovoljavanje većine njihovih potreba i ostvarenje univerzalnih demokratskih principa kojima se garantuju njihova izvorna ljudska prava: na rad, pristojan životni standard, socijalnu sigurnost, obrazovanje, zdravu životnu okolinu, uslovno stanovanje, zdravstvenu zaštitu, sigurnost, pristupačnost uslugama i informacijama, te javnim objektima i prostorima od općeg interesa, i

¹³Milosavljević, M. i Brkić, M. *Socijalni rad u zajednici*, Beograd: Socijalna misao, 2005. (str. 34)

slično. Lokalne zajednice istovremeno predstavljaju i najbolje mjesto u kojem čovjek participira, rješava probleme i postaje dio društva, ali i mjesto u kojem najlakše postaje socijalno isključen. Participacija građana u upravljanju javnim poslovima u lokalnoj zajednici određuje i sadržaj i kvalitet demokratskih procesa i odnosa.

Kao samoupravna jedinica, lokalna zajednica je jedan od izuzetno važnih nosilaca procesa socijalnog uključivanja, jer u svojoj djelatnosti i na njenim prostorima se realizuje većina mjera koje imaju za cilj prevazilaženje socijalne isključenosti. Odgovorna je da stvara uslove za provođenje efikasnih mjera i aktivnosti i svojim djelovanjem odgovara na potrebe građana. Općina u funkciji lokalne zajednice u kojoj se ostvaruje lokalna samouprava, u obavezi je da svojim građanima obezbjeđuje viši stepen materijalnog, socijalnog i kulturnog razvoja, društvenu stabilnost, primjenu demokratskih tradicija u unutrašnjem uređenju, legitimnost, legalnost, ravnopravnost i jednakost, pravnu sigurnost, vladavinu prava i zaštitu ljudskih sloboda i prava. Da bi to uradila, općina mora imati uslove i resurse koji su joj neophodni da bi predstavljala zajednicu života, rada i stvaranja svakog čovjeka.

Mjesne zajednice, pored prostornog određenja lokalne zajednice, predstavljaju lokalnu društvenu infrastrukturu u kojoj se može realizovati niz mjera koje obezbjeđuju direktno učešće ili participaciju građana u političkom i socijalnom životu. Mjesne zajednice mogu imati izuzetno veliku ulogu u slučajevima kad na njihovom području žive naglašeno marginalizovane i socijalno isključene grupe, kao što su Romi, povratnici, raseljena lica i izbjeglice, i sl. U tim situacijama one mogu biti nosioci inicijativa za aktivnosti oko rješavanja stambenih pitanja, popravki kuća, izgradnje komunalne infrastrukture, uključivanja djece u školu, i sl.

Pored navedenih, lokalna zajednica ima i značajnu ulogu u radnoj aktivaciji, zapošljavanju, ublažavanju siromaštva, unaprijeđenju predškolskog obrazovanja i zaštiti rizičnih grupa (osoba sa invaliditetom, djece i mladih sa poteškoćama u razvoju, manjina, i dr.).

Zapošljavanje je jedan od najbitnijih načina smanjenja siromaštva i socijalne isključenosti, koji se reflektuje na sve druge elemente. Lokalne zajednice mogu razvijati vlastite strategije zapošljavanja koje bi sadržavale posebne mjere za nezaposlene osobe i osobe koje imaju smanjene mogućnosti zapošljavanja, zbog čega su u povećanom riziku socijalne isključenosti (osobe starije od 50 godina, nekvalifikovane osobe, osobe sa invaliditetom, dugotrajno nezaposlene osobe, mladi bez radnog iskustva, i sl.).

Siromašni građani očekuju od svoje lokalne zajednice i od lokalnih vlasti različite vrste podrške za ublažavanje siromaštva i sprječavanje dejstva rizika koji ih vode u još veće siromaštvo. Lokalna vlast mora imati razvijene vlastite programe kojima reaguje prema siromašnima, a posebno onima koji su ispod linije apsolutnog siromaštva. Programe za borbu protiv siromaštva lokalna zajednica uglavnom implementira kroz sistem socijalne zaštite, angažovanjem nevladinih organizacija koje pružaju usluge siromašnima, te ugovorima sa službama za zapošljavanje ili obrazovnim institucijama, kako bi se poboljšale mogućnosti socijalno isključenih i nezaposlenih za vraćanje u svijet rada.

Obrazovanje predstavlja osnovni način koji može dovesti do izlaska iz kruga siromaštva i socijalne isključenosti. Višim obrazovanjem stiče se prilika dobijanja bolje plaćenih poslova, time i većih prihoda, većeg korištenja resursa zajednice i veće socijalne uključenosti. Socijalna isključenost se može umanjiti kroz obrazovne programe na više nivoa: u oblasti predškolskog obrazovanja, promjenama u školskom sistemu, te obrazovanjem odraslih.

Kulturnim, antidiskriminacijskim i informativnim mjerama institucije lokalne vlasti mogu prevenirati socijalnu isključenost. Institucije lokalne vlasti i lokalne zajednice svakodnevno mogu pratiti događaje i aktivnosti koje dovode do diskriminacije pojedinaca i grupa kako u njima, tako i na području cjelokupne zajednice. Lokalne vlasti trebaju razviti posebne strategije koje bi sadržavale mjere sistemskog sprječavanja diskriminacije, uticaja na svijest i kulturu stanovništva i sistemskog uključivanja diskriminiranih grupa.

Pored lokalne uprave, na lokalnom nivou djeluje i niz udruženja koja se u okviru nevladinog sektora bave radom sa socijalno isključenim osobama, ali koja aktivnosti koje provode najčešće ne koordiniraju između sebe, niti sa nadležnim općinskim službama i javnim ustanovama i

institucijama. Upravo iz tog razloga, definisanje Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. zasnovano je na nadležnostima koje ima općina i identifikovanim potrebama koje su ustanovljene provođenjem analize socijalne uključenosti na području općine Gračanica, a koja je obuhvatila sljedeće oblasti:

1. Zapošljavanje
2. Socijalna zaštita
3. Zaštita socijalno isključene djece i porodice sa djecom
4. Zaštita lica sa invaliditetom
5. Ruralni razvoj
6. Turizam
7. Obrazovanje
8. Primarna zdravstvena zaštita

Pitanja socijalnog uključivanja obuhvataju niz tema koja zahtijevaju širok pristup najprije u njihovom definisanju, a potom u iznalaženju i implementaciji odgovarajućih rješenja. Stoga je neophodan multisektorski integrativni pristup ovom problemu koji obuhvata ne samo horizontalno uključivanje različitih sektora, nego i različite nivoe vlasti, civilni sektor i druge nosioce lokalnog socijalnog razvoja. Takav pristup omogućava mobilizaciju svih raspoloživih resursa u društvu i stvara promjene u implementaciji politika zapošljavanja i socijalnog uključivanja. Općina Gračanica se u svojoj Strategiji razvoja 2011. – 2020. obavezala da ide putem socijalnog uključivanja, a cilj ovog dokumenta je da operacionalizuje planirane strateške ciljeve i doprinese njihovoj realizaciji.

**POLITIKE SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA
OPĆINE GRAČANICA 2014. – 2018.**

UVOD

U Bosni i Hercegovini socijalna problematika, a posebno problematika socijalno isključenih osoba, je veoma složena i nedovoljno politički, zakonski i institucionalno regulisana, što se najviše očituje kroz nedostatak političke volje i odgovornosti u izvršavanju već postojećih zakonskih rješenja na nivou države i entiteta. Iako zakoni koji pokrivaju širok raspon mjera društvene zaštite u BiH postoje, mnogi od njih se ne provode, bilo zbog nedostatka sredstava, neadekvatnih procedura, standarda ili referalnih praksi, bilo zbog ograničene koordinacije. Uzroci toga leže u nedostupnosti službi zaštite, ograničenom učešću civilnog društva, diskriminatornim stavovima unutar zajednica i institucionaliziranoj fragmentaciji. Zbog svega toga, problem socijalne isključenosti u BiH je dosegao alarmantne razmjere.

Iskustva pokazuju da su politike zapošljavanja i socijalnog uključivanja dosta kompleksne kada se pokušavaju primjeniti u praksi, te postaju čak i potpuno neprovođive kada je u njihovu implementaciju uključen jedan ili manji broj institucija. Dakle, pitanja socijalnog uključivanja obuhvataju niz tema koja zahtijevaju širok pristup najprije u njihovom definisanju, a potom u iznalaženju i implementaciji odgovarajućih rješenja. Stoga je neophodan multisektorski integrativni pristup ovom problemu koji obuhvata ne samo horizontalno uključivanje različitih sektora, nego i različite nivoe vlasti, civilni sektor i druge nosioce lokalnog socijalnog razvoja. Takav pristup omogućava mobilizaciju svih raspoloživih resursa u društvu i stvara promjene u implementaciji politika zapošljavanja i socijalnog uključivanja.

Nadležnost za razvoj oblasti socijalnog uključivanja u BiH je raspoređena na sve nivoe vlasti, odnosno nivo države, entiteta, kantona i općina. U cilju sistemskog djelovanja u 2010. godini provedeno je niz aktivnosti na donošenju vrlo važnih strateških dokumenata: Strategije razvoja Bosne i Hercegovine, Strategije socijalnog uključivanja Bosne i Hercegovine i Strategija razvoja Federacije Bosne i Hercegovine.

Zaključcima Vlade Federacije BiH, broj: 811/10 od 21. 9. 2010. godine usvojena je Strategija razvoja Federacije BiH za period 2010. - 2020. godine, a vlade kantona su zadužene da izrade svoje akcione planove kojima će navedene strategije biti podržane na kantonalnom i lokalnom nivou. Istim zaključcima, kantonalne vlade su zadužene da formiraju implementacione jedinice koje će vršiti monitoring, evaluaciju i izvještavanje o provedenim aktivnostima na kantonalnom nivou i da godišnje izvještaje dostavljaju Federalnom zavodu za programiranje razvoja, nakon njihovog usvajanja od strane kantonalne vlade.

Vlada Tuzlanskog kantona je na sjednici održanoj dana 15. 3. 2012. godine, donijela Odluku o imenovanju Tima za implementaciju Akcionih planova SR/SSU (Strategije razvoja/Strategije socijalnog uključivanja), a zaključkom broj: 02/1-28-4356-1/12 od 1. 11. 2012. godine Vlada TK je usvojila Strategiju razvoja i Strategiju socijalnog uključivanja BiH - Akcioni plan za Tuzlanski kanton. Navedeni dokument je urađen po istoj metodologiji kao na nivou BiH i F BiH, gdje su definisani jedinstveni ciljevi, prioriteti i mjere, a na nivou Kantona su definisane aktivnosti za njihovo postizanje. U pojedinim aktivnostima planirana je saradnja sa ustanovama i službama na nivou općine, što je uzeto u obzir kod izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018.

Pored navedenog, prilikom izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. u obzir je uzeta je i Strategija integrisanog lokalnog razvoja općine Gračanica 2011. – 2020. Godine, kao ključni strateško-planski dokument općine Gračanica, koji uvažava ekonomsku, ali i društvenu sferu razvoja ove lokalne zajednice, kao i aspekte zaštite i unaprijeđenja životne sredine i prostora. Strategija sadrži okvir zajedničkih ciljeva lokalnih snaga u izazovima budućeg razvoja općine, a definisana je u skladu sa naprijed pomenutim strategijama i politikama sa viših nivoa vlasti, te drugim sektorskim strategijama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou. Navedeni lokalni strateški dokument predstavlja osnovu za izradu detaljnih planova i programa u pojedinim sektorima, ohrabrujući saradnju između različitih nivoa vlasti i svih društveno-ekonomskih partnera, a nakon što je 2010. godine usvojilo Općinsko vijeće Gračanica, stupila je na snagu 2011.

godine. Vodeći principi na kojima se Strategija razvoja općine Gračanica zasniva su održivost i socijalna uključenost. Princip socijalne uključenosti koji podrazumijeva obezbjeđivanje jednakih šansi za sve i pravičnost prilikom identifikovanja potreba i interesa marginalizovanih i socijalno isključenih grupa stanovništva je bio od posebnog značaja za izradu Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. i predstavljao je osnovu za operativno razrađivanje Strategije u ovoj oblasti.

Općina Gračanica se u velikoj mjeri angažovala u procesu izrade Politika, čime je dokazala svoje uvjerenje da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za proaktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvojem. Proces izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. inicirao je Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica čiji je Akcioni plan podržalo Općinsko vijeće i Općina Gračanica, a započeo je potpisivanjem Memoranduma o saradnji između Općine Gračanica i Biroa za ljudska prava Tuzla u martu 2012. godine.

Iako je socijalna problematika u F BiH u nadležnosti kantona, praktično najveći teret u ovoj oblasti podnose općine, odnosno lokalna zajednica, sa svojim skromnim budžetima. Pored lokalne uprave, na lokalnim nivoima djeluje i niz udruženja koja se u okviru nevladinog sektora bave radom sa socijalno isključenim osobama, ali koja aktivnosti koje provode najčešće ne koordiniraju ni između sebe, niti sa nadležnim općinskim službama i javnim ustanovama i institucijama. Upravo iz potrebe za koordinacijom, na inicijativu Biroa za ljudska prava Tuzla, u januaru 2011. godine osnovan je Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica s ciljem pružanja pomoći nadležnim općinskim službama u rješavanju problematike socijalnog isključivanja u lokalnoj zajednici i olakšavanja izgradnje partnerstva između lokalne uprave, javnih institucija, poslovnog sektora i civilnog društva, posebno nevladinih organizacija koje okupljaju i zastupaju socijalno isključene grupe i organizuju građane za aktivnosti u socijalnom sektoru. U sastav Savjeta, kao stručnog volonterskog tijela, ulaze subjekti socijalnog uključivanja i zapošljavanja iz lokalne zajednice iz javnog i civilnog sektora i medija (ukupno njih 12). Izrada Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. predstavlja jednu od aktivnosti predviđenih Akcionim planom Savjeta za socijalno uključivanje Općine Gračanica za 2012./13. godinu, a u izradu tog lokalnog strateškog dokumenta su bili uključeni svi članove/ice Savjeta.

Prilikom izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. najprije je provedeno istraživanje u cilju izrade situacione analize, odnosno analize stanja po oblastima ključnim za socijalno uključivanje, prilikom kojeg je analizirana uloga lokalne uprave u poboljšanju socijalnog uključivanja građana, odnosno aktivnosti nadležnih općinskih službi realiziranih tokom 2012. godine. Pored toga, analiziran je i uticaj Centra za socijalni rad Gračanica, organizacija civilnog društva, privrednog sektora i drugih nosioca lokalnog socijalnog razvoja na povećanje socijalne uključenosti. Analiza je u cjelosti priložena uz ovaj dokument.

Definisanje Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. sa prijedlogom mjera zasnovano je na nadležnostima koje ima Općina Gračanica i identifikovanim potrebama koje su ustanovljene provođenjem situacione analize socijalne uključenosti na području općine Gračanica, i to u sljedećim oblastima:

1. Zapošljavanje
2. Socijalna zaštita
3. Zaštita socijalno isključene djece i porodice sa djecom
4. Zaštita lica sa invaliditetom
5. Ruralni razvoj
6. Turizam
7. Obrazovanje
8. Primarna zdravstvena zaštita

Ovdje je potrebno naglasiti da mjere koje je potrebno poduzeti unutar navedenih oblasti, pored lokalnih vlasti, na direktan ili indirektan način moraju uključiti i kantonalni nivo državne uprave koje imaju izvorne nadležnosti za pojedine oblasti. Pored toga, u cilju operacionalizacije Politika socijalnog uključivanja, nakon što dokument usvoji Općinsko vijeće Gračanica, potrebno je najprije izraditi detaljan Akcion plan sa precizno definisanim aktivnostima koje će biti vezane za svaku pojedinu mjeru, nosiocima aktivnosti, izvorima finansiranja i vremenskim okvirom implementacije

definisanih aktivnosti za svaku godinu, vodeći strogo računa da isti bude usklađen sa postojećim Akcionim planom razvoja Općine Gračanica.

Također, uporedo sa implementacijom Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica potrebno je da se odvija proces evaluacije i monitoringa provedbe tog strateškog dokumenta. Stoga je potrebno formirati Tim za monitoring i evaluaciju implementacije Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica, odnosno pripadajućeg Akcionog plana, u koji trebaju biti uključeni svi lokalni subjekti socijalnog uključivanja, a ne samo članovi/ce Savjeta za socijalno uključivanje Općine Gračanica osobe koji su učestvovali u izradi Politika – dakle i nosioci aktivnosti/implementatori, ciljne grupe te druge organizacije, institucije i ustanove koje djeluju u socijalnom sektoru.

Naravno, ne može se očekivati da sve aktivnosti navedene u Politikama budu i provedene niti se može očekivati da sve aktivnosti budu implementirane u onom obliku u kojem su opisane, zbog toga je dokument napisan formi koja omogućava njegovu eventualnu dopunu, izmjenu ili prepravku, što dokazuje da ono što je definisano u Politikama nikako ne predstavlja konačni sud o tome kako i šta bi trebalo da se uradi, već naprotiv, predstavlja demokratski proces u kome svi akteri, na transparentan način, konstantno ulažu napore da sam proces provedbe bude što efikasniji i kompetentniji kako bi efikasno mogao odgovoriti na nagomilane probleme u sferi socijalnog uključivanja u Gračanici.

Obaveza države je da svim svojim građanima osigura dostojanstven život, bolje životne uslove i uživanje u širokom spektru prava. Izradom lokalne Politike socijalnog uključivanja ostvaruje se uticaj na ključne lokalne politike koje su zasnovane na konceptu ljudskih prava, te obezbjeđuje ukupan napredak BiH i njeno bolje mjesto na ljestvici demokratskih i socijalno osjetljivih država. Prilikom izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. omogućen je uticaj svih zainteresiranih aktera na poboljšanje trenutnog stanja i postizanje rezultata na lokalnom nivou, čime se potiče zajednička odgovornost u procesima planiranja javne potrošnje u cilju smanjenja socijalne isključenosti. Dodatno, ovakav pristup doprinosi jačanju uloge civilnog društva u promociji, monitoringu i identifikaciji problema u zaštiti ljudskih prava socijalno isključenih kategorija, te prepoznavanju relevantnosti i verifikaciji rada subjekata civilnog društva unutar ove oblasti.

Očekuje se da će zajedničkim zalaganjem svih uključenih i zainteresiranih strana, Strategija opravdati svoje postojanje i da će pokazati da jedino institucionalno i strateško planiranje rješavanja problema može dati odgovor na današnji loš položaj mladih u društvu.

1. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA SOCIJALNE ZAŠTITE

Strateški cilj: Poboljšati socijalnu zaštitu i njenu funkciju u zapošljavanju

Prioritet 1. Stvaranje pretpostavki za uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada

Mjera 1: Podrška u provođenju programa zapošljavanja i samozapošljavanja specifičnih grupa nezaposlenih teško zapošljivih lica: dugotrajno nezaposlena lica, osobe sa invaliditetom, lica starija od 50 godina (naročito žene), Romi, nekvalifikovana lica, civilne žrtve rata, žene žrtve nasilja, trudnice, djeca bez roditelja, liječeni ovisnici, lica sa odsluženom kaznom zatvora, i dr.

Indikator: Uspješnost provođenja Plana zapošljavanja specifičnih grupa sa očekivanim brojem korisnika

Indikator: Broj realizovanih zapošljavanja

Indikator: Broj preduzeća koja su se uključila u realizaciju programa

Mjera 2: Podrška inkluzivnom razvoju i socijalnom poduzetništvu, oslanjajući se na Smjernice za stvaranje povoljnog okruženja za razvoj socijalnog poduzetništva i Preporuke za podršku razvoju socijalnog poduzetništva u TK, s osvrtnom na najbolje prakse.

Indikator: Uspješnost provođenja Programa razvoja socijalnog poduzetništva

Indikator: broj osnovanih socijalnih preduzeća na području općine Gračanica

Mjera 3: Podrška razvoju Programa zapošljavanja i samozapošljavanja uz poticajne mjere

Indikator: Broj provedenih projekata koji za cilj imaju zapošljavanje i samozapošljavanje

Indikator: Broj zaposlenih osoba

Mjera 4: Program poticanja aktivnog traženja posla korisnika prava po osnovu socijalne zaštite-program podrške Centru za socijalni rad Gračanica u sprječavanju ovisnosti o socijalnoj pomoći i drugim materijalnim davanjima, kao: aktiviranje lica sa invaliditetom sa preostalom radnom sposobnošću i drugih lica sa radnom sposobnošću.

Indikator: Broj zaposlenih osoba koje su prestale biti korisnici socijalne pomoći

Indikator: broj pokrenutih akcija i projekata koje promovišu uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada

Mjera 5: Podrška programima održivog povratka i doprinos povećanju njihove transparentnosti doprinoseći realizaciji Strategije za provedbu Aneksa VII. Doprinos je moguć putem učešća u realizaciji aktivnosti planiranih u Akcionom planu socijalnog uključivanja TK, kao što su: doprinos identifikaciji stvarnih potencijalnih povratnika u TK učešćem u izradi Studije o veličini povratničke populacije i mogućnostima njihovog zapošljavanja nakon povratka u TK; doprinos procjeni potreba lica u kolektivnom i alternativnom smještaju i osiguranje adekvatnog smještaja lica koja su u kolektivnom ili alternativnom smještaju.

Indikatori: Broj realizovanih projekata za povratničku populaciju

Indikator: Broj povratnika koji su se zaposlili nakon povratka u mjesto prijeratnog prebivališta

Indikator: Broj povratnika kojima je osiguran adekvatan smještaj

Indikator: Broj izgrađenih stambenih jedinica

Prioritet 2. Osigurati pristup svim dobrima, uslugama, resursima i pravima koje će poboljšati aktivno učešće na tržištu rada lica u socijalnoj potrebi

Mjera 1: Programi podrške lokalnoj zajednici da socijalno isključenim i ranjivim grupama osigura pristup informacijama i besplatnu pravnu pomoć o pravima, postupcima, zaštiti, instituciji žalbe, itd.

Indikator: Broj institucija koje aktivno koriste bazu podataka o socijalno isključenim i ranjivim grupama na području općine Gračanica

Indikator: Broj distribuiranih Priručnika o pristupu informacijama i načinu ostvarivanja i zaštite prava socijalno isključenih i ranjivih grupa

Indikator: Broj osoba koje pripadaju socijalno isključenim kategorijama koje su dobile besplatnu pravnu pomoć

Mjera 2: Programi prevencije diskriminatornog ponašanja i promocije ljudskih prava putem organizovanja edukativnih seminara za zaposlene u javnim institucijama u lokalnoj zajednici

Indikator: Broj distribuiranih Priručnika prevencije diskriminatornog ponašanja

Indikator: Broj seminara održanih u javnim institucijama i broj učesnika

Indikator: Broj žalbi i primjedbi korisnika javnih usluga

Mjera 3: Programi osposobljavanja novinara za praćenje siromaštva, socijalne isključenosti i drugih socijalnih problema i valjano upoznavanje javnosti o njima putem organizovanja edukativnih seminara

Indikatori: Broj održanih okruglih stolova novinara i predstavnika iz oblasti socijalne zaštite; broj organizovanih zajedničkih radio emisija i javnih tribina

Mjera 4: Isticanje i objavljivanje pozitivnih primjera u javnosti koji promovišu solidarnost, humanost, osjetljivost ranjivih grupa kako bi se povećala senzibilacija cjelokupnog stanovništva i uvođenje priznanja na nivou lokalne zajednice za takve slučajeve

Indikator: Broj održanih javnih tribina

Indikator: Broj emitovanih promotivnih radio emisija

Indikator: Broj organizovanih humanitarnih akcija

Mjera 5: Organizovanje socijalnih akcija koje uključuju lokalno stanovništvo u rješavanju problema isključenih i siromašnih pojedinaca, porodica i grupa

Indikator: Broj organizovanih akcija u tržnim Centrima radi prikupljanja paketa namirnica

Indikator: Iznos prikupljenih donacija nakon održanih humanitarnih akcija i koncerata

Indikator: Iznos prikupljenih sredstava za socijalno isključene kategorije putem radio i TV emisija

Mjera 6: Podržavanje lokalnih inicijativa za samoorganizovanje i udruživanje građana, te inicijativa NVO oko rješavanja problema ranjivih grupa od strane svih institucija lokalne zajednice

Indikator: Broj pokrenutih inicijativa i organizovanih akcija podržanih od strane lokalnih institucija vlasti

Prioritet 3. Osnažiti mehanizme socijalnog dijaloga, razviti partnerstva i participaciju svih relevantnih aktera na nivou općine

Mjera 1: Formiranje operativnog tijela za podršku planiranju i provođenju socijalne zaštite sačinjenog od predstavnika CSR, NVO i predstavnika mjesnih zajednica općine Gračanica

Indikator: Uspješnost provođenja Plana podrške planiranju i provođenju socijalne zaštite

Indikator: Broj provedenih inicijativa i akcija operativnog tijela

Mjera 2: Umrežavanje i uspostavljanje partnerstva između javnog, privatnog i civilnog sektora u cilju razvoja socijalnih usluga u lokalnoj zajednici namijenjenih rizičnim grupama (osobama sa invaliditetom, djeci iz rizičnih porodica, djeci sa poremećajem u ponašanju, djeci sa poteškoćama u fizičkom i psihičkom razvoju, žrtvama nasilja, maloljetnim delinkventima, liječenim ovisnicima, i sl.)

Indikator: Broj institucija i organizacija civilnog društva uključenih u inicijativu

Indikator: Broj zajedničkih akcija, inicijativa i projekata

Mjera 3: Ojačati ulogu Centra za socijalni rad Gračanica uvođenjem radnog mjesta kordinatora za saradnju sa NVO i drugim akterima u lokalnoj zajednici

Indikator: U Centru za socijalni rad Gračanica zaposlen kordinator za saradnju sa NVO i drugim akterima u lokalnoj zajednici

Prioritet 4. Precizirati ciljeve socijalnih davanja prema siromašnim i ugroženim kategorijama stanovništva

Mjera 1: Jačanje uloge mjesnih zajednica u blagovremenom otkrivanju ugroženih kategorija stanovništva

Indikator: Broj tehnički opremljenih prostoriya mjesnih zajednica

Indikator: Broj educiranih povjerenika u mjesnim zajednicama

Indikator: Broj MZ koje su uključene aktivno u provođenje Plana i Program saradnje sa mjesnim zajednicama

Indikator: Broj održanih sastanaka

Mjera 2: Omogućavanje participacije socijalno isključenih građana putem mjesnih zajednica za zadovoljavanje njihovih potreba, čime se doprinosi smanjenju socijalne izolacije i povećanju vlastite sposobnosti

Indikator: Broj korisnika koji su ojačali vlastite sposobnosti

Indikator: Broj pokrenutih zajedničkih projekata i akcija koji omogućavaju participaciju socijalno isključenih građana

Mjera 3: Podizanje kapaciteta mjesnih zajednica u rješavanju pitanja socijalne isključenosti lokalnog stanovništva

Indikator: Broj osoba angažovanih u mjesnim zajednicama na rješavanju pitanja socijalne isključenosti građana

Mjera 4: Razvoj volonterizma u mjesnim zajednicama radi prepoznavanja problema građana vezanih za rizik socijalne isključenosti, širenja informacija o pravima i uslugama i blagovremenog otkrivanja i preveniranja socijalne isključenosti lica i porodica na mikro nivou

Indikator: Uspješnost provođenja Programa informisanja građana u mjesnim zajednicama

Indikator: Broj održanih javnih tribina u mjesnim zajednicama

Indikator: Broj uključenih lica

Indikator: Broj aktivnih volontera

Mjera 5: Iniciranje socijalnih akcija s ciljem otkrivanja korisnika, posebno osoba treće životne dobi i osoba sa invaliditetom, te organizovanje hitnih intervencija u rješavanju pitanja, kao što su: stanovanje, školovanje djece, i dr.

Indikator: Broj identifikovanih lica

Indikator: Broj identifikovanih potreba lica

Indikator: Broj intervencija

Indikator: Broj implementiranih socijalnih akcija

Mjera 6: Iniciranje i implementacija projekata s ciljem jačanja infrastrukturne, tehničke i ljudske podrške institucijama i organizacijama u oblasti poboljšanja socijalnog uključivanja ranjivih kategorija, posebno u rješavanju problema dnevnog zbrinjavanja, smještaja i njege osoba treće životne dobi i osoba sa invaliditetom

Indikator: Osnovan Dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih lica koji pored usluga njege, higijene i ishrane, te medicinskih usluga osmišljava individualne i grupne aktivnosti i organizuje društvene događaje (proslave praznika, rođendane, društvene igre, izlete, razne kreativne radionice) i cjelokupan kulturno-zabavni život korisnika

Indikator: Broj implementiranih projekata

Mjera 7: Utvrđivanje potreba materijalne podrške i praćenja rizičnih grupa (djeca iz rizičnih porodica, jednoroditeljske porodice, penzioneri, Romi, i dr.)

Indikator: Uspješnost provođenja Plana podrške i praćenja rizičnih grupa

Mjera 8: Jačanje kadrovskih i tehničkih kapaciteta Centra za socijalni rad Gračanica i mješovitog sistema socijalne zaštite s ciljem obezbjeđivanja kvalitetnijih socijalnih usluga i prevladavanje socijalnih problema pomoću dodatnih resursa obezbijeđenih izvan javnih sredstava

Indikator: Centar za socijalni rad Gračanica kadrovski ojačan sa barem 3 nova zaposlenika

Indikator: Centar za socijalni rad Gračanica tehnički ojačan

Indikator: Broj subjekata iz javnog, civilnog i privatnog/privrednog sektora uključenih u mrežu pružanja usluga socijalne zaštite

Indikator: Broj pokrenutih projekata iz oblasti kvalitetnog socijalnog rada, fokusiranog na usluge i korisnike

Mjera 9: Razvijanje mreže socijalne zaštite kroz jačanje međusektorske saradnje sa zdravstvom, obrazovanjem i drugim ustanovama i institucijama

Indikator: Broj zajednički pokrenutih akcija i projekata

2. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA ZAŠTITE SOCIJALNO ISKLJUČENE DJECE I PORODICA U RIZIKU

Srategijski cilj: Poboljšati položaj socijalno isključene djece i ugroženih porodica sa djecom

Prioritet 1. Praćenje položaja različitih grupa djece koja su u riziku od socijalne isključenosti

Mjera 1: Sačiniti programe radi otkrivanja porodica sa djecom koja su u riziku od socijalnog isključivanja, a koja nisu u sistemu socijalne zaštite ili im je podrška u sistemu socijalne zaštite nedovoljna

Indikator: Broj institucija koje koriste bazu podataka djece pod rizikom

Indikator: Uspješnost provođenja Programa za djecu i porodica u riziku

Indikator: Određeni pravci praćenja različitih grupa

Indikator: Broj djece i porodica uvedenih u sistem socijalne zaštite

Prioritet 2. Jačanje saradnje javnog, civilnog i privatnog sektora u cilju poboljšanja položaja djece koja su u riziku od socijalnog isključivanja i njihovih porodica

Mjera 1: Razviti model saradnje civilnog, javnog i privatnog sektora

Indikator: Broj organizacija/institucija koje su potpisale Protokol o saradnji između javnog, civilnog i privatnog sektora

Indikator: Broj zajednički provedenih akcija

Mjera 2: Uvesti integralni model društvene brige o djeci i njihovim porodicama na nivou lokalne zajednice

Indikator: Broj organizacija/institucija koje provode model društvene brige o djeci i njihovim porodicama

Prioritet 3. Razviti program socijalne i ekonomske podrške djeci i porodicama u stanju socijalne isključenosti

Mjera 1: Podrška prioritetnim socijalno isključenim grupama djece (djeci iz materijalno neozbezbjeđenih porodica) kroz dodjelu besplatnih užina, besplatnog prevoza, stipendija, i sl.

Indikator: Broj socijalno isključene djece za koje je obezbijedena podrška

Mjera 2: Razviti mjeru podrške Centru za socijalni rad Gračanica kod provođenja odgojnih preporuka u zajednici (rad za opće dobro) za maloljetna lica u sukobu sa zakonom i njihovom integrisanju u društvenu zajednicu

Indikator: Broj institucija/NVO u kojima se provodi odgojna preporuka „rad za opće dobro“ i koje sarađuju sa Centrom za socijalni rad

Indikator: Kvalitet pružene podrške maloljetnim prestupnicima

Mjera 3: Organizovati savjetovališta, obezbijediti dnevni centar i skloništa kao podršku za djecu žrtve nasilja

Indikator: Osnovano savjetovalište, dnevni centar ili sklonište za djecu žrtve nasilja

Mjera 4: Ojačati infrastrukturne, tehničke i ljudske kapacitete institucija i organizacija u oblasti socijalne zaštite djece (dnevni centri, edukativno-savjetodavni rad)

Indikator: Broj novih programa u oblasti socijalne zaštite

Indikator: Osnovan Dnevni centar za boravak djece sa poteškoćama u psihičkom i tjelesnom razvoju

Indikator: Broj novih zaposlenih i obučenih kadrova u oblasti socijalne zaštite

Prioritet 4. Jačanje kapaciteta institucija u oblasti socijalne zaštite i inkluzije djece

Mjera 1: Utvrđivanje potreba za razvojem ljudskih resursa, te prostornim i tehničkim kapacitetima institucija

Indikator: Broj institucija koje su usvojile Pravilnik o kadrovskoj, prostornoj i tehničkoj opremljenosti

Mjera 2: Opremanje institucija i sanacija prostora

Indikator: Broj opremljenih institucija i renoviranih prostora

Indikator: Broj i visina investicija u opremanje i sanaciju prostora organizacija i institucija u oblasti socijalne zaštite i inkluzije djece

Mjera 3: Edukacija profesionalaca iz oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite na osnovu utvrđenih potreba

Indikator: Broj održanih edukativnih seminara za profesionalce

Mjera 4: Razvoj i jačanje saradnje institucija socijalne zaštite u cilju postizanja bolje inkluzije

Indikator: Broj institucija koje su potpisale Sporazum o saradnji institucija socijalne zaštite u cilju bolje inkluzije

Mjera 5: Jačanje uloge udruženja koja djeluju u oblasti socijalne zaštite i inkluzije kroz izradu i potpisivanje Protokola o saradnji

Indikator: Broj organizacija koje su potpisale Protokol o saradnji između udruženja koja djeluju u oblasti socijalne zaštite i inkluzije

3. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA POLOŽAJA OSOBA SA INVALIDITETOM (OSI)

Strateški cilj: Poboljšati položaj osoba sa invaliditetom

Prioritet 1. Razvijati socijalne usluge na nivou lokalne zajednice u cilju deinstitutionalizacije

Mjera 1: Razviti socijalne usluge za OSI na nivou lokalne zajednice u skladu sa OSI senzitivnim politikama u socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti

Indikator: Uspješnost provođenja Programa razvijanja usluga OSI na nivou lokalne zajednice

Indikator: Obezbijedena sredstva na nivou lokalne zajednice za realizaciju Programa

Indikator: Broj OSI korisnika socijalnih usluga na nivou lokalne zajednice

Mjera 2: Pružiti podršku nevladinom sektoru i aktivnostima koje provode NVO, a koje vode u pravcu poboljšanja kvaliteta života osoba sa invaliditetom i njihovoj boljoj uključenosti u zajednicu kroz korištenje njihovih preostalih mogućnosti i kapaciteta

Indikator: Broj podržanih projekata

Indikator: Broj korisnika obuhvaćenih projektima

Prioritet 2. Razviti socijalni model sa kriterijima radi otkrivanja i registracije OSI

Mjera 1: Razvoj kapaciteta Centra za rani rast i razvoj radi ranog otkrivanja, evidentiranja i praćenja OSI, posebno djece

Indikator: Broj obuhvaćenih korisnika OSI, posebno djece

Indikator: Kvalitet i visina pružene podrške

Prioritet 3: Podrška zapošljavanju osoba sa invaliditetom

Mjera 1. Realizacija programa koji podstiču primjenu odredbi Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u F BiH¹⁴ na području općine Gračanica

Indikator: Broj OSI koje su se na godišnjem nivou zaposlile realizacijom aktivnosti ili projekata zasnovanih na važećim zakonskim odredbama, odnosno kvotnom sistemu koji Zakon propisuje

Indikator: Broj OSI koje su završile profesionalnu rehabilitaciju

Mjera 1. Promocija Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom F BiH, sa posebnim akcentom na olakšice poslodavcima pri zapošljavanju OSI na području općine Gračanica

Indikator: Broj štampanih promotivnih materijala (vodiči, brošure, leci, poster, radio jinglovi, itd.) izrađenih u svrhu promocije Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom F BiH i olakšica poslodavcima pri zapošljavanju OSI

Indikator: Broj realiziranih aktivnosti (kampanja, i sl.) ili projekata koji za cilj imaju promociju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom F BiH

Prioritet 4. Poboljšati dostupnost zdravstvenih usluga osobama sa invaliditetom i poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju

Mjera 1. Osiguranje bolje dostupnosti usluga zdravstvene zaštite osobama sa invaliditetom i poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju

Indikator: U skladu sa Pravilnicima, osigurano pravo prvenstva na pružanje medicinskih pregleda i usluga osobama sa invaliditetom i poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju u javnim zdravstvenim ustanovama

¹⁴Službene novine F BiH, broj: 9/10

4. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA POLOŽAJA SEOSKE ŽENE U LOKALNOM RURALNOM RAZVOJU

Strateški cilj: Osnažiti poziciju seoske žene u lokalnom ruralnom razvoju

Prioritet 1. Poboljšati socio-ekonomski položaj seoske žene

Mjera 1: Provesti informativno-savjetodavnu podršku usmjerenu prema seoskoj ženi u oblasti zaštite njenih prava

Indikator: Broj provedenih akcija javnih ustanova i NVO usmjerenih na oblast zaštite prava seoske žene (okrugli stolovi, kampanje (info-leci, brošure, i sl.))

Indikator: Broj žena obuhvaćenih podrškom

Mjera 2: Organizovati edukacije u različitim granama poljoprivrede (povrtlarstvo, ratarstvo, cvjećarstvo, gljiviarstvo, itd.) kako bi seoska žena što bolje upravljala gazdinstvom, a višak proizvoda plasirala na tržište i ostvarila vlastite prihode

Indikator: Broj provedenih edukacija usmjerenih na oblast zaštite prava seoske žene;

Indikator: Broj žena obuhvaćenih edukacijama

Mjera 3: Podržati razvoj malih biznisa na selu (npr. plastenička proizvodnja, proizvodnja organske hrane, itd.) i uslužnih djelatnosti (seoski turizam, kućna radinost, tradicionalna kuhinja, i sl.)

Indikator: Broj odobrenih malih grantova/poticaja usmjerenih na pokretanje i razvoj malih biznisa i uslužnih djelatnosti

Indikator: Broj pokrenutih malih biznisa u ruralnim područjima

Indikator: Broj zaposlenih žena

Mjera 4: Uključiti žene iz ruralnih područja u aktivno tržište rada rješavanjem statusa njihovog formalnog uposlenja na poljoprivrednim gazdinstvima

Indikator: Broj žena koje rade na poljoprivrednim gazdinstvima sa riješenim statusom formalnog uposlenja

Indikator: Broj donesenih mjera aktivnog zapošljavanja žena iz ruralnih sredina

Prioritet 2. Osigurati veće učešće žena iz ruralnih područja u javnom i političkom životu

Mjera 1: Inicirati organizovano djelovanje žena u seoskim sredinama kroz osnivanje udruženja žena i delegiranje predstavnica koje će predstavljati interese žena u organima upravljanja mjesne zajednice i voditi akcije od zajedničkog interesa na lokalnom nivou

Indikator: Broj osnovanih udruženja žena u seoskim sredinama

Indikator: Visina i kvalitet podrške lokalne zajednice u formiranju udruženja žena u seoskim sredinama (prostor, finansijska podrška projektima, itd.)

Indikator: Broj žena uključenih u rad Vijeća mjesnih zajednica

Mjera 2: Poticati aktivniju ulogu obrazovanih mlađih djevojaka i žena koje mogu predstavljati interese i zagovarati za potrebe seoskih žena, te uticati na lokalne vlasti u procesu poboljšanja životnih uslova na selu

Indikator: Broj održanih edukacija

Indikator: Broj žena uključenih u zagovaranje za poboljšanje životnih uslova žene na selu

Mjera 3: Podržati seoske žene i njihovo organizovano djelovanje povezivanjem sa projektima koje realizuju međunarodne organizacije u BiH i nevladine organizacije i udruženja

Indikator: Broj ženskih seoskih udruženja uključenih u implementaciju projekata koje realizuju međunarodne organizacije u BiH i nevladine organizacije

Indikator: Broj implementiranih projekata

Mjera 4: Pokazati veći interes predstavnika lokalnih vlasti (osim u izbornom periodu) za upoznavanje sa problemima sela i razradu projekata u saradnji sa mjesnim zajednicama i iznalaženje/predviđanje sredstava pomoću kojih će se poboljšati kvalitet života na selu (posebno žena čiji je položaj najteži)

Indikator: Broj organizovanih skupova na kojima su predstavnici općinskih struktura predstavili planove razvoja mjesnih zajednica i načine na koji se žene na selu mogu uključiti

Indikator: Broj pokrenutih vijećničkih inicijativa

Indikator: Visina izdvojenih budžetskih sredstava namijenjenih poboljšanju kvaliteta života (posebno žena) na selu

Indikator: Broj realiziranih projekata

Indikator: Broj obuhvaćanih mjesnih zajednica

Mjera 5: Osigurati informisanje i edukaciju muškaraca, kako bi se lakše premostile prepreke i tradicionalne barijere te stvorile realnije pretpostavke za društveno aktivnu seosku ženu

Indikator: Broj provedenih edukacija usmjerenih na rušenje stereotipa

Indikator: Broj muškaraca obuhvaćenih edukacijama

Indikator: Broj realiziranih informativnih kampanja

Prioritet 3. Obezbijediti ostvarivanje boljih prinosa i rezultata u poljoprivrednoj proizvodnji

Mjera 1: Obezbijediti poticaje za poljoprivrednu proizvodnju, nepovratna sredstva i beskamratne kredite u cilju poboljšanja poljoprivredne proizvodnje

Indikator: Visina poticaja i broj odobrenih nepovratnih sredstva i beskamratnih kredita za poboljšanje poljoprivredne proizvodnje

Indikator: Količina i kvalitet poljoprivrednih prinosa

Mjera 2: Podržati osnivanje zadruga i otkupnih stanica preko kojih će se osigurati prodaja i plasman proizvoda

Indikator: Broj osnovanih zadruga/otkupnih stanica

Indikator: Broj poljoprivrednika koji ostvaruju plasman svojih proizvoda putem zadruga/otkupnih stanica

Indikator: Količina poljoprivrednih prinosa čiji je plasman ostvaren putem zadruga/otkupnih stanica

Mjera 3: Obezbijediti podršku koja će osigurati ravnopravnije učešće i uključivanje žena iz ruralnih područja da iskoriste postojeća znanja i resurse i stave ih u funkciju na sajmovima poljoprivrede, turizma i drugih sličnih manifestacija

Indikator: Broj organizovanih sajмова (poljoprivrede, turizma, ručnog rada, tradicionalnog kulinarstava, i sl.)

Indikator: Broj žena koje su učestvovalе na sajmovima i uključile se u promociju i prodaju finalnih poljoprivrednih proizvoda

5. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA TURIZMA U FUNKCIJI LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA

Strateški cilj: Stvoriti stratešku osnovu za lokalni razvoj kroz pretvaranje prirodnih resursa i kulturno-historijskog nasljeđa u konkurentne ekonomske prednosti

Prioritet 1. Obogaćivanje i razvoj lokalne turističke ponude

Mjera 1: Identifikovati turističke potencijale i objediniti ih u jedinstvenu turističku ponudu

Indikator: Broj izrađenih Studija o revitalizaciji objekata iz kulturno-historijske baštine

Indikator: Broj novih turističkih destinacija i kulturnih sadržaja

Indikator: Broj izrađenih promotivnih materijala

Indikator: Broj uspostavljenih turističkih info-pultova

Prioritet 2. Zaštita i uređenje kulturno-historijskog nasljeđa

Mjera 1: Prilagoditi kulturno-historijski inventar potrebama savremenog društva i staviti ga u funkciju razvoja općine

Indikator: Broj provedenih akcija lokalne uprave i NVO usmjerenih na zaštitu kulturno-historijske baštine

Indikator: Broj revitaliziranih postojećih historijskih građevina stavljenih u svakodnevnu upotrebu

Indikator: Broj izrađenih promotivnih materijala (info-leci, brošure, video spotovi, i sl.)

Indikator: Broj i visina investicija u obnovu turističkih građevina

Prioritet 3. Potaknuti ostvarivanje boljih rezultata u turizmu

Mjera 1: Poticati aktivniju ulogu privatnog i nevladinog sektora u procesu poboljšanja rezultata u turizmu

Indikator: Broj odobrenih malih grantova/poticaja usmjerenih na pokretanje i razvoj malih biznisa i uslužnih djelatnosti u turizmu

Indikator: Visina i kvalitet podrške lokalne zajednice u formiranju turističkih udruženja (prostor, finansijska podrška projektima, itd.)

Indikator: Broj održanih edukacija

Indikator: Broj domaćih i stranih turista

Indikator: Broj otvorenih novih radnih mjesta

Indikator: Nivo povećanja javnih prihoda ostvarenih od iskorištavanja turističkih potencijala

Mjera 2: Podržati organizovano djelovanje NVO u povezivanju sa projektima koje realizuju međunarodne organizacije i donatori u BiH

Indikator: Broj NVO uključenih u implementaciju projekata koje realizuju međunarodne organizacije u BiH

Indikator: Broj implementiranih projekata

Mjera 3: Obezbijediti poticaje, nepovratna sredstva i beskamratne kredite za razvoj turističke i kulturne ponude

Indikator: Visina poticaja i broj odobrenih nepovratnih sredstva i beskamratnih kredita za razvoj i poboljšanje turističke i kulturne ponude

Prioritet 4. Razvoj zdravstvenog turizma

Mjera 1: Iskoristiti veliki potencijal termomineralnih voda

Indikator: Broj izgrađenih smještajnih kapaciteta u gradu i okolini

Indikator: Broj izgrađene cestovne i druge infrastrukture u zoni termomineralnih voda

Indikator: Broj domaćih i stranih turista

Indikator: Broj i visina investicija u iskorištavanje prirodnog resursa termomineralne vode (ljekovitost, energetski potencijal, proizvodnja zdrave hrane, ribogojstvo, eksploatacija CO₂, itd.)

Indikator: Broj novih radnih mjesta

Indikator: Nivo povećanja javnih prihoda ostvarenih od iskorištavanja potencijala termomineralnih voda

6. POLITIKA UNAPRIJEĐENJA OBRAZOVANJA

Strateški cilj: Poboľjšati obrazovanje

Prioritet 1. Povećati broj djece u predškolskom obrazovanju

Mjera 1: Osposobljavanje predškolskih ustanova za pružanje servisa građanima, posebno ranjivoj populaciji

Indikator: Broj organizovanih edukacija

Indikator: Broj uposlenih u predškolskim ustanovama koje su prošle edukaciju

Mjera 2: Sačiniti programe za djecu iz materijalno neobezbjedenih porodica radi njihovog uključivanja u predškolsko obrazovanje putem obezbjeđivanja subvencioniranja njihovog boravka u ovim ustanovama

Indikator: Broj djece koja koriste pravo na subvencioniranje boravka u predškolskim ustanovama

Mjera 3: Sačiniti programe podrške uslova za rad škola kroz različite vidove materijalne podrške, podrška školama u ravoju programa učenja, dodatne aktivnosti i organizovanje korištenja slobodnog vremena socijalno isključenih porodica

Indikator: Broj škola koje su usvojile i provode Plan i program učenja i dodatnih aktivnosti

Indikator: Broj novih uvedenih slobodnih aktivnosti za učenike u školama

Mjera 4: Izraditi program podrške za socijalno isključene porodice i one koje su u riziku od socijalnog isključivanja u cilju obezbjeđivanja jednakog pristupa obrazovanju uz pomoć namjenskih fondova i promocije inkluzivnog obrazovanja

Indikator: Broj provedenih akcija promocije inkluzivnog obrazovanja (radio emisije, štampa promotivnog materijala, itd.)

Indikator: Broj djece sa poteškoćama u fizičkom i psihičkom razvoju uvedene u jedinstvenu bazu podataka

Indikator: Uspješnost realizacije Programa podrške kroz jednak pristup obrazovanja uz pomoć namjenskih sredstava

Mjera 5: U saradnji sa nevladinim sektorom realizovati projekte koji promovišu pravo na nacionalne, kulturne, fizičke i druge razlike

Indikator: Broj realizovanih projekata u saradnji sa nevladinim sektorom

Prioritet 2. Podržati koncept cjeloživotnog obrazovanja odraslih

Mjera 1: Izraditi programe obrazovanja odraslih sa ciljem povećanja mogućnosti zapošljavanja nezaposlenim odraslim osobama (od 26 do 50 godina)

Indikator: Program obrazovanja odraslih usklađen sa Zakonom

Indikator: Obrazovanje odraslih usklađeno sa potrebama tržišta rada

Mjera 2: Uspostaviti saradnju putem sporazuma sa nadležnim obrazovnim institucijama koje bi kroz prilagođene programe organizovale razne kurseve, seminare, i sl. radi sticanja različitih kvalifikacija prema potrebama tržišta

Indikator: Broj pokrenutih programa i projekata

Indikator: Broj organizovanih edukacija

Indikator: Broj obučenihi osoba

Prioritet 3. Osnažiti mehanizme za kvalitetnije provođenje odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama i osnovnim školama

Mjera 1: Jačanje kadrovskih kapaciteta stručnih timova u osnovnim školama i predškolskim ustanovama s ciljem obezbjeđivanja kvalitetnijeg odgojno-obrazovnog procesa

Indikator: Stručni timovi u osnovnim školama i predškolskim ustanovama kadrovski ojačani sa barem jednim novim zaposlenikom (defektolog, socijalni radnik ili psiholog)

Indikator: Pokrenuta inicijativa prema resornom kantonalnom Ministarstvu za uspostavljanje prakse asistencije u učionicama kroz razvoj stručne podrške nastavnom osoblju i djeci/omladini sa posebnim potrebama koje je Komisija za razvrstavanje i kategorizaciju djece i omladine ometene u psihološkom i tjelesnom razvoju usmjerila u redovnu školu

Indikator: Pokrenuta inicijativa za izmjenu i dopunu pedagoških standarda koji se odnose na angažovanje dodatnih profesionalaca u stručne timove osnovnih škola i predškolskih ustanova (npr. angažovanje defektologa po modelu da škola koja ima do 25 odjeljenja, angažuje $\frac{1}{2}$ izvršioca, a škola preko 25 odjeljenja, 1 izvršioca)

POLITIKA UNAPRIJEĐENJA PRIMARNE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Strateški cilj: Poboljšati primarnu zdravstvenu zaštitu

Prioritet 1. Povećati broj stanovnika obuhvaćenih zdravstvenim osiguranjem

Mjera 1: Pravovremeno informisati građane o načinu ostvarivanja prava kao osiguranog lica i korištenje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja

Indikator: Uspješnost provođenja Programa edukacije iz porodične medicine

Indikator: Broj radio emisija i štampanog promotivnog materijala

Indikator: Broj socijalno isključenih grupa obuhvaćenih zdravstvenim osiguranjem

Indikator: Broj razvijenih drugih oblika zdravstvenog osiguranja izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja

Indikator: Broj pokrenutih inicijativa za rješavanje pitanja nedostatka zdravstvenog osiguranja osoba koje čekaju na rješenje o penzionisanju

Prioritet 2. Podrška programu promocije zdravlja i prevencije bolesti

Mjera 1: Razvijanje projekta porodične medicine kroz širenje mreže ambulant na području općine Gračanica

Indikator: Broj mreža porodične medicine i broj korisnika

Indikator: Broj timova porodične medicine u lokalnoj mreži porodične medicine

Indikator: Broj održanih okruglih stolova, seminara, javnih tribina, itd.

Mjera 2: Razviti mjere zaštite mentalnog zdravlja

Indikator: Broj institucija koje provode Program mjera zaštite mentalnog zdravlja

Indikator: Broj organizovanih edukacija mjera zaštite mentalnog zdravlja

Indikator: Broj realiziranih promotivnih aktivnosti o zaštiti mentalnog zdravlja

7. OSIGURANJE GENERALNIH PREDUSLOVA ZA EFIKASNO PROVOĐENJE POLITIKA SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA NA PODRUČJU OPĆINE GRAČANICA

Kako bi se osiguralo da razvoj zajednice u najvećoj mogućoj mjeri bude zasnovan na punoj uključenosti i maksimalnom korištenju raspoloživih potencijala, neophodno je osigurati poboljšanje generalnih preduslova za efikasno provođenje socijalnih politika. Kako bi se u potpunosti ispoštovali principi participacije, jednakosti i pristupačnosti odgovarajućim službama i uslugama namijenjenih građanima, a time i ravnopravno korištenje istih, potrebno je obezbijediti nesmetan pristup okruženju, informacijama, komunikacijama i javnom prevozu na način da one budu arhitektonski, komunikacijski i infomaciono pristupačne za sve građane.

U tom smislu, lokalna uprava treba osigurati nesmetan pristup izgrađenom okruženju zatvorenog i otvorenog tipa, odnosno osigurati primjenu univerzalnog dizajna u uređenju javnih prostora na način da on garantuje neprekinuti lanac kretanja. Naime, potrebno je osigurati da se svi prostori namijenjeni javnosti, kao ključni resursi razvoja, prilagode, urede i koriste na način da se osigura ravnomjeran razvoj ruralnih i urbanih zajednica, da se osigura pristup i korištenje različitim grupama građana, te da se osigura primjena najviših standarda zaštite okoline.

Pored toga, od iznimnog značaja na lokalnom nivou je osigurati da potrebne informacije u najkraćem mogućem roku, ali i u razumljivom i pristupačnom formatu budu obezbijeđene i dostupne svima kojima su potrebne u cilju razvoja njihovih ličnih potencijala, razvoja zajednice, te olakšavanja pristupa odgovarajućim službama i/ili korištenja usluga namijenjenih građanima.

Konačno, potrebno je obezbijediti uslove da se u najvećoj mjeri razviju usluge koje će moći koristiti građani, a bez dodatnih prilagođavanja, koje će biti usmjerene na podršku ili zadovoljavanje potreba građana, omogućeno njihovo sudjelovanje u dizajniranju usluge i ocjeni kvaliteta isporuke pojedinih usluga, ali i na razvijanje i korištenje usluga koje će voditi punom uključivanju i korištenju potencijala za razvoj zajednice.

Prioritet 1. Poboljšati plansko i svrsishodno uređenje i korištenje javnih prostora

Mjera 1: Osigurati učešće svih zainteresovanih strana u procesu planiranja korištenja prostora, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima općine Gračanica

Indikator: Zainteresirane strane učestvuju u procesu planiranja korištenja prostora

Indikator: Organizovana najmanje 2 zajednička sastanka (javne tribune, okrugli stolovi, i sl.) svih aktera (predstavnik iz MZ, zainteresiranih organizacija, pojedinaca, itd.) unutar minimalno 10 mjesnih zajednica na području općine Gračanica

Mjera 2: Osigurati primjenu najviših standarda koji garantuju pristupačnost okruženja i dostupnost prostora različitim grupama građana (osobe sa invaliditetom, djeca, starije osobe, mladi, itd.), ali i primjenu adekvatnih vidova nadzora i sankcionisanja za sve koji prostor ne koriste sukladno usvojenim standardima pristupačnosti

Indikator: Uvedeni standardi otvorenog obrazovanja u postojećim društvenim centrima/ domovima u Gračanici

Indikator: Razvijeni prilagođeni programi za marginalizirane grupe (tamo gdje već postoje ili se razvijaju programi za sve)

Indikator: Uređen najmanje 1 društveni centar/dom prema kriterijima i principima otvorenog obrazovanja

Indikator: Uspostavljen mehanizam nadzora i uvedene sankcije za sve koji prostor ne koriste u skladu sa usvojenim standardima pristupačnosti

Mjera 3: Otklanjanje postojećih arhitektonskih barijera i stvaranje fizičke pristupačnosti svim javnim institucijama i prostorima koje posjećuju lica koja se ne mogu samostalno kretati

Indikator: Uspješnost provođenja Plana i program otklanjanja arhitektonskih barijera

Indikator: Uspješnost provođenja *Pravilnika o osiguranju pristupačnosti javnih prostora i građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti*

Indikator: Uspostavljena zvučna semaforska signalizacija koja pomaže slijepim i slabovidnim osobama pri prelasku prometnih raskrsnica

Indikator: Broj otklonjenih arhitektonskih barijera

Mjera 4: Preveniranje stvaranja novih barijera za kretanje po javnim površinama, saobraćajnim komunikacijama, javnim i stambenim objektima

Indikator: Standardi pristupačnosti integrisani u planove urbanog razvoja grada

Indikator: Broj registrovanih sankcionisanih prekršaja nepropisno parkiranih vozila koja sprječavaju nesmetano kretanje osoba sa invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti

Prioritet 2. Osigurati pravovremeno, sveobuhvatno, pristupačno i relevantno informisanje

Mjera 1: Razviti sveobuhvatan informacijski sistem koji će osigurati distribuciju informacija jednako u ruralnim i urbanim dijelovima općine Gračanica u formatu koji će osigurati jednostavno razumijevanje i korištenje

Indikator: U uredima mjesnih zajednica uveden besplatan internet, postavljene informativne table, izrađen i distribuiran promotivni materijal (plakati, brošure, leci, i sl.), obezbjeđena medijska promocija (RTV emisije, web portal, itd.)

Indikator: Organizovana najmanje 2 informativna sastanka aktera u najmanje 10 mjesnih zajednica u općini Gračanica

Mjera 2: Osigurati pravovremen pristup informacijama od značaja za sudjelovanje građana u procesima kreiranja politika i donošenja odluka od interesa za razvoj i korištenje potencijala kako zajednice, tako i pojedinaca iz zajednice

Indikator: Organizovana minimalno 2 foruma građana i 1 konferencija sa akterima iz svih mjesnih zajednica radi razmjene informacija i iskustva

Mjera 3: Preveniranje stvaranja novih prepreka u informisanju

Indikator: Pristupačnost elektronskog okruženja unaprijeđena za najmanje 50% u četvorogodišnjem periodu uvođenjem 2 adaptirana računara sa instaliranim programima za osobe sa senzornim poteškoćama u Biblioteci BKC-a i Općini

Mjera 4: Stvaranje uslova za kvalitetnu komunikaciju između osoba sa invaliditetom i lokalne zajednice (osobe sa oštećenjem vida, sluha, jezika i govora, itd.)

Indikator: Broj potpisanih Protokola o saradnji između udruženja osoba sa invaliditetom i zajednice

Indikator: Broj realizovanih zajedničkih projekata

Prioritet 3. Dizajnirati i isporučivati usluge dostupne svima kojima su potrebne na mjestima i na način da mogu biti ravnopravno korištene i zadovoljiti potrebe različitih kategorija građana

Mjera 1: Omogućavanje nesmetanog korištenja javnog prevoza za osobe sa poteškoćama u kretanju ili umanjenim tjelesnim, senzornim i mentalnim sposobnostima

Indikator: Izmijenjeni općinski propisi i odluke iz oblasti javnog i privatnog prevoza na način da predviđaju obavezu svih subjekata gradskog prevoza o obezbjeđivanju pristupačnosti vozilima javnog prevoza i nabavci prilagođenih prometala (niskopodnih autobusa, minibusa ili kombija namijenjenih za javni prevoz građana)

Mjera 2: Osiguranje bolje dostupnosti usluga socijalne i zdravstvene zaštite građanima u ruralnim zajednicama

Indikator: Radno vrijeme ambulant u mjesnim zajednicama prilagođeno potrebama građana

Indikator: U MZ gdje nema ambulante obezbjeđena posjeta zdravstvenog radnika

Indikator: U MZ obezbjeđena posjeta socijalnog radnika iz Centra za socijalni rad Gračanica najmanje jednom mjesečno u prostoru MZ

**ANALIZA STANJA SOCIJALNE UKLJUČENOSTI
NA PODRUČJU OPĆINE GRAČANICA**

1. UVOD

U cilju izrade situacione analize, odnosno analize stanja po oblastima ključnim za socijalno uključivanje u periodu od novembra 2012. do maja 2013. godine provedeno je istraživanje, a rezultati do kojih se tokom istraživanja došlo poslužili su kao argumentacija za izradu Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. i prezentirani su u zasebnom dokumentu koji je u cjelosti integrisan u pomenuti strateški dokument. U okviru istraživanja, analizirana je i uloga lokalne uprave u poboljšanju socijalnog uključivanja građana, odnosno aktivnosti nadležnih općinskih službi realiziranih tokom 2012. godine, kao i uticaj Centra za socijalni rad Gračanica, organizacija civilnog društva, privrednog sektora i drugih nosioca lokalnog socijalnog razvoja na povećanje socijalne uključenosti građana na lokalnom nivou.

1.1. Svrha i ciljevi istraživanja

Osnovni cilj istraživanja jeste sticanje uvida u stanje socijalne uključenosti na području općine Gračanica sa fokusom na sljedeće oblasti:

1. Zapošljavanje
2. Socijalna zaštita
3. Zaštita socijalno isključene djece i porodice sa djecom
4. Zaštita lica sa invaliditetom
5. Ruralni razvoj
6. Turizam
7. Obrazovanje
8. Primarna zdravstvena zaštita

Istraživanje je uključilo:

- Analizu zakonskih odredbi koje se odnose na socijalnu zaštitu i socijalno uključivanje
- Analizu ostvarivanja zakonom propisanih prava po osnovu socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom
- Identifikaciju institucija koje svojom djelatnošću odprinosu socijalnom uključivanju
- Analizu intersektoralne saradnje (zdravstvo, socijalni sektor i obrazovanje) u cilju razvoja kvalitetnih servisa za socijano uključivanje
- Analizu uloge i kapaciteta Centra za socijalni rad Gračanica
- Analizu uloge organizacija civilnog društva
- Analizu poduzetih mjera i aktivnosti nadležnih općinskih službi u cilju poboljšavanja socijalnog stanja marginaliziranih grupa

Mapiranjem te analizom stanja socijalne uključenosti na području općine Gračanica nastojale su se identificirati snage, slabosti i prilike koje postoje u oblasti socijalne zaštite marginaliziranih grupa i koje čine osnovu za buduće intervencije nosioca lokalnog socijalnog razvoja. Rezultati istraživanja trebali su poslužiti kao polazište za osmišljavanje Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica i definisanje mjera koje je u narednom četvorogodišnjem periodu potrebno poduzeti kako bi se stanje unutar oblasti socijalnog uključivanja na području općine Gračanica poboljšalo.

1.2. Metodologija izrade situacione analize

U cilju izrade lokalnih Politika socijalnog uključivanja, kao strateškog dokumenta koji će predstavljati okvir za operacionalizaciju predloženih mjera, provedeno je istraživanje koje je zahtijevalo multimetodski pristup analizi općeg stanja u oblasti socijalne zaštite ranjivih kategorija stanovništva. Dostupne informacije i zvanični podaci nadležnih institucija lokalne uprave i relevantnih nevladinih organizacija poslužile su kako bi se sačinio analitički dokument sa dijagnozom stanja po naprijed navedenim sektorima, izvršila identifikacija i prioritetizacija ciljeva i olakšalo definisanje mjera koje će doprinijeti poboljšanju postojećeg stanja unutar oblasti socijalnog uključivanja na području općine Gračanica.

Iz potrebe za iskorištavanjem svih raspoloživih potencijala u lokalnoj zajednici u cilju postizanja općeg interesa i prevazilaženju slabosti koje su ispoljene u dosadašnjem periodu, najprije su identifikovani relevantni akteri iz zajednice koji mogu doprinijeti ostvarenju zajedničkih ciljeva u

procesu socijalnog uključivanja na lokalnom nivou. Kao glavni akteri socijalnog uključivanja i zainteresovane strane u procesu istraživanja prepoznati su sljedeći subjekti:

- Općina Gračanica, odnosno nadležne općinske službe, i to:
 - Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije
 - Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove
 - Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove
- Centar za socijalni rad Gračanica
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta TK
- Ministarstvo zdravstva TK
- Služba za zapošljavanje TK
- Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK
- NVO koje realizuju programe i rade na socijalnom uključivanju i zapošljavanju, te zastupaju socijalno isključene grupe i organizuju građane za aktivnosti u socijalnom sektoru
- Ostali nosioci lokalnog socijalnog razvoja (Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica)

Prikupljanje podataka i informacija za potrebe izrade Politika socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014. – 2018. je podrazumijevalo primjenu sljedećih metoda i postupaka:

- 1) Metoda analize sadržaja podataka prikupljenih iz relevantne dostupne dokumentacije,** u koju spadaju:
 - zakonske odredbe koje se odnose na socijalnu zaštitu, zaštitu lica sa invaliditetom, zaštitu porodice sa djecom
 - starteški dokumenti doneseni na različitim administrativnim nivoima, i to: Strategija razvoja Bosne i Hercegovine, Strategija socijalnog uključivanja BiH i Strategija razvoja F BiH, Strategija razvoja i Strategija socijalnog uključivanja BiH - Akcioni plan za Tuzlanski kanton, Strategija integrisanog lokalnog razvoja općine Gračanica 2011. – 2020.
 - postojeći zvanični izvještaji relevantnih lokalnih službi i institucija te organizacija civilnog društva o socijalnoj zaštiti, zaštiti osoba sa invaliditetom, zaštiti povratnika i raseljenih lica, zaštiti Romske populacije, zaštiti lica treće životne dobi i zaštiti nezaposlenih lica
 - zvanični podaci i statistike Vlade Tuzlanskog kantona i Općine Gračanica iz područja socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstvene zaštite i drugih relevantnih oblasti
- 2) Upitnik** kreiran za identifikovane aktere socijalnog uključivanja i zapošljavanja (relevantna ministarstava Vlade TK, nadležne službe Općine Gračanica, relevantne javne ustanove i institucije i nevladine organizacije) s ciljem dobijanja kvantitativnih pokazatelja o stanju socijalne uključenosti na području općine Gračanica.
- 3) Polustrukturirani intervju** sa ključnim predstavnicima zainteresiranih strana radi dobijanja dodatnog uvida u stanje i prijedloga za poboljšanje postojeće situacije i unaprijeđenje socijalne uključenosti, strukturiran po tematskim oblastima.

2. OPĆINA GRAČANICA

Općina Gračanica pripada Federaciji Bosne i Hercegovine, u sastavu je Tuzlanskog kantona. Sa susjednim općinama Tuzlanskog kantona povezana je mrežom magistralnih, regionalnih i lokalnih puteva koji prolaze kroz naseljena mjesta na području općine. Prema procjeni općinske statistike iz 2009. godine, na području općine Gračanica koje obuhvata teritoriju od 219 km² živi 58.926 stanovnika u 25 mjesnih zajednica, što Gračanicu svrstava u red jedne od najgušće naseljenih općina u Bosni i Hercegovini.

2.1. Prirodne odlike i resursi

Općina Gračanica bogata je prirodnim resursima sa aspekta mineralnih sirovina i geo-termalnih izvora mineralnih voda, te raspolaže značajnim šumskim bogastvom koje predstavlja snažan potencijal za razvoj drvne industrije. Područje općine Gračanica obiluje i velikim vodenim potencijalom, a pogodnost geografskih i klimatskih odlika omogućila je lokalnom stanovništvu organizovanje života u različitim vidovima djelatnosti.

2.1.1. Turistički potencijali i turistička infrastruktura

Općina Gračanica ima atraktivna područja sa očuvanim tragovima raznovrsne kulturno-historijske baštine na kojoj su pečat ostavile razne civilizacije i koja svjedoči o intenzivnom privrednom i kulturnom razvoju koji je Gračanica doživjela kroz svoju dugu historiju. Naime, kroz vrijeme se oblikovao fond spomeničkog inventara koji pripada kulturnim krugovima različitih etničkih i religijskih sistema vrijednosti koji predstavlja ne samo dokaz višestoljetnog odvijanja života na ovom prostoru, već je i svojevrsan izraz identiteta savremenih generacija, te ga je stoga važno sačuvati, njegovati i valorizirati.

Na području općine Gračanica postoji značajno bogatstvo kulturno-historijskog nasljeđa kojeg obilježavaju spomenici koje karakterišu raznovrsnost, slojevitost i izvrsnost u gradnji, a koje se može pratiti u kontinuitetu od prahistorije do danas:

- *Prahistorijsko nasljeđe* - Barice i Bilanovo Brdo (Gornja Orahovica), Borik i Korića han (Gračanica), Dolovi (Donji Skipovac), Džakule - pojedinačni nalaz, Lohinja, Monj (Doborovci), Pašalići, Vranovići i Vuknić
- *Srednji vijek* – ruševine srednjovjekovnog grada-tvrđave Soko (MZ Soko) koji se u pisanim izvorima prvi put spominje 1426. godine, a kojeg su Turci zauzeli 1520. godine
- *Osmanski period* – džamije Ahmet-pašina (Čaršijska), Hadži-Džaferova (Lipa džamija), Čiriš (Mejdanska) džamija; Sahat-kula iz 1686. godine graditelja Ahmet-paše Budimlije; groblja, mezarja i turbeta (Mula-dedin mezar uz Čaršijsku džamiju, staro turbe Čekanovići u Gornjoj Orahovici, mezarluk na mjestu porušene Trepaničke džamije, džamije Gojsalići, Čiriš džamije, Hadži-Džaferove (Lipa) džamije)
- *Period austro-ugarske uprave* – gradska Vijećnica iz 1887. godine građena u pseudomaurskom arhitektonskom stilu; Osman-kapetanova Medresa iz 1889. godine; Kuća Jovana Milanovića; Kuća Tihića (Helića)
- *Savremeni period* - pravoslavna Crkva Hristovog vaznesenija; katolička Župna crkva; spomenici i spomen obilježja iz NOR-a, socijalističke revolucije i odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992. - 1995.

Međutim, iako obiluje mnoštvom atraktivnih prirodno-rekreacionih područja, resursima termalnih voda, bogatim kulturno-historijskim nasljeđem, resursima za lovni i ribolovni turizam, bogatom tradicijom starih zanata, i sl., Gračanica je još uvijek turistički manje atraktivna sredina. Stoga je u narednom periodu potrebno učiniti dodatne napore na pretvaranje prirodnih resursa i kulturno-historijskog nasljeđa u konkurentne prednosti i na taj način stvoriti stratešku osnovu za razvoj lokalne zajednice.

Osnovni cilj zaštite i uređenja kulturno-historijskog nasljeđa je da se isto na najbolji način sačuva i valorizuje u svrhu potvrđivanja kulturnog identiteta i preda generacijama koje dolaze kao svjedočanstvo neprekinutog toka višestoljetnog življenja ljudi na ovim prostorima, te da se prilagodi potrebama savremenog čovjeka i stavi u funkciju razvoja općine kroz razvoj turističke ponude. Određeni koraci su već poduzeti u tom pravcu, pa je Komisija za očuvanje nacionalnih

spomenika BiH u saradnji sa Zavodom za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Tuzlanskog kantona u Gračanici nacionalnim spomenicima proglasila sedam historijskih građevina i graditeljskih cjelina te jedno arheološko područje. To su:

1. Donja džamija u selu Lukavica, zaseok Delići (historijska građevina)
2. Konak – Vijećnica (historijska građevina)
3. Kuća Mare Popović (historijska građevina)
4. Sahat kula (historijska građevina)
5. Lipanjska (Hadži Džaferova, Lipa) džamija sa haremom (graditeljska cjelina)
6. Stara džamija Soko u Sokolu (graditeljska cjelina)
7. Stari grad Soko u Sokolu (graditeljska cjelina)
8. Korića han (arheološko područje)

Razvoj navedenih historijskih prostora se suočava sa problemima korištenja, što ide na štetu kulturno-historijske baštine, čija se vrijednost ne može kompenzirati novim vrijednostima. Stoga, posebno mjesto u lokalnom razvoju svakako treba zauzeti afirmacija i obnova postojećih, te otvaranje novih turističkih interesantnih destinacija u cilju bogaćenja turističke ponude (Terme, tvrđava Soko-grad, Kuća Mare Popović, Četovulja, Vis, Bukva, Monj, itd.).

Kultura i sport

Zasad, Bosanski kulturni centar (BKC) je jedini nosilac kulturnih sadržaja na nivou općine, a u njegovom sastavu su: Radio Gračanica, Biblioteka „Dr. Mustafa Kamarić“, Zavičajni muzej, galerija i kino sala. U Gračanici djeluje nekoliko kulturno-umjetničkih društava, a rijetke su MZ sa adekvatnim prostorom za realizaciju kulturnih sadržaja (Gračanica, Lukavica, Donja Orahovica, Miričina, Babići).

Iako u Gračanici postoji mnoštvo sportskih objekata koji predstavljaju solidnu osnovu za takmičarski i rekreativni sport, njihov broj je još uvijek nedovoljan. Sportska sala Luke je najbolje organizovani sportski objekat u Gračanici u okviru kojeg se obezbjeđuju besplatne usluge za dvoranske takmičarske sportove. Veliki je broj sportskih klubova i društava u kojima dominiraju muške ekipe.

U kontekstu razvoja zdravstvenog turizma značajan je prirodni resurs termomineralne vode koja, pored ljekovitog svojstva, predstavlja i značajan energetske potencijal i ima širok dijapazon primjene u proizvodnji zdravstveno ispravne hrane, ribogojstvu, eksploataciji ugljen dioksida itd., te mu stoga u predstojećem periodu treba posvetiti posebnu pažnju.

Jedan od strateških ciljeva razvoja definisanih u Strategiji integrisanog lokalnog razvoja općine Gračanica 2011. – 2020. predstavlja iskorištavanje potencijala termomineralnih voda i identifikacija drugih turističkih potencijala i njihovo objedinjavanje u jednu turističku ponudu koju je neophodno promovisati i privući turiste. Kako su kultura, sport i turizam veoma uključive oblasti društvenog života i imaju komparativne prednosti za privlačenje domaćih i stranih turista i investicija, u narednom periodu se očekuju znatniji pomaci u njihovom razvoju kroz afirmaciju i revitalizaciju postojećih i otvaranje novih turističkih, kulturnih i sportskih sadržaja.

2.1.2. Iskorištenost lokalnih poljoprivrednih potencijala

Kada je u pitanju poljoprivreda, općina Gračanica se ubraja u razvijenije općine Tuzlanskog kantona. U prilog ovoj činjenici govori i podatak da je Gračanica druga općina na Kantonu po iznosu odobrene novčane podrške od 2,5 miliona KM.

Poljoprivredno zemljište zauzima 66,76% ukupnog zemljišta općine koje je pogodno za proizvodnju zdrave hrane i uzgoj voća. Sa aspekta katastarske kulture, u strukturi poljoprivrednog zemljišta oranice zauzimaju 9.040 ha, voćnjaci 1.749 ha, livade 1.032 ha i pašnjaci 1.513 ha, šume i šumsko zemljište 6.603 ha, a neplodno tlo zauzima 40 ha.

Poljoprivreda predstavlja veliki razvojni potencijal općine i važnu dugoročnu osnovu za razvoj prehrambene industrije. Međutim, ako se poljoprivreda posmatra sa aspekta iskorištenosti prirodnih resursa, raspoloživih kapaciteta i ljudskog potencijala, ona još uvijek nije dostigla zadovoljavajući nivo. Stoga je potrebno pokrenuti procese koji pozitivno utiču na razvoj poljoprivrednog sektora na

području općine gračanica s ciljem ostvarivanja povećanja obima poljoprivredne proizvodnje, zadovoljavanja domaćeg tržišta vlastitim proizvodima, stvaranja tržišno orjentisanih proizvođača, povećanja sjetvenih površina i privođenja kulturi neobrađenog obradivog poljoprivrednog zemljišta i većeg zapošljavanja.

2.1.3. Mala i srednja preduzeća i obrt i zanatstvo

Iako se tek od kasnih 80-tih godina XX vijeka zapaža ubrzan razvoj malih privatnih preduzeća, Gračanica ima bogatu tradiciju zastupljenosti starih zanata, od kojih su se neki uspjeli održati i do danas. Samostalno privređivanje može se podijeliti na uslužne djelatnosti i zanatsku proizvodnju. U *uslužnim djelatnostima* preovladavaju trgovina, ugostiteljstvo i transport, dok od *zanatskih usluga* preovladava izrada predmeta od metala i nemetala, tekstila, kože, drveta, i drugo.

Mala i srednja preduzeća prerađivačke industrije i trgovine su također specifičnost i tradicija ovog područja, što se pokazalo kao prednost i pokretač razvoja općine. U okviru privrednih djelatnosti zastupljena je proizvodnja plastike, odjeće i obuće, mašina i uređaja, namještaja i drveta, i drugo.

2.2. Administrativne usluge

Pitanje lokalne samouprave regulisano je Ustavom Federacije BiH, Ustavom Tuzlanskog kantona, Zakonom o lokalnoj samoupravi i Statutom Općine Gračanica. Izvršnu vlast u općini vrši Općinski načelnik, a zakonodavnu vlast vrši Općinsko vijeće Gračanica.

U Općini Gračanica, poslove povjerene od Federalne i Kantonalne vlasti vrše 4 Službe:

1. Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije
2. Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove
3. Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove
4. Služba za civilnu zaštitu
5. Stručna služba Općinskog vijeća Gračanica
6. Općinsko pravobranilaštvo

Radi lakšeg ostvarivanja prava građana i obavljanja poslova iz nadležnosti općinskih službi za upravu, Općina Gračanica je za jedno ili više naselja osnovala mjesne urede izvan sjedišta općinskih službi za upravu, tako da trenutno djeluje ukupno 9 mjesnih ureda, i to u MZ: Doborovci, Džakule, Lukavica, Malešići, Miričina Donja Orahovica, Gornja Orahovica, Soko i Stjepan Polje.

U cilju pružanja kvalitetnijih usluga građanima, Općina bilježi konstantan napredak u pogledu tehničkog opremanja i informatizacije. Uz postojeću staru zgradu Općine, izgrađen je novi objekt koji je u funkciji od 2010. godine. Nova zgrada je opremljena najsavremenijom tehničkom opremom i ima sve uslove za kvalitetno pružanje usluga građanima. U novoj zgradi nalazi se šalter sala, Služba za prostorno uređenje, multimedijalna sala, u kojoj se, između ostalog, održavaju i sjednice Općinskog vijeća Gračanica.

U Općini postoji elektronska baza svih podnesenih predmeta, kao i baza podataka pravnih i fizičkih lica, čime je obezbijeđena brza i kvalitetna usluga građanima općine Gračanica.

Od 2012. godine, kastastar općine Gračanica povezan je sa elektronskom bazom katastra Federacije BiH, što predstavlja veliki iskorak u savremenom radu Općine i pružanju usluga građanima na najkvalitetniji način.

U pravcu jačanja lokalne samouprave odgovorne za upravljanje lokalnim razvojem i lokalnim poslovima zasnovanim na principima Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, posebna pažnja se posvećuje jačanju ljudskih resursa, a lokalna vlast ostvaruje partnerstvo sa privatnim i nevladinim sektorom i produktivno sarađuje sa drugim nivoima vlasti i drugim lokalnim jedinicama u zemlji i regionu.

Lokalna administracija iz godine u godinu ostvaruje sve viši stepen građanskog učešća u javnim poslovima, tako da građani značajno utiču na donošenje javnih odluka i uopšte na kvalitet svog i života svojih sugrađana.

2.3. Imovinska i lična sigurnost građana

Imovinska sigurnost građana na području općine Gračanica može biti ugrožena pojavama kao što su: klizišta, poplave, kontaminacija zemljišta minama, i sl. Na području općine Gračanica, registrovano je nekoliko klizišta, a konstantno se registruju i nova klizišta koja predstavljaju prijetnju stanovništvu, stambenim objektima i putnim komunikacijama.

Ličnoj sigurnosti građana općine Gračanica doprinosi rad Policijske stanice Gračanica (koja djeluje u sastavu Policijske uprave Lukavac), Veterinarske stanice Gračanica, te rad osiguravajućih društava.

Veterinarska stanica Gračanica provodi veterinarsko-zdravstvene mjere sprječavanja i širenja zaraznih bolesti životinja. Svoju djelatnost obavlja u veterinarskim ambulantama u Gračanici i Doborovcima, veterinarskoj apoteci i ambulanti u Lukavici i veterinarskoj apoteci u Gračanici.

3. ZAPOSŁJAVANJE

Nezaposlenost je jedan od glavnih uzroka socijalne isključenosti i siromaštva, a direktno je povezana sa niskim nivoom obrazovanja, ograničenim mogućnostima zapošljavanja te znanjima i sposobnostima koje nisu u skladu sa zahtjevima modernog društva uslovljenim ubrzanim razvojem tehnike i tehnologije. Imajući u vidu nivo nezaposlenosti i rast broja nezaposlenih koji poprima alarmantne razmjere, od izuzetne važnosti za borbu protiv socijalne isključenosti i siromaštva je unaprijeđivanje politika zapošljavanja i zaštite od nezaposlenosti na svim nivoima.

Na području općine Gračanica na evidenciji Zavoda za zapošljavanje na dan 31. 12. 2012. godine evidentirano je 9.350 nezaposlenih lica, a pregled nezaposlenih lica po kvalifikacionoj, spolnoj i starosnoj strukturi prikazan je tabelarno:

Stručna sprema	Broj nezaposlenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKR	KV	PK	NK
UKUPNO	9.350	391	54	1.979	1	69	3.885	333	2.638
Od toga Žena	4.592	274	36	1.154	0	5	1.758	33	1.332
Starosna struktura		Broj nezaposlenih				[%]			
do 20 godina		896				9,58%			
21 - 25		1.701				18,19%			
26 - 30		1.424				15,23%			
31 - 35		1.091				11,67%			
36 - 40		995				10,64%			
41 - 45		929				9,94%			
46 - 50		917				9,81%			
51 - 55		696				7,44%			
61 - 65		701				7,50%			
UKUPNO:		9.350				100%			

Izvor podataka: Zavod za zapošljavanje Gračanica na dan 31. 12. 2012.

Na području općine Gračanica, ranjivu kategoriju koja je u riziku od socijalnog isključivanja čine i materijalno neobezbijedena radno sposobna lica, starosti između 26 i 45 godina, njih 4.439, koja zbog općenito lošeg stanja u privredi nemaju mogućnost da se zaposle i na taj način sebi i svojim porodicama obezbijede egzistenciju i pristojan život.

4. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA I OSIGURANJE

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti, kapacitet zdravstvenih usluga na području općine Gračanica čini mrežu sekundarnog i primarnog nivoa zdravstvene zaštite.

Primarna zdravstvena zaštita je organizovana u JZU Domu zdravlja Gračanica, područnim ambulantama, hitnoj pomoći, državnoj apoteci i privatnim apotekama. U okviru Doma zdravlja djeluju: Ambulanta porodične medicine, Internistička ambulanta, Očna ambulanta, Služba za zdravstvenu zaštitu žena, Služba za zdravstvenu zaštitu zuba i usta, RTG dijagnostika sa Kabinetom za mamografiju, Služba za laboratorijsku dijagnostiku, Služba medicine rada, Služba za zdravstvenu zaštitu predškolske djece, Higijensko-epidemiološka služba, Centar medicinske fizikalne rehabilitacije, Služba za pneumoftiziologiju, Služba za vakcinaciju i kućna njega. Unutar Doma zdravlja djeluje i Centar za mentalno zdravlje.

Na *sekundarnom nivou* zdravstvena zaštita na području općine Gračanica organizovana je kroz JZU Opću bolnicu „Dr. Mustafa Beganović“ koja svoju djelatnost obavlja u objektu od 3.350 m² korisne površine. Opća bolnica ima odjeljenja interne medicine, neurologije, hirurgije, ginekologije i porodiljstva, pedijatrije i hemodijalize. Postojeći prostor za veći dio službi nije u skladu sa važećim standardima i normativima i ne omogućava kvalitetan rad. Trenutno je najveći problem u nedostatku prostora u Odjeljenju pedijatrije koje je smješteno na samo 40 m² i to u Odjelu hirurgije, a koje bi, prema standardima, trebalo raspolagati sa najmanje 15 kreveta i 577 m² pratećih prostorija.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije zdravlje fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, a ne samo odsustvo bolesti. Ovo jasno ukazuje na to da postoji povezanost između zdravlja, obrazovanja i životnog standarda. Jedna od posljedica siromaštva i socijalne isključenosti je teži pristup zdravstvenim uslugama. Stoga, Svjetska zdravstvena organizacija insistira da se zdravstvena politika usmjeri na smanjenje isključenosti i neravnopravnosti u pružanju zdravstvene zaštite, posebn rizičnih socijalnih grupa.

Zdravstveno osiguranje, kao dio socijalnog osiguranja građana, čini jedinstven sistem u okviru koga građani ulaganjem sredstava, na načelima uzajamnosti i solidarnosti, obavezno u okviru kantona osiguravaju ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu i druge oblike osiguranja na način koji je utvrđen Zakonom o zdravstvenom osiguranju F BiH¹⁵, drugim zakonima i propisima donesenih na osnovu zakona. Sva osigurana lica u F BiH imaju ravnopravan položaj u pogledu ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, nakon sticanja uslova regulisanih Zakonom o zdravstvenom osiguranju.

Usvojeni paket zdravstvenih prava, prema Odluci o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava¹⁶ reguliše prava neosiguranih lica, državljana BiH, sa prebivalištem na teritoriji Federacije. Paketom zdravstvenih prava za neosigurana lica obezbjeđuje se zdravstveno osiguranje svim licima ispod 18 godina starosti, školskoj djeci i studentima na redovnom školovanju do navršanih 26 godina starosti, kao i određena stanja i oboljela lica od nekih bolesti iznad 18 godina starosti. Paketom je utvrđeno da zdravstveno osiguranje finansira Budžet općina i/ili kantona, prema mjestu zadnjeg prebivališta neosiguranog lica za prethodno navedene kategorije. Paket zdravstvenih prava će početi sa primjenjenom kada se steknu finansijske mogućnosti u kantonu i/ili općini za to.

U skladu sa Kantonalnim zakonom pravo na zdravstveno osiguranje imaju:

- korisnici prava na stalnu novčanu pomoć,
- djeca i odrasla lica na porodičnom smještaju,
- djeca i odrasla lica smještena u ustanovama socijalne zaštite,
- civilne žrtve rata,
- djeca od rođenja do navršene 15. godine, odnosno do 18. godine ukoliko su osigurani po drugom osnovu,
- osobe preko 65 godina koja nisu osigurana po drugom osnovu.

¹⁵Službene novine F BiH, broj: 30/97, 7/02 i 70/08

¹⁶Službene novine F BiH, broj: 21/09

Od ukupnog broja stanovnika na području općine Gračanica, zdravstvenim osiguranjem u 2012. godini je pokriveno oko 44.527 osiguranika. Preko Centra za socijalni rad Gračanica zdravstvenu zaštitu po svim osnovama sa 31. 12. 2012. godine ostvarilo je 634 lica. Tabela su prikazani podaci o korisnicima koji su ostvarili pravo na zdravstveno osiguranje preko Centra za socijalni rad Gračanica, zaključno sa 30. 4. 2013. godine:

Korisnici	Broj korisnika	Broj članova porodice	Ukupno osiguranih lica
Korisnici stalne novčane pomoći	170	48	218
Lica smještena u ustanove soc. zaštite	22	0	22
Civilne žrtve rata	22	22	44
Lica starija od 65 godina	351	5	356
Djeca od 0-6 godina	10	0	10
Ukupno:	575	75	650

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica na dan 30. 4. 2013.

5. SOCIJALNA ZAŠTITA

Uloga socijalne zaštite i subjekata koji učestvuju u kreiranju socijalne zaštite jeste da kontinuirano rade na prevazilaženju problema uzrokovanih socijalnom isključenosti ranjivih kategorija, te na iznalaženju načina u pružanju što kvalitetnije podrške osobama i porodicama kojima je pristup društvenim dobrima uskraćen i koji se nalaze na društvenoj margini zbog toga što im je potpuno onemogućeno ili znatno otežano učešće u radnom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom prostoru društva. Socijalna zaštita, kao društvena djelatnost, je od posebnog društvenog interesa, jer je, kao dio socijalne politike, usmjerena na obezbjeđivanje socijalne sigurnosti građana koji se nađu u stanju socijalne potrebe i njihovih porodica.

Na području općine Gračanica poslove iz socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, zaštite odgojno zanemarene i odgojno zapuštene djece, poduzimanja mjera starateljske i porodične zaštite i zaštite osnovnih prava tzv. neratnih invalida obavlja JU Centar za socijalni rad.

Poslovi iz oblasti socijalne zaštite regulisani su Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom F BiH¹⁷ (u daljem tekstu: Federalni zakon), Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata, zaštiti porodice sa djecom TK¹⁸ (u daljem tekstu: Kantonalni zakon). Pored navedenih, u realizaciji osnovnih programskih zadataka, Centar za socijalni rad Gračanica, u svom svakodnevnom radu primjenjuje i sljedeće zakonske propise:

- Porodični zakon F BiH¹⁹
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici F BiH²⁰
- Krivični zakon F BiH²¹
- Zakon o krivičnom postupku F BiH²²
- Pravila o odgojnim preporukama, odgojnim mjerama i kažnjavanju maloljetnika F BiH²³
- Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama F BiH²⁴
- Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima F BiH²⁵
- Zakon o radu F BiH²⁶
- Zakon o upravnom postupku F BiH²⁷
- Zakon o vanparničnom postupku F BiH²⁸

Osim pomenutih Zakona, JU Centar za socijalni rad Gračanica u svom radu primjenjuje i odgovarajuće Odluke, Pravilnike, Instrukcije i Uputstva.

Centar za socijalni rad pruža usluge i utvrđuje određena prava građanima koji su se nalazili ili su se našli u stanju socijalne potrebe, a odgovarajući oblik socijalne zaštite određuje se ovisno o kakvom stanju socijalne potrebe se radi. Aktivnosti u Centru za socijalni rad su usmjerene i na reviziju socio-ekonomske situacije postojećih evidentiranih korisnika socijalne zaštite s ciljem obezbjeđivanja najbolje kombinacije mjera i usluga, kao i na identifikaciju novih korisnika. Prema podacima kojima raspolaže Centar za socijalni rad Gračanica, u proteklih nekoliko godina evidentiran je značajan broj povećanja usluga socijalne zaštite korisnicima koji su se našli u stanju socijalne potrebe. Ovdje je potrebno naglasiti da je u cilju identifikacije lica i porodica u stanju socijalne potrebe potrebno izraditi socijalnu kartu općine Gračanica, a zatim izraditi posebne programe radi uključivanja socijalno isključenih lica i porodica.

Osnovni principi koje u svom radu primjenjuje JU Centar za socijalni rad Gračanica su:

- poštovanje ljudskih prava,

¹⁷Službene novine F BiH, broj: 36/99, 54/04, 9/06, 14/09

¹⁸Službene novine TK, broj: 12/00, 5/02, 13/03, 8/06

¹⁹Službene novine F BiH, broj: 35/05

²⁰Službene novine F BiH, broj: 22/05

²¹Službene novine F BiH, broj: 35/03, 21/04, 18/05, 28/05

²²Službene novine F BiH, broj: 35/03, 37/03, 78/04, 27/07, 53/07, 9/09

²³Službene novine F BiH, broj: 43/98

²⁴Službene novine F BiH, broj: 37/01

²⁵Službene novine F BiH, broj: 6/09

²⁶Službene novine F BiH, broj: 43/99, 32/00, 29/03

²⁷Službene novine F BiH, broj 2/98

²⁸Službene novine F BiH, broj: 2/98, 39/04

- individualni pristup korisniku,
- poštivanje dostojanstva i najboljeg interesa korisnika,
- nepostojanje nijednog vida diskriminacije i prava na jednaku dostupnost pravima,
- potpuna i sveobuhvatna procjena potreba korisnika i njegove porodice,
- uspostavljanje ravnoteže između novčanih primanja i usluga socijalnog rada,
- razvoj mješovitog sistema usluga,
- povjerljivost u radu sa korisnicima.

Kao problem u radu Centra identifikovan je rad sa licima i porodicama u stanju socijalne potrebe, a koje se ne uklapaju u zakonom propisane uslove za korištenje prava. Naime, Federalni i Kantonalni zakoni kao korisnike socijalne zaštite definišu lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe, i to:

- djeca bez roditeljskog staranja,
- odgojno zanemarena i zapuštena djeca,
- djeca čiji razvoj je ometen porodičnim prilikama,
- osobe sa invaliditetom,
- djeca i odrasla lica ometena u psihičkom i fizičkom razvoju,
- materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica,
- stara lica bez porodičnog staranja,
- lica sa društveno negativnim ponašanjem,
- lica izložena zlostavljanju i nasilju u porodici,
- lica i porodice u stanju socijalne potrebe, kojima je usljed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

Prava iz socijalne zaštite definisana Federalnim i Kantonalnim zakonom su:

1. novčana i druga materijalna pomoć
2. osposobljavanje za život i rad
3. smještaj u drugu porodicu
4. smještaj u ustanove socijalne zaštite
5. usluge socijalnog i drugog stručnog rada
6. kućna njega i pomoć u kući

5.1. Novčana i druga materijalna pomoć

Novčana i druga materijalna pomoć se sastoji od:

1. stalne novčane pomoći
2. novčane naknade za pomoć i njegu od strane drugog lica
3. druge materijalne pomoći

5.1.1. Stalna novčana pomoć

Stalna novčana pomoć, kao oblik socijalne zaštite lica i porodica u stanju socijalne potrebe, predstavlja obezbjeđenje minimuma naknade socijalne sigurnosti korisnika. Pravo na stalnu novčanu pomoć se temelji na osnovu primanja lica i porodica, ostalih prihoda, godina života i nesposobnosti članova porodice za rad i privređivanje. Pravo na korištenje stalne novčane pomoći limitirano je imovinskim cenzusom, koji ne treba prelaziti 7% od prosječne plate u Tuzlanskom kantonu. Iznos stalne novčane pomoći je 117,00 KM mjesečno za pojedinca i dodatak po 35,00 KM za svakog nesposobnog člana domaćinstva i nije dovoljan za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba lica i porodica u stanju socijalne potrebe.

Svrha i cilj priznavanja prava na stalnu novčanu pomoć je pomoć najsiromašnijima. Međutim, veliki je broj lica i porodica u stanju socijalne potrebe čiji iznos po članu tek minimalno prelazi pomenuti prosjek, te stoga nisu u mogućnosti da ostvare pravo na socijalnu pomoć, bez obzira na to što su njihovi prihodi nedovoljni da im osiguraju egzistenciju.

Također, jedan od uslova za ostvarivanje prava na stalnu novčanu pomoć je i radna nesposobnost, tako da to eliminiše lica koja su radno sposobna, ali dugi niz godina nezaposlena, a nalaze se u stanju socijalne potrebe.

Svim korisnicima stalne novčane pomoći, kao oblika socijalne zaštite, priznato je pravo na zdravstveno osiguranje i premiju osiguranja i pravo na subvenciju električne energije.

U toku 2012. godine, Centar za socijalni rad Gračanica izvršio je sve uplate prema registrovanim korisnicima stalne novčane pomoći na području općine Gračanica, a podaci zaključno sa 31. 3. 2013. godine tabelarno su prikazani:

Broj korisnika	Broj članova domaćinstva	Ukupno
207 (88M – 119Ž)	64 (21M – 43Ž)	271 (109M – 162Ž)

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica na dan 31. 3. 2013.

5.1.2. Novčana naknada za pomoć i njegu od drugog lica

Federalnim zakonom koji se primjenjuje od 1. 1. 2006. godine, regulisano je pravo na novčanu naknadu licima sa tjelesnim oštećenjem. Prava koja su priznata navedenim Zakonom su:

1. pravo na ličnu invalidninu
2. pravo na dodatak za pomoć i njegu od strane drugog lica
3. pravo na ortopedski dodatak

Pravo na novčanu naknadu imaju lica kod kojih je ljekarska komisija za oštećenje organizma utvrdila procenat oštećenja organizma od 60%, 70%, 80%, 90% i 100%. Novčana sredstva za korisnike prava obezbjeđuje Ministarstvo rada i socijalne politike F BiH. Izmjenama i dopunama navedenog Zakona koje su stupile na snagu 1. 3. 2009. godine, pravo na novčanu naknadu imaju samo lica sa procentom oštećenja organizma od 90% i 100%, dok su lica sa manjim procentom oštećenja organizma izgubila pravo na dalje korištenje novčane naknade po ovom osnovu.

U Centar za socijalni rad se svakodnevno obraćaju lica zbog neizmirenih obaveza po osnovu priznatog prava. Centar na osnovu postojeće dokumentacije stavlja klauzule pravosnažnosti i izvršnosti na zahtjev korisnika prava, kako bi isti ta svoja prava i ostvarili.

Prema Kantonalnom zakonu, novčanu naknadu za pomoć i njegu od drugog lica mogu ostvariti osobe sa invaliditetom kod kojih je invaliditet nastao nakon 65. godina života i osobe kojima je zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju neophodna pomoć i njega od strane drugog lica za zadovoljavanje njihovih osnovnih životnih potreba, a kod kojih je nadležna ljekarska komisija nalazom utvrdila procenat oštećenja organizma 90% ili 100%. Za 2012. godinu visina ove naknade je iznosila 146,00 KM za lica sa teškim stepenom oboljenja.

5.1.3. Druga materijalna pomoć

Na osnovu Zakona, druga materijalna pomoć koja se pruža materijalno neosiguranim licima i porodicama koje se nađu u stanju socijalne potrebe može biti:

1. privremena novčana pomoć,
2. jednokratna novčana pomoć,
3. druga novčana pomoć ili naturalno davanje.

Privremena novčana pomoć se dodjeljuje za stanja socijalne potrebe nastale usljed teškoća izazvanih pretrpljenom prisilnom migracijom, repatrijacijom, elementarnom nepogodom, nasiljem u porodici i drugih stanja socijalne potrebe lica i porodica. Prema procjeni stručnog tima Centra za socijalni rad, pravo na privremenu novčanu pomoć se priznaje sve dok traje stanje socijalne potrebe, a utvrđuje se u mjesečnom iznosu u visini do 15% prosječne plate po osobi. Ukoliko korisnik prava na privremenu novčanu pomoć u svom domaćinstvu ima nesposobnog člana, odnosno dijete na redovnom školovanju, onda ostvaruje i pravo na dodatak u visini od 30% od iznosa privremene novčane pomoći po svakom članu domaćinstva.

Jednokratna novčana pomoć se, u skladu sa Zakonom propisanim uslovima, dodjeljuje za stanja socijalne potrebe nastala usljed smrti jednog ili više članova porodice, usljed povratka sa liječenja, otpuštanja sa izdržavanja kazne zatvora ili izvršavanja odgojne mjere, kao i za druga stanja socijalne potrebe, a prema procjeni stručnog tima Centra za socijalni rad. Visina jednokratne novčane pomoći u 2012. godini je iznosila do 220,00 KM za lice i do 366,00 za porodicu. U skladu sa Zakonom, jednokratna novčana pomoć se dodjeljuje maksimalno tri puta godišnje istom licu, odnosno porodici.

Na području općine Gračanica u 2012. godini, pravo na isplatu jednokratne novčane pomoći je ostvarilo 416 lica i porodica. Ovaj oblik pomoći je zatražilo mnogo više građana, i to prvenstveno za nabavku hrane, lijekova, ogrijeva, knjiga i školskog pribora, plaćanje struje, vode, telefona, i dr. Međutim, zbog ograničenih novčanih sredstava kojima Centar raspolaže, svim zahtjevima nije bilo moguće udovoljiti.

Sredstva namijenjena za isplatu jednokratne novčane pomoći uglavnom su odobravana za pomoć u liječenju teško oboljelih osoba i kupovinu lijekova, za nabavku osnovnih životnih namirnica, i dr. Za lica za koja je postojala bojazan da bi novčana sredstva mogla biti nenamjenski potrošena, vršeno je prirodno davanje u visini jednokratne novčane pomoći.

5.2. Osposobljavanje za život i rad

Pravo na osposobljavanje za život i rad ostvaruju djeca ometena u fizičkom i psihičkom razvoju, te odrasla lica sa umanjenim psiho-fizičkim sposobnostima. Lice koje se zbog osposobljavanja za život i rad uputi na internatski smještaj ima pravo na troškove smještaja, ishrane i prevoza. Troškove smještaja i prevoza na internatskom smještaju snose roditelji, usvojitelji ili srodnici koji su dužni da izdržavaju to lice, ili drugo pravno ili fizičko lice koje je preuzelo te obaveze. Obaveza roditelja, usvojitelja i srodnika u pokrivanju navedenih troškova postoji ukoliko prihodi po članu domaćinstva prelaze visinu od 30% prosječne plate.

Kada je u pitanju procjena sposobnosti i određivanje podrške djeci i mladima, Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju²⁹, regulisano je da se upis učenika sa smetnjama i poteškoćama u razvoju u redovne škole vrši na osnovu nalaza i mišljenja Komisije za procjenu sposobnosti i određivanju podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama. U Tuzlanskom kantonu djeluje samo jedna komisija koja se bavi procjenom stepena invalidnosti i razvrstavanjem djece sa invaliditetom, i to Komisija za razvrstavanje i kategorizaciju djece i omladine ometene u psihičkom i tjelesnom razvoju (u daljem tekstu: Komisija) koja djeluje pri Centru za socijalni rad u Lukavcu. Rješenje o ocjeni sposobnosti djeteta donosi Centar za socijalni rad, a odluku o upisu djeteta u školu donosi komisija sastavljena od pedagoga i nastavnika u školi.

Funkcionisanje Komisije se temelji na Pravilniku o procjeni sposobnosti i određivanju podrške djeci i mladima sa posebnim potrebama (u daljem tekstu: Pravilnik)³⁰, kao podzakonskom aktu kojeg donosi ministar za rad i socijalnu politiku u sklopu Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom (član 6. i član 31.)³¹ i Zakona o kantonalnoj upravi (član 81.)³². Pravilnikom se propisuje: način otkrivanja, obrazovanja, sastav i rad Komisije, postupak procjene sposobnosti i evidencije djece ometene u psihičkom i fizičkom razvoju, vrsta i stepen ometenosti, određivanje podrške, sadržaj nalaza i mišljenja i odgovarajući obrasci za rad Komisije. Kako bi se osigurala pravedna procedura te mogućnost revizije i žalbe po nalazima prvostepenih Komisija, pri Ministarstvu za rad i socijalnu politiku TK uspostavljena je drugostepena Komisija za razvrstavanje i procjenu stepena invalidnosti kod djece i omladine. Za sve ostale procjene nadležna je Komisija koja je uspostavljena u Institutu za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja u Sarajevu.

Centar za socijalni rad Gračanica vodi evidenciju o djeci i omladini sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju na području općine Gračanica u skladu sa pomenutim Pravilnikom, a za koje je Komisija dala nalaz i mišljenje o vrsti i stepenu teškoće u razvoju. Podaci su predstavljeni u tabeli:

Vrsta i stepen poteškoće u razvoju	Broj korisnika
Oštećenje vida	2
Oštećenje sluha	1
Poremećaj glasa, govora i jezika	6
Tjelesna oštećenja i hronične bolesti	6

²⁹Službene novine TK, broj: 6/04

³⁰Službene novine TK, broj 7/05

³¹Službene novine TK, broj: 12/00, 5/02 i 13/03

³²Službene novine TK, broj: 1/99

Tjelesni invaliditet i hronične bolesti				8
Teškoće u psihičkom razvoju				
Laka mentalna retardacija				46
Umjerena mentalna retardacija				15
Teža mentalna retardacija				6
Teška MR				1
Poremećaji u ponašanju				2
Kombinovane smetnje				70
Starosna struktura i broj korisnika				
0-5	6-9	10-14	15-18	19-25
10	12	29	28	84
UKUPNO:				163

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica

Ovdje je važno napomenuti da je stvarni broj ukupnog broja osoba sa poteškoćama u psihičkom razvoju na terenu bitno drugačiji, jer dio njih nije nikad tražio nalaz i mišljenje o vrsti i stepenu poteškoće u razvoju od Komisije, odnosno nije pristupilo procesu kategorizacije (razvrstavanja) i klasifikacije u grupe. Činjenica je da stavovi prema kategorizaciji nisu jedinstveni, ali je neosporno da se njena prednost ogleda u tome što tim stručnjaka daje vrlo precizne dijagnoze i preporuke za rad s djecom sa onesposobljenjem, na osnovu čega se može odrediti adekvatan tretman, kao i ostvarivanje njihovih općih prava, čime se poboljšava kvalitet njihovog života.

Odlučujući faktor o tome da li će dijete proći proces kategorizacije jeste volja i psihološka spremnost roditelja koji bi trebali pokrenuti taj proces podnošenjem Zahtjeva za pokretanje postupka kategorizacije Centru za socijalni rad Gračanica. No, praksa pokazuje da su roditelji iz raznih razloga nedovoljno ažurni i ne podnose pravovremeno pomenute zahtjeve. Pored straha od stigmatizacije djeteta, jedan od razloga zbog kojih roditelji djece/osoba sa posebnim potrebama izbjegavaju dijagnosticiranje i određivanje podrške je zasigurno taj što prikupljanje ove dokumentacije iziskuje određena finansijska sredstva. Međutim, pored straha od diskriminacije u zajednici i stigmatizacije djeteta/osobe te finansijskih troškova koje kategorizacija iziskuje, činjenici da roditelji nerado uključuju djecu u taj proces svakako dodatno doprinosi i otpor roditelja da priznaju da njihovo dijete ima određeni problem.

Nadalje, u članu 2. Pravilnika stoji da prijedlog za pokretanje dijagnosticiranja i određivanje podrške djeci i mladima vrše stručni timovi u zavisnosti od uzrasta - pri Akušerskoj klinici, Savjetovalištu za djecu Doma zdravlja, Pedijatrijskoj klinici, obdaništima, osnovnim školama i drugim. Međutim, praksa je pokazala da nijedan prijedlog za pokretanje dijagnosticiranja i određivanje podrške djeci i mladima nije zaprimljen od strane navednih institucija. Razloge za to najprije treba potražiti u nedostatku intersektoralnog pristupa ovoj problematici.

5.3. Smještaj u drugu porodicu

Smještaj u drugu porodicu ostvaruju djeca i odrasla lica kojima je potrebna briga i pomoć radi zadovoljavanja njihovih životnih potreba, a te potrebe ne mogu ostvariti u krugu vlastite porodice ili na drugi način. Naknada za smještaj djeteta u drugu hraniteljsku porodicu iznosi mjesečno 440,00 KM, dok ta naknada za odrasla lica iznosi 366,00 KM mjesečno. Isplata za smještaj djece i odraslih lica realizovana je u cjelosti za 2012. godinu.

5.4. Smještaj u ustanove socijalne zaštite

Smještaj u ustanove socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a nisu u mogućnosti to ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način.

Sa područja općine Gračanica u ustanove socijalne zaštite smješteno je 13 djece i 36 odraslih lica:

Djeca	SOS Dječije selo, Gračanica	SOS Dječije selo i Centar za slijepu i slabovidnu djecu, Sarajevo	Selo mira Turija, Lukavac	JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja, Tuzla	Ukupno
Broj korisnika i spolna struktura	4 (3M - 1Ž)	1 + 2 (1M + 1M - 1Ž)	5 (1M - 4Ž)	1 (1M)	13
Odrasli	Prihvatni centar Duje, Klokotnica	Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica „Drin“, Fojnica	Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine, Pazarić	Dom za stara lica, Goražde	Ukupno
Broj korisnika i spolna struktura	29 (19M - 10Ž)	5 (4M - 1Ž)	1 (1M)	1 (1Ž)	36

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica

Troškove smještaja za ova lica snosi Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK, a postupak i proceduru vezanu za njihov smještaj vodi Centar za socijalni rad. Troškovi smještaja za ova lica iznose od 600,00 do 1.100,00 KM, u zavisnosti od kategorije lica koje se smješta.

Devetero djece sa područja općine Gračanica smješteno je u drugu porodicu, dok je 13 djece smješteno je u ustanove socijalne zaštite. Na području Tuzlanskog kantona, praksa je pokazala da nedostatak malih porodičnih domova, kao alternativnih oblika zaštite djece za koju nije moguće obezbijediti neki drugi oblik porodične zaštite (usvojenje ili smještaj u drugu odogovarajuću hraniteljsku porodicu), predstavlja vrlo izražen problem.

U smislu Federalnog zakona, **starim licem bez porodičnog staranja** se smatra lice starije od 65 godina, koje nema članove porodice ni srodnike koji su po zakonu obavezni da ga izdržavaju, ili, ukoliko ih ima, nisu u mogućnosti izvršavati obavezu izdržavanja. Stara lica, u skladu sa Zakonom propisanim uslovima, mogu ostvariti pravo na stalnu novčanu pomoć, naknadu za pomoć i njegu od strane drugog lica, pravo na smještaj u drugu porodicu ili ustanovu socijalne zaštite.

5.5. Usluge socijalnog i drugog stručnog rada

Uslugama socijalnog i drugog stručnog rada smatra se savjetodavni rad koji obavlja Centar za socijalni rad u rješavanju porodičnih i bračnih problema, te mjere i akcije koje se provode u saradnji sa mjesnim zajednicama i drugim organima na suzbijanju i sprječavanju društveno neprihvatljivog ponašanja djece, omladine, pojedinaca, porodica i društvenih grupa. Pravo na usluge socijalnog i drugog stručnog rada mogu ostvariti pojedinci, porodice i društvene grupe neovisno od materijalnih mogućnosti i neovisno o tome da li su već korisnici nekog od oblika socijalne zaštite, a sve u cilju zaštite njihovih prava i interesa, sprječavanja pojava i ublažavanja posljedica socijalnih problema.

Stručni zaposlenici Centra za socijalni rad Gračanica, tokom 2012. godine, su pružali usluge savjetovanja i druge stručne podrške za korisnike iz sljedećih kategorija:

- odgojno zapuštena i odgojno zanemarena djecu i njihove porodice
- žrtve nasilja u porodici
- žrtve trgovine ljudima
- saniranje porodičnih i bračnih odnosa

U svom radu, Centar za socijalni rad Gračanica bilježi posebno naglašen problem sa djecom sa poremećajima u ponašanju i maloljetničkom delinkvencijom, koja je u posljednje vrijeme u porastu. U 2012. godini, Općinski sud Gračanica izrekao je 41 različitu odgojnu mjeru, čiji je pregled tabelarno predstavljen:

Odgojna mjera	Pojačan nadzor organa starateljstva	Ukor	Pojačan nadzor roditelja	Disciplinski centar	Obustava	UKUPNO
Broj	6	19	13	1	3	43

Izvor podataka: Općinski sud Gračanica

5.6. Kućna njega i pomoć u kući

Zakonom je propisano pravo na kućnu njegu i pomoć u kući, ali se isto ne ostvaruje. Ovo pravo se djelimično ostvaruje putem usluga nevladinih organizacija, Crveni križ općine Gračanica čiji je program kućne njege podržan iz Budžeta Općine Gračanica.

6. ZAŠTITA CIVILNIH ŽRTAVA RATA

U skladu sa Federalnim i Kantonalnim zakonom o socijalnoj zaštiti civilna žrtva rata je lice kod kojeg je tokom rata ili neposredne ratne opasnosti, usljed ranjavanja ili nekog drugog oblika ratne torture, natupilo oštećenje organizma, narušavanje zdravlja, nestanak ili pogibija tog lica. Porodičnu invalidninu prema navedenim zakonskim propisima mogu ostvariti uži članovi porodice, civilne žrtve rata: udovica, udovac, djeca, usvojena, pastoračad, roditelji, maćeha i usvojitelji. Pravo na porodičnu invalidninu, uz uslove propisane Zakonom, imaju i članovi porodice civilne žrtve rata od prve do četvrte grupe koji su do smrti koristili dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica, pod uslovom da je smrt civilne žrtve rata posljedica ranjavanja, povrede ili bolesti po osnovu koje je utvrđeno pravo.

Prema evidenciji Centra za socijalni rad sa 31. 3. 2013. godine na području općine Gračanica bilo je 117 korisnika ovog prava, što je predstavljeno u tabeli:

A. Lična invalidnina	Broj korisnika
I grupa CŽR sa 100%	3
II grupa CŽR sa 100%	7
III grupa CŽR sa 90%	1
IV grupa CŽR sa 80%	5
V grupa CŽR sa 70%	15
VI grupa CŽR sa 60%	16
UKUPNO:	47
B. Dodatak za tuđu njegu i pomoć	Broj korisnika
I stepen 100%	3
II stepen 70%	1
III stepen 50%	0
UKUPNO:	4
C. Ortopedski dodatak	Broj korisnika
I stepen 29%	7
II stepen 22%	11
III stepen 17%	15
UKUPNO:	33
D. Porodična invalidnina	Broj korisnika
1 član	47
2 člana	21
3 člana	1
4 i više članova	1
UKUPNO:	70
Ukupno A+D	117

Sredstva za ostavriavanje prava civilnih žrtava rata obezbjeđuju se 50% iz Federalnog budžeta i 30% iz Kantonalnog budžeta. Osnovica za određivanje primanja civilnih žrtava rata usklađuje se sa primanjima mjesečnog iznosa lične invalidnine ratnih vojnih invalida i porodične invalidnine za porodice šehida.

7. ZAŠTITA PORODICA SA DJECOM

Federalnim i Kantonalnim zakonom posebno je uređena oblast zaštite porodica sa djecom. Prava koja se realizuju zaštite porodica sa djecom su:

- naknada umjesto plaće ženi, majci u radnom odnosu
- pravo na dječiji dodatak
- pravo na uvećani dodatak

Pravo ženi, majci u radnom odnosu utvrđuje se ženi majci, odnosno ocu djeteta, ili usvojiocu ili staratelju u radnom odnosu u vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja, odnosno njege djeteta. Naknada plate utvrđuje se u iznosu od 90% ostvarene prosječne plate korisnika u periodu od šest mjeseci prije porođaja ili u iznosu od 55% prosječne plate Kantona, ako je to za korisnika povoljnije. U Centar za socijalni rad Gračanica u 2012. godini podneseno je 127 zahtjeva za ostvarivanje ovog prava.

Pravo na dječiji dodatak u visini od 20,00 KM po djetetu i 40,00 KM po djetetu ukoliko se radi o porodici sa troje ili više djece, obezbjeđuje se porodici čiji mjesečni prihod po članu domaćinstva ne prelazi 15% prosječne plate. Prioritet u ostvarivanju prava imaju djeca iz porodica u kojima mjesečni prihod po članu domaćinstva ne prelazi 7% prosječne plate. Iznos dječijeg dodatka za svaku kalendarsku godinu određuje Vlada Tuzlanskog kantona.

U 2012. godini pravo na dodatak na djecu u općini Gračanica ostvarilo je 837 porodica - 1467 djece. Za značajan broj porodica ovo je jedini izvor prihoda.

Pravo na uvećani dječiji dodatak bez obzira na imovinske uslove pripada djeci bez oba ili bez jednog roditelja, porodicama koje imaju dijete ometeno u fizičkom ili psihičkom razvoju, porodicama u kojima su jedan ili oba roditelja invalidi, te djeci oboljeloj od TBC, celijakije, ciroze jetre i karcinoma. Iznos naknada za uvećani dječiji dodatak predstavlja simboličnu pomoć za zadovoljavanje socijalnih potreba porodice i iznosi 50,00 KM, a u 2012. godini pravo na ovaj vid podrške ostvarilo je 86 djece na području općine Gračanica. Isplata ove naknade se vrši prema posebnoj odluci Vlade TK i sredstva se transferišu putem pošte na adrese korisnika.

Pravo na subvencioniranje troškova prevoza u iznosu od 10% troškova prevoza imaju učenici i studenti sa invaliditetom, odnosno poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju i njihove pratioce, a odluku o ostvarivanju ovog prava donijela je Vlada TK. Ovo pravo utvrđuje Centar za socijalni rad za učenike i studente koji imaju status redovnog učenika, odnosno studenta.

Zakonom je predviđena mogućnost priznavanja prava i pomoći i naknade za **žene majke porodilje koje nisu u radnom odnosu**, i to:

- jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta u visini od 20% prosječne plate
- novčana pomoć za nezaposlene majke porodilje u visini od 15% prosječne plate za period do godinu dana djeteta
- pomoć nezaposlenim majkama porodiljama u prehrani djeteta do šest mjeseci starosti u visini od 10% prosječne plate
- smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja
- osiguranje jednog obroka u školama osnovnog obrazovanja za porodice u stanju sokojalne potrebe.

Navedena prava se ne realizuju zbog ograničenih budžetskih sredstava.

Djeca iz materijalno neobezbijedenih porodica nemaju osiguranu užinu u školi, niti drugu vrstu podrške za obrazovanje. Ovo su rizične grupe djece koje zbog siromaštva trebaju dodatnu podršku.

8. ZAŠTITA OSOBA SA INVALIDITETOM

Jedna od grupa koja je pogođena socijalnom isključenošću su i osobe sa invaliditetom, jer invalidnost veoma snažno utiče na njihov ekonomski položaj. Teorija i praksa rehabilitacije osoba sa invaliditetom tokom proteklog vremena razvijala se uporedo sa osnaživanjem pokreta za zaštitu ljudskih prava i pozitivnih trendova u zakonodavnoj zaštiti. Ključni procesi koji su tome doprinijeli su kocepti socijalne integracije i socijalnog uključivanja koji su usmjerili opće društvene trendove prema potpunom izjednačavanju ljudskih prava osoba sa poteškoćama sa ljudskim pravima „prosječne populacije“, zahtijevajući njihovo potpuno uključivanje u društvo bez ograničenja. Pojam inkluzije podrazumijeva integraciju, a u socijalnom smislu mogućnost sudjelovanja u životu u zajednici pod jednakim uslovima u kojima žive svi članovi nekog društva³³.

Proces osposobljavanja za rad, kao i zapošljavanje osoba s invaliditetom predstavlja najbolji oblik njihove zaštite. Time osoba s invaliditetom postiže status aktivnog člana društva koji samostalno ostvaruje svoj društveno ekonomski položaj, a time i aktivno doprinosi cjelokupnom društvenom blagostanju. Da bi osobe s invaliditetom uspjele u toj aktivnoj ulozi potrebna im je pomoć društva koje je dužno ispuniti svoj dio obveza. To je značajan i odgovoran zadatak svakog društva, i predstavlja dio socijalne politike i opće politike usmjerene osobama s invaliditetom³⁴.

Planiranje i projektovanje razvoja usluga i podrške za osobe s invaliditetom, kao i jačanje postojećih sistema socijalne zaštite zahtijeva prije svega pravovremene i pouzdane demografske, socio-ekonomske, obrazovne, te zdravstvene pokazatelje i karakteristike, kao i analizu postojećih okvira socijalne zaštite osoba s invaliditetom.

U socijalnoj zaštiti osoba sa invaliditetom mjere su usmjerene na novčanu podršku i zbrinjavanje u ustanove socijalne zaštite. Imajući u vidu stepen invalidnosti, visina novčanih davanja je nedovoljna da bi zadovoljila stvarne potrebe osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, odnosno lica koja brinu o osobama sa invaliditetom. Teška situacija je i kad su u pitanju osobe sa intelektualnim poteškoćama i lica sa višestrukim invaliditetom. Slijepa lica, lica sa oštećenjem sluha imaju ograničen pristup informacijama u različitim komunikacijama, što ih svakako isključuje iz društvenog života.

Prema Federalnom zakonu, osobe sa invaliditetom su djeca i odrasla lica koja su: slijepe osobe i osobe oštećenog vida, osobe oštećenog sluha, osobe sa poteškoćama u glasu i govoru, osobe sa poteškoćama u tjelesnom razvoju i sa intelektualnim poteškoćama, te trajnim smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju i kombinovanim smetnjama.

Osnovna prava propisana Federalnim zakonom su:

- lična invalidnina,
- dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica
- ortopedski dodatak
- pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala
- osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija, dokvalifikacija)
- prioritarno zapošljavanje

Ranije, Zakon je priznavao ostvarivanje navedenih prava osobama sa invaliditetom koja su bila razvrstana u šest grupa (od 60% do 100% oštećenja organizma). Izmjenama i dopunama Federalnog zakona uveden je cenzus za ostvarivanje prava i promijenjeni su kriteriji za uspostavu prava, odnosno za sve korisnike kod kojih je utvrđeno oštećenje organizma ispod 90% prestala su važiti naprijed nabrojana prava.

Pregled broja korisnika na području općine Gračanica kojima je ukinuto pravo u skladu sa Izmjenama Federalnog zakona zaključno sa 31. 12. 2009. godine tabelarno je predstavljen:

Stepen invaliditeta	Broj korisnika
Lica sa invaliditetom II, IV i V grupe (60%,70 %,80%)	1.102

³³Forest i Pearpoint, 1993.

³⁴Babić i Leutar, 2010.

Lica preko 65 godina (dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica)	236
Ukupan broj korisnika kojima je ukinuto pravo:	1.338

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica, 31. 12. 2009.

Zakonom o izmjenama i dopunama Federalnog zakona propisani su novi kriteriji za ostvarivanje prava lica sa invaliditetom, tako da je licima čiji je invaliditet nastao nakon navršene 65. godine života prestalo pravo na dodatak za njegu i pomoć od strane drugog lica i ovo pravo je preneseno na nivo Kantona.

Federalnim zakonom obezbijedena su 3 prava u obliku direktnih novčanih davanja za lica koja imaju 90% i 100% invaliditeta:

1. lična invalidnina
2. naknada za pomoć i njegu od drugog lica
3. ortopedski dodatak

Ova prava su jedinstvena za cijelu F BiH, a sredstva za njihovo ostvarivanje osiguravaju se iz Budžeta F BiH.

Lična invalidnina određuje se srazmjerno stepenu oštećenja, na osnovu nalaza i mišljenja ljekarske komisije. Mjesečni iznos lične invalidnine određuje se u procentu od osnovice (grupa I - 70%, II - 50%, III - 39%, IV - 28% i V - 20% od osnovice). Osnovica za određivanje mjesečnih novčanih primanja, prema ovom Zakonu, je 213,00 KM. Osnovica i mjesečni iznosi novčanih primanja, prema Federalnom zakonu, usklađuju se početkom svake budžetske godine naredbom federalnog ministra rada i socijalne politike, u skladu sa kretanjem bruto društvenog proizvoda po glavi stanovnika prema podacima Zavoda za statistiku Federacije BiH.

Radi ostvarivanja **dodatka za pomoć i njegu od drugog lica**, osobe sa invaliditetom razvrstavaju se, prema nalazu i mišljenju ljekarske komisije, u dvije grupe i to:

- 1) I grupa – osobe sa invaliditetom koje suupućena na stalnu njegu od drugog lica i nesposobna su obavljati osnovne životne potrebe bez pomoći drugog lica
- 2) II grupa – osobe sa invaliditetom koje su nesposobna obavljati neke bitne životne potrebe bez pomoći drugog lica

Dodatak za njegu i pomoć od drugog lica određuje se u mjesečnom iznosu u procentu od navdene osnovice, i to za I grupu 70%, a za II grupu 50% od osnovice.

Pravo na **ortopedski dodatak** imaju lica kojima je, prema nalazu i mišljenju ljekarske komisije, utvrđena potreba za ovakvim posebnim vidom materijalne zaštite. Ortopedski dodatak određuje se u mjesečnom iznosu u visini od 15% od osnovice. O navedenim pravima iz Zakona rješava u prvom stepenu Centar za socijalni rad ili općinska služba za upravu kojoj su povjereni poslovi socijalne zaštite, a o žalbama protiv rješenja donesenih u prvom stepenu rješava Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

S obzirom da su uz osoba sa invaliditetom, vezana i prava djece sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju, i ona ostvaruju navedena prava u iznosu zavisno od procenta tjelesnog oštećenja i potrebe za pomoći i njegom od strane drugog lica. Uspostava prava po ovom osnovu se prioritarno vrši za djecu.

Oštećenje organizma osoba sa invaliditetom, pravo na pomoć i njegu od drugog lica i ortopedski dodatak utvrđuje se na osnovu nalaza i mišljenja nadležne ljekarske komisije određene propisom Federalnog ministra rada i socijalne politike. Procjena stepena invaliditeta vrši se neujednačeno i samo na osnovu biomedicinskog modela, bez primjene Međunarodne klasifikacije funkcionisanja, onesposobljenja i zdravlja. Evidencija i podaci o osobama sa invaliditetom ne vode se po jedinstvenim standardima i nepotpuni su, što onemogućava njihovo efikasno korištenje i analizu.

Pregled broja korisnika prava po osnovu tjelesnog oštećenja organizma sa 31. 3. 2013. godine na području općine Gračanica predstavljen je u tabeli:

Stepen invaliditeta i vrsta novčanog davanja	Broj korisnika
Korisnici lične invalidnine I grupa	466

Korisnici lične invalidnine II grupa	294
Korisnici prava na pomoć i njegu od strane drugog lica I grupa	190
Korisnici prava na pomoć i njegu od strane drugog lica II grupa	240
Korisnici prava na ortopedski dodatak	67
Ukupno korisnika prava po osnovu tjelesnog oštećenja organizma	1.257

Izvor podataka: Centar za socijalni rad Gračanica, 31. 3. 2013.

Prava koja ostvaruju osobe sa invaliditetom i sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju po osnovu zaštite porodice sa djecom, prethodno su već detaljno opisana.

9. ZAŠTITA OSTALIH RIZIČNIH GRUPA

JU Centar za socijalni rad Gračanica posebnu pažnju posvećuje rizičnim grupama i uvođenju lica u prava po osnovu socijalne zaštite. Pored materijalno neobezbijenih lica i porodica, osoba sa invaliditetom, djece bez roditeljskog staranja, starih lica bez porodičnog staranja, rizične grupe predstavljaju i djeca i omladina sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju, raseljena lica i povratnici, Romi, te osobe treće životne dobi i penzioneri, mladi i žene (naročito iz ruralnih područja).

9.1. Djeca i mladi sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju

O brojnosti populacije sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju na području općine Gračanica te o problemu rane prevencije i detekcije smetnji u razvoju, detaljnije je opisano u poglavlju 5.2. Osposobljavanje za život i rad na str. 42.

Jedan od najvećih problema u adekvatnom tretmanu osoba sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju u Gračanici predstavlja nedostatak stručnog osoblja. Naime, sistematizacijom radnih mjesta u JU Dom zdravlja radno mjesto za logopeda, defektologa, i sl. nije predviđeno, tako da na području općine radi samo jedan defektolog-oligofrenolog (u JUOŠ "Hasan Kikić"), a za logopeda ni tu nema mjesta pa su roditelji prinuđeni privatno plaćati logopedske vježbe za svoju djecu i svakodnevno ih o vlastitom trošku odvoziti u specijalizovane ustanove u Tuzlu. Usljed teške materijalne situacije i nedostatka organizovanog i subvencionisanog prevoza djece, nemoguće je održati redovitost odlazaka djece na tretmane, pa većina roditelja odmah od njih odustaje.

Dodatni problem predstavlja ponovno vraćanje djece sa poteškoćama u razvoju u Zavod za odgoj i obrazovanje osoba sa smetnjama u psihičkom i tjelesnom razvoju koji se nalazi u Tuzli. Naime, prema novim izmjenama Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju TK, samo djeca sa lakšim poteškoćama u intelektualnom razvoju mogu pohađati osnovnu školu u redovnim odjeljenjima, dok se sva ostala šalju u pomenuti Zavod na školovanje, čime se krši pravo svakog djeteta na odrastanje u porodici i školovanje u poticajnom okruženju. Zbog toga, mnogi roditelji se odlučuju na prekid školovanja svoje djece koja na taj način ostaju potpuno socijalno isključena i izolovana od društvene zajednice, zatvorena u svojim kućama.

Zbog svega navedenog, na području općine Gračanica je potrebno osnovati efikasan i adekvatno opremljen Dnevni centar za osobe sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju sa angažovanim stručnim kadrom koji bi im pružao usluge rehabilitacije i edukacije, u kojem bi osobe različitih uzrasta i sa različitim vrstama onesposobljenja sticale nove vještine (i kroz to samopouzdanje) i realizovale se kroz ciljne i raznovrsne svakodnevne aktivnosti. Dnevni centar treba biti objekat u svakom smislu prilagođen osobama sa posebnim potrebama. To znači da mora imati odgovarajući prilaz i parking, prilazne rampe, dovoljno prostorija odvojenih za individualne vježbe i grupni rad. Unutrašnjost objekta također mora biti prilagođena za nesmetano kretanje i korištenje za osobe sa svim vrstama onesposobljenja. Ovo ne isključuje varijantu renoviranja nekog od već postojećeg objekta, ali bi to zahtijevalo velika ulaganja u adaptaciju i prilagodbu objekta standardima koje je potrebno zadovoljiti.

Pokretanje Dnevnog centra za osobe sa posebnim potrebama je nemoguće bez velike podrške lokalne zajednice koja može obezbijediti infrastrukturu, bez udruživanja svih lokalnih organizacija koje se bave problemima ove populacije, a kojih je u Gračanici trenutno 4 (Udruženje "Mozaik", Udruženje "Naša budućnost", Udruženje "Futura" i Društvo za psihosocijalnu pomoć i razvijanje dobrovoljnog rada „Osmijeh“), kao i bez podrške donatora koji bi, pored lokalne zajednice, omogućili održivost i normalno svakodnevno funkcionisanje Centra.

Kao što je već istaknuto, osobe sa poteškoćama u razvoju su prepuštene same sebi i osuđene na gotovo potpunu socijalnu izolaciju, jer na lokalnom nivou nema sistemskih rješenja za njih, već se njima većinom bavi civilni sektor čiji se rad bazira na projektima, što znači da podrška ovoj ciljanoj grupi traje dok traju i projekti.

Jedno od udruženja koje okuplja i zastupa interese djece i omladine sa posebnim potrebama i njihovih roditelja na području opštine Gračanica i pruža podršku ovoj populaciji je Udruženje roditelja djece i omladine sa posebnim potrebama "Futura" koje je osnovano 2010. godine.

Udruženje trenutno broji 38 članova, od čega su 31 djeca i mladi sa posebnim potrebama, a 7 članova su prijatelji Udruženja koji svesrdno pomažu roditeljima u ostvarivanju zadatih ciljeva.

Potreba za osnivanjem Udruženja izrasla je iz činjenice da djeca i omladina sa posebnim potrebama sa područja općine Gračanica nisu obuhvaćena nijednim vidom psihosocijalne pomoći, niti bilo kojom drugom vrstom podrške ili tretmana koje bi im pružala stručna lica ili specijalizovane institucije. Ova populacija i njihove porodice su prepuštene same sebi i osuđene na socijalnu i svaku drugu izolaciju. Djelatnost Udruženja zasniva se na humanitarnom i volonterskom radu njegovih članova, a s ciljem unaprijeđenja kvaliteta života osoba sa poteškoćama u razvoju i njihove bolje socijalizacije. Udruženje „Futura“ trenutno koristi prostor dječijeg obdaništa u Gračanici koji je, prije nego što ga je Udruženje vlastitim snagama obnovilo i renoviralo, bio u potpunosti devastiran i neiskorišten. Korisnici se sastaju svega tri puta sedmično, a zbog nedostatka prostora, individualni rad sa djecom nije moguć pa se rad s njima uglavnom svodi na kreativne radionice.

9.2. Raseljena lica i povratnici

Iako je od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kojim je određeno pravo na povratak prošlo 18 godina, raseljena lica i povratnici i dalje trebaju podršku u cilju stvarnja pretpostavki za održiv povratak u prijeratna mjesta svog prebivališta i konačno rješavanje njihovog stambenog, ali i drugih egzistencijalnih pitanja.

Od 1992.-1995. godine svoje prijeratne domove u BiH napustilo je oko 2,2 miliona osoba, što je više od polovine predratnog domicilnog stanovništva. Od tog broja oko milion osoba je raseljeno unutar BiH, dok je oko 1,2 miliona osoba potražilo izbjegličku zaštitu u preko 100 zemalja širom svijeta. Od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do 2011. godine u BiH se od ukupnog broja raseljenih osoba i izbjeglica vratilo 1.033.058 osoba, od čega na prostor Federacije BiH 743.641, na prostor Republike Srpske 267.322, a u Brčko distrikt BiH 22.095 osoba³⁵.

Prema evidenciji sa kojom raspolaže Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK, broj povratnika koji se vratio u 13 općina TK u periodu od 1996. - 2011. godine iznosi 19.557 osoba. Najveći broj povrataka ostvario se do 2004. godine, dok se od 2005. godine bilježi konstantan pad broja povratnika. Pregled ostvarenih povrataka na području općine Gračanica po godinama prikazan je u sljedećoj tabeli:

Općina	1996.-2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	Ukupno
Gračanica	641	81	69	56	3	0	48	3	3	0	904

Izvor podataka: Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK, 31. 12. 2011.

Raseljene osobe u TK borave u različitim oblicima smještaja, a među njima je najviše onih koji su alternativno smješteni u privatnoj imovini drugih lica i u kolektivnim centrima. Raseljene osobe smještene u kolektivnim centrima žive u veoma teškim uslovima za stanovanje, jer su objekti u kojima su smješteni nehumani i neuslovni za normalan život. Na području općine Gračanica, izbjegličko naselje Doborovci izgrađeno je 1993. godine, a prvi prognanici su useljeni 1994. godine. Padom Srebrenice 1995. godine, ukupan broj stanovnika ovog naselja iznosio je 1.117 osoba, smještenih u 48 objekata, čija prosječna površina iznosi oko 70 m². Od oko 250 porodica koje su napustile ovo naselje, njih 70% je otišlo u SAD i zapadnoevropske zemlje, dok je preostali dio njih izgradio kuće na području Federacije BiH, ili na neki drugi način riješilo svoje stambeno pitanje. Neki su se vratili u svoja prijeratna prebivališta, većinom u Podrinje. U naselju je potpuno ispražnjeno 5 kuća. U izbjegličkom naselju Doborovci u 2013. godini smještene 22 porodice, a pregled broja porodica smještenih u tom naselju po godinama prikazan je u sljedećoj tabeli:

Izbjegličko naselje	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Doborovci, Gračanica	50	40	34	26	22

³⁵Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Informacija o stanju raseljenih osoba i povratnika u F BiH, iskazanim potrebama i mjerama, Sarajevo, novembar 2011.

Analizom stanja je utvrđeno da u kolektivnim centrima na području općine Gračanica boravi određeni broj raseljenih lica kojima je obnovljena imovina u mjestima prijeratnog prebivališta, ali još uvijek stanuju u kolektivnim centrima. Navedena raseljena lica produžavaju svoj boravak u kolektivnim centrima, time što iz prijeratnog mjesta prebivališta gdje su im obnovljeni stambeni objekti donose potvrde iz općinskih službi da isti nisu uslovni za stanovanje.

Vlada Tuzlanskog kantona preko resornog Ministarstva (Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak TK), svake godine izdvaja finansijska sredstva za sufinansiranje troškova električne energije u iznosu od 20,00 KM mjesečno po porodici, te subvencionira nabavku ogrijeva-uglja za porodice smještene u izbjegličkom naselju Doborovci.

Pregled osnovnih podataka o primanjima i imovinsko-pravnom statusu porodica smještenih u izbjegličkom naselju Doborovci, tabelarno je prikazan:

Izbjegličko naselje	Broj porodica koji trenutno boravi u IN	Nemaju nikakva primanja	Primanja po osnovu penzije (šehidske, radničke), invalidnine	Socijalna primanja (tuđa njega, dr. vrsta pomoći)	
Doborovci,Gračanica	22	13	8	1	
Izbjegličko naselje	Porodice koje bi se vratile i imaju riješen imovinsko-pravni status	Porodice koje bi se vratile i nemaju riješen imovinsko-pravni status	Porodice koje se ne bi vratile (nemaju riješen imovinsko-pravni status ili nemaju imovinu)	Porodice koje se ne bi vratile, a imaju započet ili završen objekat na teritoriji FBiH	Porodice koje se ne bi vratile, a imaju obnovljenu stambenu jedinicu u prijeratnom mjestu prebivališta
Doborovci,Gračanica	5	/	13	3	1

Značaj stana, stanovanja i stambenih potreba građana, osim sa ekonomskog i političkog aspekta, može se posmatrati i sa socijalnog aspekta. Stan je primarna ljudska potreba i kao takva ima egzistencijalno značenje za sve građane, a posebno one koji su u stanju socijalne potrebe i spadaju u kategoriju ranjivih, socijalno isključenih kategorija stanovništva.

Socijalno značenje stana polazi od činjenice da je stan primarna čovjekova potreba, te da je bez stana nemoguće zamisliti život čovjeka i porodice. Zbog toga je stan nezamjenjiv i neodvojiv sastavni dio dostojanstvenog života čovjeka, pa ga zbog te činjenice svako treba i imati. Upravo ovo socijalno značenje stana i stanovanja uslovljava potrebu i neophodnost pružanja različitih državnih i društvenih poticaja i podrške koji su zastupljeni u gotovo cijelom svijetu, bez obzira na nivo razvijenosti zemlje.

Isticanje potrebe za potpunom i sveobuhvatnom realizacijom prava na stanovanje, te uključivanje ranjivih kategorija, u sistem socijalnog stanovanja putem povoljnih rješenja u zakonskim, podzakonskim i strateškim dokumentima koji uređuju oblast socijalnog stanovanja i stambene politike pravna je i politička obaveza lokalnih vlasti, mada je ključni akter u oblasti socijalnog stanovanja općenito javni sektor. Iako je praksa da se stambena politika razvija na nivoima najbližim samoj potrebi za stanogradnjom, neophodni su širi pravni okviri, i na entitetskom i na nacionalnom nivou, kako zbog standardizacije stambene politike, tako i zbog raspodjele dostupnih finansijskih sredstava namjenjenih programima socijalnog stanovanja. Dakle, kako bi se problematika stambenog zbrinjavanja rješavala na zadovoljavajući način, potrebno je obezbijediti kontinuiranu podršku lokalne zajednice u provođenju stambenih projekata, obzirom da su odluke lokalne zajednice presudne za rješavanje stambene problematike.

U vezi s tim, neophodno je da se donesu propisi koji će stimulisati ulaganje u socijalno stanovanje, kao i propisi koji utvrđuju „kvote” socijalnih stanova u okviru izgradnje i rekonstrukcije gradskih blokova (urbanistički planovi i projekti, izgradnja višestambenih objekata). Važni su zatim i propisi o upravljanju zgradama i održavanju zgrada sa više stanova i porodičnih stambenih zgrada, koji bi se odnosili i na stanove iz programa socijalnog stanovanja. Lokalne vlasti mogu stimulisati izgradnju socijalnih stanova putem urbanističke politike i politike korištenja građevinskog zemljišta (poreska politika, politika davanja u zakup građevinskog zemljišta, politika utvrđivanja proporcije socijalnih stanova u okviru teritorijalne cjeline, i slično).

Iz svega navedenog se može zaključiti da su pitanja vezana za stambeno zbrinjavanje lica u stanju socijalne potrebe složena, zahtijevaju izdvajanje velikih materijalnih sredstava, te stoga njihovom rješavanju treba pristupiti interdisciplinarno, te razviti mehanizme koordinacije subjekata na svim nivoima koji su dužni da o svemu ovome povedu računa.

U narednim godinama treba nastaviti pružati podršku povratničkoj populaciji, i to isključivo stvarnim povratnicima, kroz održiv povratak. Sredstva za izgradnju stambenih jedinica potrebno je svesti na stvarni nivo potreba, bez da se ulaže u obnovu kuća "za vikend", a razmotriti mogućnosti za pokretanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o raseljenim licima i povratnicima u F BiH i izbjeglicama iz BiH³⁶, kojim bi se omogućila pomoć pri izgradnji stambenih objekata za članove porodica koje su postale punoljetne i koje su osnovale svoje porodice, a istinski žive na prostoru prijeratnog mjesta boravka svojih roditelja. Po važećem zakonu ta mogućnost ne postoji.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti kolektivnim centrima, odnosno licima koja su smještena u kolektivnim centrima na području općine Gračanica, a koja nemaju urednu dokumentaciju o vlasništvu nad posjedima na kojima su imali kuće prije rata te zbog toga nisu u mogućnosti proći proceduru za dodjelu sredstava za podršku povratku, a imaju želju da se vrate u mjesta prijeratnog prebivališta. Navedenu proceduru je potrebno urediti posebnim zakonskim propisima, kako bi se licima smještenim u kolektivnim centrima mogla obnoviti imovina u prijeratnom mjestu prebivališta, odnosno kako bi mogli aplicirati na Javne oglase.

Nadalje, potrebno je povećati izdvajanje za infrastrukturu u povratničkim mjestima kako bi se poboljšali uslovi za život svim povratnicima podjednako.

9.3. Romska populacija

Većina relevantnih istraživanja u Bosni i Hercegovini, koja je realiziralo nekoliko međunarodnih organizacija³⁷, pokazuju da su Romi, iako najbrojnija nacionalna manjina u BiH, istovremeno i socijalno najugroženija manjina. U cilju smanjenja ranjivosti, poboljšanja statusa i osiguranja adekvatne zaštite od diskriminacije ove nacionalne manjine u BiH, poduzete su konkretne planske aktivnosti nadležnih institucija Bosne i Hercegovine.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je 2003. godine realizovalo usvajanje Zakona o pravima pripadnika nacionalnih manjina BiH³⁸ koji je u potpunosti usklađen sa Okvirnom konvencijom Vijeća Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, a koju je BiH ratificirala 2000. godine. Ovim Zakonom Romima u BiH je po prvi put priznat status nacionalne manjine, čime je utvrđena obaveza svih javnih ustanova i drugih subjekata pravno-političkog života da se Romi tretiraju ravnopravno sa pripadnicima drugih nacionalnih manjina.

Ove aktivnosti su prethodile donošenju značajnog dokumenta, koji se direktno odnosi na poboljšanje zaštite Roma, a to je Akcioni plan Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite (dalje: Akcioni plan), koji je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine usvojilo u junu 2008. godine. U septembru 2008. godine BiH se priključila Dekadi inkluzije Roma 2005. – 2015., što je osiguralo provođenje projekata s osnovnim ciljem finansiranja aktivnosti utvrđenih u Akcionom planu.

U 2009. godini stekli su se uvjeti za aktivnosti koje bi trebale imati konkretnije i mjerljivije rezultate provođenja projekata i njegove realizacije kroz raspodjelu 3 miliona KM - grant sredstava predviđenih u Budžetu Vijeća ministara BiH, odnosno Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, s ciljem finansiranja aktivnosti utvrđenih u Akcionom planu.

U cilju efikasnog provođenja aktivnosti Akcionog plana, ukazala se i potreba za pripremom konkretnog operativnog provedbenog dokumenta koji se, pored izvršenja obaveza, odnosi i na realizaciju procesa evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima u BiH. Ministarstvo za

³⁶Službene novine F BiH, broj: 15/05

³⁷OSCE, Save the Children Norway, UNICEF, UNHCR

³⁸Službeni glasnik BiH, broj 12/03 i 76/05

ljudska prava i izbjeglice BiH je, u bliskoj saradnji sa Centrom za socijalni rad Gračanica, 2011. godine provelo anketu koja je dovela do uspostavljanja baze podataka o Romima koja uključuje prvenstveno Rome koji su u kontaktu sa Centrom. Prikupljeni podaci služe u svrhu planiranja politika inkluzije Roma, te predstavljaju početnu tačku za postupak redovnog prikupljanja relevantnih podataka za praćenje provedbe Nacionalnih akcionih planova za inkluziju Roma.

Na osnovu pomenute ankete, ukupan broj Roma na području općine Gračanica iznosi 286, odnosno 76 romskih porodica, od čega je 122 maloljetnih Roma. Samo mali broj Roma je u radnom odnosu, zbog čega su materijalno neobezbijedjeni, što opet dovodi do toga da je njihov pristup obrazovanju, zdravstvenim uslugama i rješavanju stambenih pitanja otežan. Obzirom da nemaju riješena osnovna egzistencijalna pitanja, Romi predstavljaju kategoriju koja je u najvećem riziku od socijalne isključenosti. U postupcima priznavanja prava ovoj populaciji po različitim osnovama, dodatni problem predstavlja činjenica da veliki broj romske djece nije upisan u matičnu knjigu rođenih, što uslovljava nedostatak niza drugih osnovnih dokumenata, kao što su: uvjerenje o državljanstvu, lična karta, i dr.

Kako bi sve aktivnosti utvrđene u okviru veoma kompleksnih planskih dokumenata bile realizirane efikasno, bilo je neophodno pripremiti konkretan operativni dokument pod nazivom „Metodologija i plan realizacije sredstava namijenjenih za implementaciju Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma iz oblasti stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima“, u čijoj su izradi značajan doprinos dale organizacije BOSPO i SIDA Kraljevine Švedske, koje su finansijski pomogle rad Koordinacionog tijela za praćenje provođenja Akcionog plana, te rad stručnih timova koji su pripremili ovaj dokument. U izradi ovog dokumenta učestvovali su i predstavnici romskih udruženja, a najvažniji razlog za njegovu pripremu sadržan je u potrebi da se osigura transparentnost cijelog procesa, te upoznaju pripadnici romske zajednice i lokalne nadležne institucije koje će, zajedno sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, učestvovati u implementaciji ovog veoma značajnog državnog projekta.

Analizom sadašnjeg stanja ustanovljeno je da je **procenat zaposlenih Roma** u javnom sektoru u BiH izuzetno nepovoljan i kreće se oko 2 - 3%, a preduzeća i zanatskih radnji u vlasništvu Roma je također malo. Pokazalo se da najčešći izvor prihoda pripadnika ove nacionalne manjine jeste samozapošljavanje, i to u sektoru prikupljanja sekundarnih sirovina i reciklaže otpada. To znači da je najveći broj Roma u BiH u stanju socijalne potrebe i da bi o njima trebali brinuti centri za socijalni rad i druge ustanove i organizacije za socijalno zbrinjavanje i humanitarne aktivnosti. Međutim, u praksi to najčešće nije slučaj, pa mnogi pripadnici ove nacionalne manjine nemaju formalne dokumentacije za ostvarivanje određenih prava iz navedenih oblasti.

Akcionim planom o zapošljavanju Roma dati su kraći, ali konkretniji opisi svega onoga što se treba i može preduzeti, kako bi se ostvarili ciljevi i postigli rezultati koji bi trebalo da do 2015. godine garantuju značajno povećanje broja zaposlenih Roma, odnosno stvaranje takvog socio-ekonomskog i političkog ambijenta ili podizanja svijesti, da se problemu rješavanja nezaposlenosti pripadnika romske nacionalne manjine nužno pristupi, bez bilo kakvih predrasuda i diskriminacija.

Iz podatka da je izuzetno mali broj Roma zaposlen, bilo u javnom bilo u privatnom sektoru, proizlazi i činjenica da je skroman broj onih koji imaju **zdravstveno osiguranje i pristup zdravstvenoj zaštiti** po toj osnovi. Najveći broj Roma, uključujući i učenike osnovnih škola koji imaju obezbijedeno zdravstveno osiguranje do 15. godine, nemaju zdravstvene knjižice, što im samo otežava pristup zdravstvenim ustanovama i ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu. Odgovornost za to pada uglavnom na same pripadnike romske nacionalne manjine koji, i kad imaju zdravstveno osiguranje, ne obezbjeđuju lične dokumente bez kojih se to konkretno pravo teže ostvaruje. Poseban problem predstavlja stanje svijesti unutar romske populacije o značaju zdravstvene zaštite i zdravstvenog prosvjećivanja, odnosno prevenciji nekih bolesti. Sve ovo indukuje potrebu i odgovornost društva da preduzme adekvatne mjere na smanjenju problema iz ove sfere potreba romske populacije.

Ništa bolje stanje unutar romskih manjinskih zajednica nije ni kada je **stambena problematika** u pitanju. Svega nekoliko procenata Roma ima obezbijeden adekvatan smještaj, u vlastitim kućama ili bivšim društvenim, a sada privatizovanim stanovima, dok je većina stambenih objekata u kojima sada žive Romi nelegalno izgrađena, odnosno elementarno neuslovna za stanovanje, o čemu se šire

i preciznije govori u samom Akcionom planu. Nema sumnje, da su društvo, odnosno državne vlasti na svim nivoima njihovog organizovanja u BiH, dužne preduzeti hitne i efikasne mjere i akcije kako bi se popravilo stanje u ovoj oblasti i kako bi pripadnici romske nacionalne manjine u BiH živjeli u humanijim uslovima.

Ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice TK je pripremio Izvještaj o implementaciji Akcionog plana za stambeno zbrinjavanje Roma za TK, kao dio ukupne Analize provođenja Akcionog plana Roma u BiH, u kojem se navodi da su aktivnosti na provođenju stambene politike planskog, odnosno normativnog karaktera kada se radi o pripremi propisa iz stambene oblasti. U ovim nadležnostima nije sadržana finansijska komponenta za eventualnu konkretnu gradnju ili rješenje stambenih potreba Roma na drugi adekvatan način.

Zakonom o principima lokalne samouprave F BiH utvrđena je nadležnost općina za utvrđivanje i provođenje stambene politike i donošenje programa stambene i druge izgradnje, te utvrđivanje i vođenje politike raspolaganja, korištenja i upravljanja građevinskim zemljištem. Stambeno zbrinjavanje Roma je najzahtjevniji zadatak Akcionog plana, jer iziskuje najviše sredstava, ali daje veće mogućnosti za uključivanje lokalnih zajednica, nevladinih i međunarodnih organizacija. Iz navedenog proističe da su za implementaciju Akcionog plana u velikoj mjeri nadležne općine.

Aktivnosti na legalizaciji bespravno izgrađenih objekata (cilj I, tačka 3. Akcionog plana), kao i ostale aktivnosti vezane za izgradnju novih objekata, te sanaciju i rekonstrukciju postojećih u cilju poboljšanja uslova stanovanja (cilj I, tačke 4., 5. i 6. Akcionog plana) u isključivoj su nadležnosti općina, odnosno nadležnih općinskih službi. Prema podacima iz općine, u proteklom periodu nisu poduzimane konkretne aktivnosti vezano za realizaciju ovih strateških ciljeva Akcionog plana.

Kroz navedene oblasti života Roma u BiH, a posebno kad su u pitanju zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje i zdravstvena zaštita, najbolje se izražava sva dramatičnost njihovog teškog socijalnog stanja. Istovremeno, te oblasti, odnosno egzistencijalna pitanja su i prioriteti djelovanja državnih vlasti u BiH kako bi se radikalno popravio društveni položaj pripadnika ove nacionalne manjine.

Analizirajući stanje romske populacije u navedenim oblastima, neophodno je preduzeti sljedeće mjere:

1. Temeljem Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, potrebno je u budžetima kantona i općina obezbijediti finansijska sredstva za programe aktivnih mjera od strane nadležnih institucija za zapošljavanje, osiguranje prava na zdravstvenu zaštitu i stambenu izgradnju kroz socijalne programe.
2. Dodatna sredstva za provođenje Akcionog plana trebaju obezbijediti državni organi putem povoljnih kreditnih linija ili donatorskih sredstava.
3. Putem koordinacionog tijela pratiti provedbu Akcionog plana, inicirati mjere za rješavanje nakon obavljenog snimanja stanja ove populacije i kroz institucije sistema uvesti lica i porodice u prava na jednak način kao i ostale građane u stanju socijalne potrebe.
4. Rezultati implementacije Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite će se postizati kroz javno definisane mjere i realizaciju prava iz navedenih oblasti. Aktivnosti koje treba poduzeti moraju uzeti u obzir već postojeće stimulativne mjere koje su dale određene rezultate.

9.4. Osobe treće životne dobi i penzioneri

U grupe koje su u riziku od socijalne isključenosti spadaju i penzioneri, obzirom da većina njih na području općine Gračanica živi na granici siromaštva. Prema podacima za 2012. godinu, u Gračanici živi 5.229 penzionera koji su ostvarili pravo na penziju iz Federalnog zavoda za PIO/MIO. Primanja po osnovu penzionih prava su vrlo niska, što dovodi do toga da su mnogi korisnici penzija ugroženi siromaštvom i žive na granici preživljavanja. U F BiH, prosječna penzija za 2011. godinu je iznosila 323,85 KM, a za 2012. godinu 325,73 KM.

Na području općine Gračanica djeluje Udruženje penzionera Općine Gračanica, koje broji oko 3.950 članova.

Postojeća praksa planiranja kapaciteta socijalne zaštite starih lica i finansiranje prava, kao i nedovoljna sredstva stvorili su neadekvatnu i nerazvijenu mrežu ustanova, službi i servisa socijalne zaštite starih lica na području općine Gračanica, odnosno Tuzlanskog kantona. Stoga je potrebno motivisati organe ne samo lokalne, nego i šire društvene zajednice da bi se to stanje promijenilo i da bi se starost promovisala kao korisno i zdravo životno doba. Da bi se to postiglo neophodno je razviti čitav niz različitih usluga i programa koji će obezbijediti neophodnu zaštitu starih lica, omogućiti preventivno i terapijsko djelovanje sistema socijalne zaštite starih lica, omogućiti razvoj onih usluga koje do sada, iako su bile potrebne, nisu razvijane i koje će osnažiti volonterski rad u ovoj oblasti.

Zbog činjenice da se radi o osobama čije je zdravstveno stanje uglavnom loše potrebno je razviti one usluge koje su primjerene ovoj kategoriji, a to su, prije svega, patronažne zdravstvene usluge, kao i pomoć i njega u kući. Pored toga, za razvoj sistema zaštite starih lica nužno je da se obezbijedi razvoj usluga i službi za podršku prirodnoj porodici (savjetodavne, edukativne, patronažne i usluge dnevnih centara).

Iskustva iz evropskih država pokazuju da dnevni centri za osobe treće životne dobi predstavljaju najčešći oblik usluga odnosno servisa socijalne zaštite starih lica. Stoga je u Gračanici potrebno osnovati Dnevni centar koji bi omogućio svim starim licima sa područja općine da koriste ovakav vid socijalnih, ali i drugih usluga kao što su:

1. Savjetodavne i terapijske usluge (usmjerena/fokusirana prevencija) kojima se obavlja prevencija pojava i ponašanja starog lica ili njegove porodice da ne dođu u stanje socijalne potrebe, odnosno u poziciju da im je potrebna druga vrsta usluga socijalne zaštite, zatim, da se pomogne aktiviranju ili očuvanju potencijala korisnika kako bi uspješno funkcionisao u socijalnom okruženju, da se pomogne u prevazilaženju krizne situacije i da se uspješno suoči sa problemima i izazovima u socijalnom funkcionisanju.

2. Preventivno-informativne usluge (primarna i opšta prevencija) koje direktno podstiču prevenciju pojava i ponašanja koja, ukoliko se ove usluge starom licu ne pruže, izvjesno vode u poziciju korištenja drugih oblika socijalne zaštite. U ove usluge, koje se isključivo pružaju na lokalnom nivou, spada promocija zdravih stilova života, upoznavanje sa osnovnim zahtjevima zdrave ishrane u doba starosti i sa specifičnim psihosocijalnim problemima starenja i starosti i dr;

3. Veoma važno je takođe informisati stare osobe o njihovim pravima i načinu ostvarivanja tih prava po Zakonu o socijalnoj zaštiti, jer većina starih osoba (preko 65 godina) zbog zdravstvenih problema ima potrebu za ortopedskim dodatkom, naknadom po osnovu invalidnosti, odnosno tuđom njegom;

4. Usluge podrške i osnaživanja se pružaju starom licu ili grupi starih lica s ciljem aktiviranja ili očuvanja njihovih potencijala za uspješno funkcionisanje u zajednici. U takve usluge spadaju pomoć u ostvarivanju porodičnih funkcija i socijalne komunikacije sa porodicom, pomoć i njega u kući, podrška procesima socijalizacije i adaptacije starog lica, edukativne i radno-okupacione usluge, pomoć u resocijalizaciji, podrška na daljinu putem SOS telefona, različiti oblici neposredne psihosocijalne podrške, organizovanje grupa za samopomoć (klubovi), organizovanje narodnih kuhinja i pružanje usluga ishrane putem oblika "hrana na tačkovima" i dr.

Posebnu pažnju treba posvetiti razvoju volonterizma i međugeneracijske solidarnosti kao veoma važnog segmenta u radu dnevnih centara, ali i zbog činjenice da na evidenciji Biroa za zapošljavanje postoji veliki broj nezaposlenih lica koji su obrazovani za rad sa starim licima (od socijalnih radnika, socijalnih pedagoga, defektologa, psihologa, pedagoga i drugih srodnih zanimanja), koji su zainteresirani za volontiranje i koji će odrađivanje pripravnčkog staža obavljati u centru kako bi mogli polagati stručni ispit u struci.

Zbog činjenice da je proces demografskog starenja uznapredovao (osobe iznad 65 godina života čine 15,5% ukupnog stanovništva BiH, dok osobe između 6 i 17 godina u BiH čine 16,2% stanovništva.), a na državnom nivou ne postoje Strategija o starenju ili konkretni programi za brigu o starim osobama, kroz institucije sistema treba insistirati na donošenju Politika o starenju u skladu sa Deklaracijom o unapređenju kvalitete života i aktivnog starenja koja je donesena na Ministarskoj konferenciji u Beču 2012. godine kako bi se kroz njihovu implementaciju omogućila adekvatna

zaštita starih osoba i obezbjedili uslovi ne samo za kvalitetniji i aktivniji život starih osoba, već i za njihovo adekvatno zbrinjavanje i njegu.

9.5. Mladi

Položaj mladih na području Općine Gračanica nedavno je predstavljen kroz izvještaj o rezultatima istraživanja provedenom u aprilu i maju 2009. godine koje je finansijski podržala Općina Gračanica i Njemačko društvo za tehničku saradnju GTZ. Istraživanje je obuhvatilo ukupno 295 mladih u dobi od 15 do 29 godina, kroz korištenje strukturiranog upitnika i kroz anonimne individualne razgovore, čime su prikupljeni podaci reprezentativni za opštu populaciju mladih u ovoj dobi. Osnovna svrha istraživanja je bila da pruži sveobuhvatnu informaciju o položaju mladih općine Gračanica te informacije o postojećem pravnom i institucionalnom okviru unutar kojeg se razvijaju politike prema ovoj populaciji. Na osnovu nalaza istraživanja definisan je set preporuka koje su poslužile kao osnova za izradu Strategije za mlade Općine Gračanica³⁹, a koje su obuhvatile sljedeće segmente života mladih: zapošljavanje, obrazovanje, socijalna sigurnost i zdravstvena zaštita, učešće mladih u procesima donošenja odluka, mobilnost mladih, informisanje, savjetodavni i omladinski rad, kultura i sport.

Pomenuto istraživanje je pokazalo da su mladi na području općine Gračanica u nezavidnom položaju, što zahtijeva hitno i sistematsko rješavanje nagomilanih problema u pomenutim oblastima.

Obrazovanje

Gledano iz društvenog ugla, stepen razvoja obrazovanja je pokazatelj društvenog kulturnog i ekonomskog razvoja zemlje. Istovremeno, brži razvoj zemlje i njena uspješna integracija u međunarodnu zajednicu podrazumljeva pismeno, obrazovno i radno osposobljeno stanovništvo. U tom smislu, obrazovanje mladih je prioritetan zadatak. Mladi sa nižim stepenom obrazovanja jedna su od kritičnih grupa mladih na području općine Gračanica s obzirom da njihovo nedovoljno obrazovanje uslovljava njihov loš položaj na tržištu rada. Naime, gotovo svaka druga mlada osoba u Gračanici (49%) ostaje na nivou trogodišnjeg srednjeg obrazovanja ili čak nižeg što dovodi mlade u nezavidan položaj na tržištu rada. Učenici koji završavaju srednje obrazovanje u većini slučajeva ne stječu potrebno opće znanje i vještine, niti su dovoljno pripremljeni za tržište rada ili nastavak obrazovanja.

Visok procenat slabo kvalificirane radne snage sa malim izgledima na tržištu rada, te slabo organizovana praktična nastava nameću potrebu bolje pripreme mladih za tržište rada kroz osavremenjavanje i intenziviranje praktične nastave, prije svega kada je u pitanju srednje stručno obrazovanje, ali i uvođenje koncepta “učenja kroz rad” u svim obrazovnim oblastima.

Mladi nisu motivirani za nastavak školovanja, zbog percepcije o korupciji u obrazovanju i kod zapošljavanja, te percepcije o tržištu radne snage u BiH koje ne funkcioniše na bazi kompetencija. Također, nedostatak stipendiranja, odnosno finansijskih mogućnosti, mladima je jedan od značajnijih problema za nastavak studiranja.

U prilog činjenici da je potrebno afirmisati koncept cjeloživotnog učenja i uspostaviti standarde u neformalnom obrazovanju mladih radi osiguravanja kvaliteta govori podatak da mladi u Gračanici ne dobijaju sva potrebna znanja u okviru formalnog obrazovanja. Preko 60% mladih u Gračanici nikad nije pohađala neki oblik obuke koji nije u programu redovnog obrazovanja, iako to svaka druga mlada osoba želi.

Zapošljavanje

Neusklađenost obrazovanja sa potrebama na tržištu rada veliki broj mladih dovodi u neravnotežan položaj, pa većina njih vidi alternativu životu i radu u BiH u odlasku u inostranstvo. Da je to u potpunosti rezultat racionalnog procjenjivanja o postojećim mogućnostima i perspektivama pokazuju rezultati istraživanja: 51% mladih napustilo bi zemlju zbog studija, 58% mladih napustilo bi zemlju zbog privremenog rada, 51% mladih napustili bi zemlju kako bi se trajno nastanili u nekoj drugoj zemlji. Ovo ukazuje na potrebu da dizajniranje i implementacija politika i programa za

³⁹Strategija za mlade Općine Gračanica je usvojena u martu 2010. godine

zapošljavanje mladih treba biti temeljena na redovnom istraživanju o nezaposlenosti mladih koje će razmotriti trendove i zahtjeve na tržištu rada.

Samozapošljavanje i omladinsko preduzetništvo treba prepoznati kao ključni mehanizam za podsticanje zapošljavanja mladih. Naime, procenat učešća mladih od 15 do 24 godine u ukupnoj radnoj snazi općine Gračanica je 31%, dok je 38% osoba te starosne skupine nezaposleno. Istovremeno, svega 9% njih je čulo za neki vladin program za zapošljavanje, a 5 % je bilo korisnik nekog takvog programa. Iako čak 81% mladih smatra da bi im neki poslovni seminar bio od koristi, svega 6% njih je pohađalo neki poslovni seminar. Svaka druga mlada osoba voljna je pokrenuti vlastiti biznis, ali samo rijetki (6%) imaju osnovne preduslove za to.

Socijalna sigurnost

Sistem socijalne zaštite nije u stanju prepoznati i odgovoriti na potrebe porodica sa nedovoljnim prihodima, unutar kojih su mladi krajnje kritična populacija. Nime, 20% mladih u dobi između 16 i 24 godine živi u domaćinstvima čiji je ukupan prosječan mjesečni prihod ne prelazi 471,00 KM, a 60% njih živi u domaćinstvima sa prosječnim prihodom od 786,00 KM. Tek 9% mladih koji žive u domaćinstvima sa niskim prihodima primaju određenu vrstu socijalne pomoći.

Prosječna mjesečna sredstva sa kojima mladi raspolažu varira iz jedne dobne skupine u drugu, ali su generalno nedostatna da bi zadovoljila sve njihove potrebe. Kako raste starosna dob tako se i povećavaju novčana sredstva sa kojim raspolažu mladi. Tako će se, na primjer, sa prelaskom iz dobne skupine 15 do 18 godina u 19 do 24 godine ova sredstva u prosjeku povećavaju za oko 30%.

Stambena politika

Sporo i gotovo nemoguće rješavanje stambenog pitanja ostavlja negativne individualne, ali i društvene posljedice. Sa aspekta života mladih ono uzrokuje otežano formiranje vlastite porodice i osamostaljivanje mladih od porodice, a sa društvenog aspekta uzrokuje pad nataliteta. Naime, svega 9 % mladih u Gračanici u dobi od 18 do 24 godine i 12 % mladih u dobnoj skupini od 25 do 30 godina se uspjelo stambeno osamostaliti, bilo da već posjeduje vlastiti stan ili kuću ili da živi kao podstanar odvojeno od roditelja. Ovaj procenat je daleko ispod nivoa ostalih evropskih zemalja i za oko 25-30% je manji od prosjeka Hrvatske i Slovenije, a za oko 50% manji od prosjeka u EU25 zemljama.

Zdravstvena zaštita

Nivo zdravstvenih usluga za mlade je u nezadovoljavajući i potrebno ih je poboljšati. Koroz rad specijaliziranog savjetovišta i edukacije potrebno je zaštititi mlade od zloupotrebe duhana, alkohola i ostalih psihoaktivnih supstanci i preduprijeti njihove štetne posljedice na zdravlje. Naime, upotreba duhana, alkohola i psihoaktivnih supstanci je konstantno u porastu - skoro svaka druga mlada osoba u Gračanici konzumira alkohol, dok 37% mladih u dobi od 15 i 24 konzumira cigarete.

Da je prisutna indiferentnost mladih o značaju sporta za ljudsku psihi i zdravlje neophodno prevazilaziti kontinuiranom edukacijom govori podatak da se čak trećina mladih uopće se ne bavi nikakvim rekreativnim aktivnostima, što neminovno povlači osjećaj usamljenosti i asocijalizaciju mladih te porast rizičnog ponašanja.

Participacija mladih

Aktivno učešće mladih u javnom životu lokalne zajednice, volonterskom radu i razvoju građanskog društva je na nezadovoljavajućem nivou.

Da mladi nemaju mogućnost predstavljanja svojih potreba prilikom kreiranja javnih politika dokazuje činjenica da je potpisivanje peticija najčešći oblik učestvovanja mladih općine Gračanica u političkom izražavanju. Samo 16% mladih iz općine Gračanica su članovi omladinskih nevladinih organizacija. Razlog zbog kojeg mladi vrlo rijetko učestvuju u aktivnom političkom životu lokalne zajednice je što nedostaju mehanizmi za kontinuirani dijalog između predstavnika mladih i općinskih tijela zaduženih za mlade, kao i mehanizma za uključivanje mladih u procese donošenja odluka na svim nivoima vlasti gdje se o mladima odlučuje.

Mobilnost i kulturna razmjena

Kulturna razmjena unutar zemlje, ali i sa drugim zemljama ključna je za kvalitetno sazrijevanje mladih, te predstavlja mehanizam za suzbijanje ksenofobije i nacionalizma. 61% mladih Gračanice

nikad nije putovalo u inostranstvo, a ekskurzije u inostranstvo i unutar entiteta najčešći su programi organizovanog putovanja u druge sredine, dok su drugi programi rijetki i nerazvijeni. Stoga je potrebno razvijati programe razmjene, saradnje i takmičenja koja podrazumijevaju zajedničke aktivnosti i putovanja mladih na lokalnom, entiteskom, državnom, ali i međunarodnom nivou. U tom smislu potrebno je intenzivirati učenje stranih jezika i certificiranje, te riješiti problem nedostatka smještajnih kapaciteta na području općine gračanica (omladinski hosteli i sl.).

Slobodno vrijeme

Nedostatak odgovarajućeg prostora, ali i mehanizama za provođenje društveno korisnih aktivnosti kao rezultat imaju da mladi najviše slobodnog vremena provode pored televizora i u kafiću. Stoga je potrebno kontinuirano unaprijediti mogućnosti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena mladih.

Kada je u pitanju podrška lokalnih vlasti u kreiranju kulturnih dešavanja, mladi su najvećoj mjeri nezadovoljni i u veoma niskom procenatu posjećuju kulturne sadržaje i dešavanja u Gračanici. Ovo ukazuje i na potrebu kontinuiranog sistemskog rada na unaprijeđivanju kulturnih navika mladih, ali i da je neophodno povećati broj i raznovrsnost programa koje se na nivou lokalne zajednice nude mladima (obrazovne, sportske, kulturne, ekološke i humanitarne akcije, itd.)

Navedeni problemi boljeg organizovanja mladih, ali i odnos lokalne zajednice prema mladima su u proteklom periodu u značajnoj mjeri unaprijeđeni kroz niz mjera i radnji koje je lokalna uprava poduzela, a koje se konkretno odnose na izradu i usvajanje Strategije za mlade Općine Gračanica, imenovanje savjetnika općinskog Načelnika za mlade, obezbjeđivanje i finansiranje prostora za omladinski centar od strane Općine, a iz godine u godinu raste budžetska podrška projektima mladih, oživljavanju omladinskih radionica i povećanju broja stipendija i stimulacija za najbolje učenike i studente.

Nosilac većine aktivnosti koje za cilj imaju poboljšanje položaja mladih je Udruženje „Mladi Gračanice – Anea“.

Još od 1999. godine na području općine Gračanica djeluje SOS Dječije selo Gračanica, smješteno na brežuljku Gaj, u naselju Varoš, a dio je krovne organizacije SOS Dječija sela BiH koja u našoj zemlji djeluje od 1994. godine, pružajući svakodnevnu podršku djeci bez roditeljskog staranja, te djeci i porodicama u potrebi. Kroz porodični model brige organiziran unutar 13 SOS porodica, SOS Dječije selo Gračanica je od početka svog djelovanja obezbijedilo dom i porodičnu brigu za 169 djece koja su zbog različitih okolnosti ostala bez roditeljskog staranja, od kojih su neki sada i sami osnovali svoje porodice i uspješni su zanatlije, glumci, studenti i radnici.

Prema konceptu SOS Dječijih sela, u svakoj porodičnoj kući živi profesionalno obučena SOS majka sa najviše sedmero djece, čineći jednu SOS porodicu u kojoj djeca imaju mogućnost odrastanja u toploj, porodičnoj atmosferi u kojoj se izgrađuju trajni emocionalni odnosi. SOS majka djeci u porodici pruža ljubav, sigurnost i podršku i radi u najboljem interesu za razvoj svakog pojedinačnog djeteta, u čemu joj pomaže stručno osoblje Sela i svi izvori podrške u zajednici. Dio koncepta porodičnog staranja podrazumijeva i brigu o djeci i nakon njihovog punoljetstva, a brižljivim planiranjem i evaluacijom neprestano se poboljšava kvalitet brige za djecu.

Svaka SOS porodica integrisana je u zajednicu i aktivno učestvuje u njenom životu, pružajući priliku djeci da uspostavljaju odnose sa drugima, uče životne vještine i razvijaju samopouzdanje. Djeca pohađaju lokalne osnovne i srednje škole, članovi su kulturnih, sportskih i drugih organizacija, klubova i udruženja u gradu i na svaki drugi način su uključena u lokalnu zajednicu. Nekoliko puta godišnje, SOS Dječije selo Gračanica je mjesto okupljanja mladih iz cijelog grada, a proljetni malonogometni turnir i karaoke su već postale tradicionalne lokalne manifestacije.

Obzirom da je vremenski period implementacije Strategije za mlade Općine Gračanica istekao, u narednom periodu potrebno je osigurati uslove za provođenje mjera i aktivnosti sadržanih u tom dokumentu, a koje se u proteklom razdoblju nisu uspjele implementirati.

9.6. Žene

Na osnovu obaveza iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, UN CEDAW Konvencije i Pekinške deklaracije sa platformom za akciju, Agencija za ravnopravnost spolova BiH je u saradnji

sa entitetskim gender centrima, razvila Gender akcioni plan za BiH (GAP)⁴⁰, koji je Vijeće ministara usvojilo u septembru 2006. godine. U Ustavu BiH, kao i entitetskim ustavima, jednakopravnost spolova navedena je kao jedna od odrednica ljudskih prava, pa je u skladu s njom usvojen i Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH koji uređuje, promovira i štiti jednakopravnost spolova, te jamči jednake mogućnosti svim građanima u svim sferama društva, a naročito u oblastima obrazovanja, rada, pristupa resursima, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija. Također, u osnovni pravnih principa EU, princip ravnopravnosti spolova, jednakog tretmana i jednakih mogućnosti za žene i muškarce sadržan je u osnivačkom ugovoru EU - Amsterdamskom ugovoru/sporazumu, kao i u mnogim direktivama, koje su ugrađene u unutrašnje zakonodavstvo država članica. Na osnovu svega navedenog, jasno je da BiH, kao zemlja koja teži biti članicom EU, svoje zakonodavstvo i propise, na svim nivoima mora prilagoditi standardima EU i usvojenim međunarodnim konvencijama i poveljama.

9.6.1. Položaj seoske žene i njena uloga u lokalnom ruralnom razvoju

Ključni akter od kojeg zavisi opstanak, oživljavanje sela i ruralni razvoj u cjelini je žena, zbog čega u afirmaciji značaja sela i kvaliteta života na selu, žena mora imati centralno mjesto i zbog čega joj se mora osigurati mjesto u društvu koje zaslužuje, a njen rad adekvatno podržati i vrednovati. Brojni su zakoni, konvencije i povelje koje tretiraju ovu problematiku, Član 14. UN CEDAW Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena odnosi se na unaprijeđenje položaja žena na selu. BiH je kao potpisnica ove Konvencije u obavezi da radi na unaprijeđenju socio-ekonomske situacije žena na selu, njihovog pristupa resursima, tržištu i informacijama, te pristupa osnovnoj infrastrukturi i javnim uslugama.

Žene na selu se nalaze u mnogo nepovoljnijoj situaciji od muškaraca u svim sferama društvenog i ekonomskog djelovanja. Seoske zajednice sa svojim specifičnostima, odnosima i tradicionalno prisutnim stereotipima, koji utiču na živote žena i muškaraca zahtijevaju posebnu pažnju onih koji donose odluke od najviših do nižih nivoa vlasti. Iako čine najznačajniji dio radne snage na poljoprivrednim gazdinstvima, njihov pristup finansijskom, materijalnom i društvenom kapitalu značajno je manji u odnosu na muškarce.

Rezultati istraživanja⁴¹ koje je provedeno na ukupno 450 žena sa područja 17 općina (među kojima je i Gračanica) u 37 seoskih mjesnih zajednica (u Gračanici: MZ Soko i Škahovica) u Federaciji BiH ukazuju da je seoska žena pokazala visok nivo nezadovoljstva vrednovanjem njene uloge. Politička isključenost žena se negativno reflektuje i na njihovo učešće u konsultacijama u procesima lokalnog ekonomskog razvoja, razvoja poljoprivrednih planova i drugih razvojnih politika. Argument da od ukupnog procenta njih 94,9% vrlo rijetko ili uopšte ne participiraju u procesima razvoja ekonomskih, poljoprivrednih planova i politika dovoljno govori o marginaliziranom položaju seoske žene u procesima planiranja i programiranja. Također, značajan procenat (85,6%) ispitanica je potvrdilo da pokretanje malih biznis inicijativa može u velikoj ili zadovoljavajućoj mjeri doprinijeti boljem ekonomskom položaju seoske žene, što je ohrabrujuće visok procenat koji upućuje na potrebu razvoja programa podrške usmjerenih na unaprijeđenje ekonomskog položaja seoske žene. Pored toga, značajan procenat ispitanica (40%) je kvalitet života seoske žene ocijenilo ili lošim ili na granici lošeg, što ukazuje na potrebu značajnijeg usmjeravanja pažnje svih relevantnih aktera u pravcu iznalaženja rješenja koja će podržati unaprijeđenje kvaliteta života seoske žene.

Tvrđenje 66,7% ispitanica da ne postoji nikakav vid organizovanog djelovanja žena u njihovoj lokalnoj sredini ili da nisu sigurne u postojanje istih, ukazuje na njihovu socijalnu isključenost, koja se jednim dijelom veže za brojne obaveze u domaćinstvu i na poljoprivrednom gazdinstvu, a drugim za nedostatak inicijativa žena koje bi osigurale organizavano proaktivno djelovanje. Također, analizom je jasno potvrđena teza da postoji potreba za poticajima koji će unaprijediti socio-ekonomski položaj žene i doprinijeti njenom boljem pristupu resursima. Uspješni primjeri iz svijeta i regije pokazuju da je za pozitivne pomake potrebno pokrenuti i formalno i neformalno

⁴⁰Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj: 41/09

⁴¹Istraživanje o stanju, potrebama i mogućnostima za poboljšanje položaja seoske žene je provelo Udruženje Vesta iz Tuzle u okviru projekta „Socio-ekonomsko jačanje položaja seoske žene kroz aktivno učešće u lokalnim razvojnim planovima“ uz podršku Američke ambasade u Bosni i Hercegovini, maj 2012.

društveno djelovanje, te inicirati i otvarati mogućnosti da se seoske žene okupljaju, druže, razmjenjuju mišljenja, unaprjeđuju iskustva i znanja i razvijaju inicijative u pitanjima od značaja za njihove interese i potrebe. Uz evidentno slab glas seoske žene u društvenoj i političkoj sferi, ohrabruje interes koji su žene pokazale u pravcu uticaja na donosiocima odluka u procesu kreiranja lokalnih razvojnih planova i politika.

Žene na selu nalaze se u teškoj situaciji koja je uslovljena društvenim i ekonomskim aspektima, od kojih su neki niže nabrojani.

Društveni aspekti problema uglavnom se vežu za tradicionalna ograničenja i barijere kada je u pitanju veće učešće žena u javnom i političkom životu, a neki od njih su sljedeći:

- Nedostatak prostora za druženje i organizovan rad seoskih žena, ali i nedostatak njihove inicijative za organizovano djelovanje.
- Nedovoljna informiranost seoske žene u oblasti zdravlja i brige o zdravlju.
- Populacija žena u dobi od 20 do 30 godina završava škole i traži posao u gradu ili razmišlja o odlasku sa sela. Najveći procenat žena na selu ima samo osnovno obrazovanje, što ograničava mogućnost njihovog zapošljavanja van domaćinstva i/ili vlastitog poljoprivrednog gazdinstva.
- Pomoć lokalne zajednice uglavnom deklarativna, vrlo rijetko konkretna.
- Udaljene javne institucije i centri preko kojih se realizuje pomoć, programi i dobijaju informacije.
- Mnogi roditelji nisu u stanju podržati obrazovanje svoje djece, tako da jedan broj mladih djevojaka ostaje samo na osnovnom obrazovanju, a mnoge od njih svoje obrazovanje završavaju sa srednjom školom, čemu svakako doprinose i tradicionalne barijere i stavovi da je ženi mjesto u kući. Obrazovane mlade žene svoje bolje sutra uglavnom traže u gradovima, što znači da mladi kadar, koji bi mogao preuzeti inicijativu u smislu jačanja socio-ekonomskog položaja žene, odlazi sa sela i ne želi se aktivirati u iznalaženju rješenja za pomenute probleme. Nadalje, ni mnoge žene koje ostaju u selu, nemaju dovoljno poticaja za aktivniji angažman na unaprijeđenju svog položaja - tek je manji broj onih koje su spremne same pokrenuti inicijative i potaknuti druge žene na takvu vrstu djelovanja.
- Nezainteresiranost seoskih žena za udruženja koja bi predstavljala i zastupala njihove interese vode ka njihovoj neinformisanosti, što stvara velike poteškoće za poboljšanje njihovog položaja. Osnovni uzrok neorganiziranosti je što su žene nemotivirane za udruživanje, obeshrabrene su, smatrajući da to ničemu ne vodi i da neće donijeti nikakav rezultat.
- Problemi komunalne prirode, kao što su loše snadbjevanje vodom, loša putna infrastruktura, nedovoljna povezanost i učestalost autobuskog saobraćaja prema gradskim centrima, uklanjanje otpada i divlje deponije.
- Institucije vlasti zanemaruju ruralne sredine i potrebe žitelja ovih sredina. Zdravstvena zaštita je na nižem nivou nego u gradskim sredinama, jer su rijetke seoske sredine u kojima postoje lokalne ambulante.
- Izolovanost žena iz ruralnih područja uzrokuje njihovu isključenost iz izrade lokalnih razvojnih planova, ili sličnih razvojnih procesa.
- Žene iz ruralnih područja se udaju veoma mlade, a značajan broj njih žele da napuste selo zbog teških uslova života.
- Čak i u slučaju ponuđenih edukacija koje provode nevladine organizacije iz oblasti ženskih ljudskih prava, odziv i učešće žena je na nezadovoljavajućem nivou, što se može obrazložiti ili nerazumijevanjem važnosti ponuđene edukacije, ili nemogućnošću učešća zbog obaveza u kući i na imanju. Žene nisu u mogućnosti duže izbivati van svojih domaćinstava, pa je edukacije koje su im namijenjene veoma teško provesti na duži vremenski period, izuzev direktne edukacije na terenu (poljoprivredni projekti).

Ekonomski aspekti problema se uglavnom odnose na duboko ukorijenjenu patrijarhalnu tradiciju koja sputava ženu da napreduje i sama preuzme odgovornost za vođenje poslova na poljoprivrednom gazdinstvu. Neki od tih aspekata su sljedeći:

- Vladine inicijative koje omogućavaju finansijske poticaje nisu ili su vrlo rijetko dostupne, a i kad su dostupne komplikovane procedure obeshrabruju žene da koriste podršku.

- Slabi poticaji za poljoprivrednu proizvodnju i zloupotreba istih, a isplaćuju se uglavnom muškarcima.
- Nebriga kako lokalnih, tako i viših nivoa vlasti za selo pa i za žene na selu. U povratničkim selima nezadovoljstvo stvara nepravilna raspodjela donacija, ali i pasivno iščekivanje pomoći umjesto oslanjanja na vlastite snage.
- Neorganiziran otkup i plasman poljoprivrednih proizvoda i nelojalna konkurencija, usljed čega se stvaraju tržišni viškovi koji propadaju.
- Žene su u većini slučajeva isključene sa tržišta rada te se nerijetko suočavaju sa problemom nedostatka potrebnih znanja i vještina. Nedovoljna edukacija i nedostatak sredstava uzrokuje nedostatak hrabrosti seoskih žena za pokretanje malih biznisa kroz projekte plastenika, cvjećarstva, slatkog i kiselog programa, pekarstva, mljekarstva, kućne radinosti, itd.
- Nedostatak kapitala za pokretanje samostalnog biznisa – žene u ruralnim područjima su vrlo rijetko u posjedu novčanih sredstava potrebnih za ulaganja, nisu kreditno sposobne i većina ih ne smije ulaziti u rizik poslovanja sa mikro-kreditnim organizacijama.
- Seoske žene nisu u posjedu poljoprivrednog zemljišta - najveći broj poljoprivrednih zemljišta koja se obrađuju, i to ne samo onih nasljeđenih, nego i onih kupljenih u bračnoj zajednici, su u vlasništvu muškaraca (svekra, muža, itd.) ili čak na umrlima. Iako je najveći procenat muškaraca zaposlen (u domaćim firmama ili u inostranstvu), i dalje je muškarac formalno nosilac poljoprivrednog gazdinstva.
- Opća nezaposlenost uzrokuje tešku materijalno-finansijsku situaciju porodica u kojima je zaposlen samo suprug ili nijedan član porodičnog domaćinstva. Žene nemaju riješen status formalnog uposlenja, iako najveći dio poslova na poljoprivrednim gazdinstvima obavljaju upravo one.
- Promociju i prodaju finalnih poljoprivrednih proizvoda uglavnom vrše muškarci, dok su prihodi koje žene ostvaruju prodajom kod kuće ili na lokalnim tržnicama niski - tek mali broj žena prihod ostvaruje po ovom osnovu.

Seoska žena je još uvijek značajno izolirana i diskriminirana u uživanju svojih prava. Iako su evidentni manji pozitivni pomaci, još uvijek postoje tradicionalna shvatanja i stereotipi u gradskim, a posebno u ruralnim sredinama, koji sputavaju ženu da se izbori za mjesto koje joj u društvu pripada. Kako bez prepoznavanja problema od strane svih aktera razvoja i pružanja sveobuhvatne podrške koja će osigurati ravnopravnije učešće seoske žene u svim društveno-ekonomskim procesima nema ni ozbiljnijih pomaka u pravcu jačanja položaja seoske žene, u Gračanici su osnovana i djeluju dvije nevladine organizacije - Udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara Gračanica i Udruženje "Gračaničko keranje".

Sistem registrovanja ukupne aktivnosti žena u poljoprivredi nije adekvatan i svakako je signal općinskim službama da iniciraju programe i poticajne mjere u ovoj oblasti i otvore prostor za rodno osjetljivo planiranje i poboljšanje položaja žene poljoprivrednog proizvođača u narednom periodu. Ohrabruje činjenica da su u prethodnom periodu lokalna uprava i nadležne službe Općine Gračanica prepoznale potrebu za osnaženjem položaja žene na selu, te se očekuje da će uspostavljena saradnja rezultirati pozitivnim promjenama i sistematskim akcijama ravnopravnije podrške i ženama i muškarcima u poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju, kao jednom od velikih razvojnih potencijala općine Gračanica.

Tradicionalna uloga žene na selu i visok nivo socio-ekonomke isključenosti ruralnog stanovništva, su pitanja koja traže brojne i koordinirane akcije koje će doprinijeti eliminaciji rodnih stereotipa i ograničenja koji određuju položaj žene na selu, te koje će voditi ka stvaranju pretpostavki za pravedniji razvoj i ravnopravnije učešće žena i muškaraca u razvoju ruralnih zajednica.

10. OBRAZOVANJE

Obrazovanje je višedimenzionalan pojam koji uključuje institucije, proces, sadržaj i rezultat organiziranog učenja u funkciji razvoja različitih sposobnosti pojedinca, kao i sticanja raznovrsnih znanja, umijeća i navika potrebnih da bi se unaprijedio njegov život, a obuhvata od predškolskog obrazovanja do učenja u kasnijoj dobi.

Predškolski odgoj i obrazovanje je u nadležnosti općine. Opći cilj preškolskog odgoja i obrazovanja je osiguranje optimalnih uslova za svako dijete kako bi se do polaska u školu razvijalo kroz razne vidove profesionalnog predškolskog odgoja. Svojim stanovnicima Općina Gračanica obezbjeđuje predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Predškolski odgoj i obrazovanje obuhvata djecu od jedne godine starosti do polaska u osnovnu školu, a organizovano je u okviru JU Dječije obdanište „Naša djeca“, Gračanica čiji je osnivač Općina Gračanica i čiji je kapacitet 180 mjesta. Obdaništa su smještena na 3 lokacije u gradu, i to:

1. Centralno obdanište
2. Obdanište Luke
3. Obdanište Grades

JU Dječije obdanište „Naša djeca“ ima 17 zaposlenih, Centralno obdanište prima 80 djece, a sa djecom radi 14 stručnih osoba. Na lokaciji Luke u Gračanici kapacitet mjesta je 60, ali je popunjeno tek oko 25 mjesta. U odnosu na broj djece koja su obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem može se konstatovati da su uslovi predškolskih ustanova optimalni, a u posljednjoj godini rađena je manja adaptacija koja je uticala na poboljšanje uslova rada obdaništa.

U predškolskim ustanovama na području općine Gračanica mogu se realizovati:

- cjelovit razvojni program,
- specijalizovani razvojni program.
- prilagođeni program,
- program jačanja roditeljskih kompetencija
- dopunski program
- obavezni program predškolskog odgoja i obrazovanja do polaska u školu.

Obavezni program predškolskog odgoja i obrazovanja pred polazak u školu namijenjen je djeci predškolske dobi koja nisu obuhvaćena nekim drugim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja.

U ustanovama predškolskog odgoja nema zaposlenih profesionalnih radnika, kao što su socijalni radnici, koji bi svojim radom sa pojednicem, porodicom i lokalnom zajednicom doprinijeli odrastanju djece u zdravijem okruženju i doprinijeli preveniranju socio-patoloških pojava i poremećaja koje mlade u kasnijoj dobi vode u delinkvenciju.

Na području općine Gračanica, *osnovno obrazovanje* pohađa 5.289 učenika raspoređenih u 11 osnovnih škola. Značajno mjesto pripada „Paralelnoj muzičkoj školi“ koja egzistira u okviru OŠ „Hasan Kikić“ u Gračanici. Osnovno obrazovanje je u nadležnosti Kantona, a općinska vlast kroz razne oblike pomoći i saradnje poboljšava materijalni položaj škola i njihovih uposlenika.

Srednje obrazovanje obuhvaćeno je kroz Mješovitu srednju školu i Opću gimnaziju “Dr. Mustafa Kamarić”. Srednju školu pohađa 2.156 učenika u kojoj se obrazuju za 28 stručnih zanimanja i zvanja. U cilju podrške učenicima i studentima u Budžetu Općine izdvajaju se sredstva za stipendiranje učenika i studenata.

11. UTICAJ NADLEŽNIH INSTITUCIJA, OPĆINSKIH SLUŽBI I DRUGIH LOKALNIH SUBJEKATA NA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE

11.1. Centar za socijalni rad Gračanica

Osnovna ustanova socijalne zaštite na području općine Gračanica je JU Centar za socijalni rad Gračanica, čiji je osnivač Općina Gračanica. Ustanova je osnovana s ciljem vršenja djelatnosti socijalne zaštite koja je od posebnog društvenog interesa. U skladu sa Federalnim i Kantolnim zakonom, kao i mnogim drugim propisima, Centar za socijalni rad Gračanica provodi socijalnu zaštitu na području općine Gračanica. Zakonom je propisano da Općina može proširiti krug korisnika prava iz socijalne zaštite u skladu sa programima razvoja socijalne zaštite i prilikama općine.

Centar za socijalni rad Gračanica svoju djelatnost obavlja u prostoru koji mu je na korištenje ustupila Općina Gračanica. Pored obezbjeđivanja prostornih uslova za rad, Općina Gračanica finansira rad Centra, odnosno obezbjeđuje potrebnu kadrovsku strukturu i tehničke uslove za obavljanje njegove zakonske djelatnosti. Sadašnja tehnička opremljenost Centra, u smislu kompjuterske opreme neophodne za praćenje baze podataka i uvezivanje ustanove prema Kantonalnom i Federalnom resornom ministarstvu, donekle može odgovoriti zahtjevima koji se traže u ovoj oblasti. Važno je napomenuti da je Ministarstvo za rad i socijalnu politiku TK, kroz projekt uvođenja informacijskog sistema u Centre za socijalni rad, popravilo stanje u tehničkoj opremljenosti ustanove.

Tokom prethodnih godina Centar za socijalni rad Gračanica je često bio predmet provalnih krađa prilikom kojih su pričinjene velike materijalne štete, i to: otuđenje kompjutera, uništenje metalne kase-sefa, oštećenje gotovo svih vrata, radnog prostora, itd.

Povećanjem obima korisnika socijalne zaštite kroz neka nova zakonska rješenja, nameće se i pitanje rješavanja povećanja broja radnih prostorija, te povećanje broja zaposlenih. Naime, tokom 2011. godine, kroz izmjene postojećih i usvajanje novih zakona na kantonalnom i federalnom nivou, prisutno je kontinuirano nametanje novih poslova za čije je izvršavanje zadužen Centar, a koji ne prate osiguravanje materijalne konstrukcije za upošljavanje novih kadrova, niti za njihovu realizaciju. Usljed toga, prisutan je stalni rast administrativnih poslova koji stručnim radnicima Centra ostavljaju sve manje vremena i umanjuju mogućnost obavljanja stručnog rada. Pregled zaposlenih kadrova u Centru za socijalni rad Gračanica za 2012. godinu, prikazan je u tabeli:

	Struktura zaposlenih kadrova u Centru za socijalni rad Gračanica															
	Socijalni radnik VSS	Socijalni radnik VŠŠ	Pedagog-psiholog	Pedagog	Psiholog	Sociolog	Pravnik VSS	Pravnik VŠŠ	Defektolog	Vaspitač	Ukupno stručnih radnika 1-10	Ekonomist VSS	Ekonomist ŠS	Administrativno osoblje	Rukovođeće osoblje	Ostalo osoblje
Općina	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
GRACANICA	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	4	-	-	3	-	1

Imajući u vidu broj stanovnika i narasle potrebe građana, kadrovska struktura još ne odgovara potrebama i propisanim standardima za rad Centra, zbog čega je potrebno raditi na unaprijeđenju kadrovske popunjenosti ove ustanove kroz zapošljavanje stručnog osoblja. Naime, Pravilnikom o smještajnim uslovima, opremi, potrebnim stručnim i drugim radnicima i normativima za rad Centara za socijalni rad Tuzlanskog kantona navedeno je da je na 10.000 stanovnika potreban jedan socijalni radnik. Prema evropskim standardima, gdje socijalna patologija nije izražena kao u BiH, na svakih 3.000 – 5.000 stanovnika radi jedan socijalni radnik.

Prema Kantonalnom zakonu, pored osnovnog stručnog tima, u radu Centra potrebni su stručnjaci iz drugih oblasti, kao članovi stručnih timova. Predviđeno je formiranje stručnih timova za obavljanje stručni poslova u vezi sa:

- zaštitom braka, zaštitom djece čiji roditelji žive odvojeno i djece o kojima se roditelji ne brinu na odgovarajući način,

- socijalnom zaštitom i imovinskom zaštitom djece pod roditeljskom zaštitom,
- postupcima i mjerama zaštite tjelesno i mentalno oštećenih lica,
- zaštitom i tretmanom djece i omladine sa poremećajima u ponašanju.

Pregled podataka o pruženim mjerama i uslugama socijalnog i drugog stručnog rada od 2008. do 2012. godine, predstavljen je u tabeli:

Vrsta mjere-usluge	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Saniranje bračnih i porodičnih odnosa	187	159	178	160	171
Rad sa punoljetnim licima asocijalnog ponašanja	83	105	121	110	116
Socijalni rad sa materijalno nezbrinutim starim licima i duševnim bolesnicima	370	381	360	350	380
Pomoć ostalim licima u stanju socijalne potrebe	1.278	1.600	1.670	1.650	1.680
Stavljanje pod starateljstvo	4	12	9	7	5
Postavljanje staratelja za posebne slučajeve	11	7	16	18	15
Uređenje kontakta roditelja i djece	33	9	18	16	12
Odobrenje otuđenja nekretnina i podizanja novca	10	12	15	13	15
Prijedlog sudu za povjeru djece	37	46	41	64	58
Sudske rasprave	146	150	134	130	128
Izlazak stručnih radnika na teren	177	154	198	165	190
Posjeta porodica po različitim pitanjima	439	302	391	370	380
Mišljenje za brak maloljetnih lica	8	10	11	10	6
Izdavanje različitih uvjerenja	2.330	262	1.775	1.650	1.670
Rad po tužbama: odgovori, vanskudska poravnjenja, prigovori, žalbe, i dr.	129	82	19	61	52
Ukupan broj obrađenih lica izloženih zlostavljanju i nasilju u porodici	40	49	15	36	28
Rad sa vaspitno zanemarenim i vaspitno zapuštenim maloljetnicima i njihovim roditeljima	69	104	91	88	95
Smještaj šticećenika u porodice i u ustanove	44	52	47	44	48
Obrada i upućivanje na ocjenu tjelesnog oštećenja i radne sposobnosti	1.630	1.487	1.380	1.418	1.150
Izrada rješenja o priznavanju prava na novčane naknade i prestanak	4.333	4.610	4.257	4.010	4.200
Prijavljivanje na zdravstveno osiguranje	327	350	347	564	634
Broj izrečenih mjera prema maloljetnicima	-	-	-	-	42
UKUPNO:	11.685	12.309	11.093	10.601	11.075

Pored Centra za socijalni rad Gračanica, podršku socijalno najugroženijim licima i porodicama pružaju i nadležne općinske službe, te humanitarne i karitativne organizacije, kao što su Crveni križ općine Gračanica i HD Merhamet, koje svojim uslugama podjele paketa hrane i higijenskih artikala, te narodne kuhinje obuhvataju određeni broj lica i porodica u stanju socijalne potrebe. Ovdje se svakako ne smiju izostaviti i individualna filantropija, nevladine organizacije i drugi nosioci lokalnog socijalnog razvoja, te privredni sektor koji svojim djelovanjem doprinose poboljšanju teškog općeg stanja u socijalnom sektoru.

11.2. Općina Gračanica

Zakonom je regulisano da općina može proširiti krug korisnika i prava iz socijalne zaštite utvrđenih Federalnim i Kantonalnim zakonom, u skladu sa programima razvoja socijalne zaštite i specifičnim prilikama općine. Općinskom odlukom utvrđuje se prošireni krug korisnika i prava iz socijalne zaštite i način obezbjeđenja sredstava. Nadležnost Općine Gračanica je da, kao osnivač JU Centar za socijalni rad Gračanica, finansira njegovu djelatnost, a to znači da obezbijedi potrebnu kadrovsku strukturu, prostorne i tehničke uslove za obavljanje zakonske djelatnosti Centra.

U 2012. godini, iz Budžeta Općine Gračanica izdvojena su sredstva u iznosu od 225.000,00 KM za redovnu djelatnost Centra za socijalni rad Gračanica. Iz Budžeta Općine Gračanica za oblast socijalne zaštite ugroženih kategorija građana u 2012. godini izdvojena su i dodatna sredstva koja su realizovana putem djelatnosti pojedinih općinskih službi, a koja su dodijeljena licima u stanju socijalne potrebe za nabavku osnovnih životnih namirnica, za troškove liječenja, za nabavku ogrijeva, za plaćanje dijela troškova sahrana/dženaza, za premije zdravstvenog osiguranja za djecu pripadnika romske populacije, pružanja podrške radu Narodne kuhinje, za zbrinjavanje lica i porodica koje nisu imale adekvatan smještaj i uslove stanovanja, itd.

Općina Gračanica je u 2012. godini za pomoć i socijalnu zaštitu ugroženih kategorija stanovništva izdvojila sljedeća sredstva:

- jednokratne novčane pomoći – grant pojedincima: 20.005,00 KM
- za zdravstvenu zaštitu socijalno ugroženih lica i učesnika NOR-a: 4.213,00 KM
- za subvenciju sahrana/dženaza umrlih boraca: 2.800,00 KM
- za Narodnu kuhinju: 33.173,00 KM
- za pomoć socijalno ugroženim penzionerima i drugim ugroženim kategorijama stanovništva: 33.574,00 KM
- za unaprijeđenje uslova života i rada romske populacije: 15.358,00 KM
- za stambeno zbrinjavanje boraca: 11.355,00 KM
- za pomoć socijalno ugroženim licima: 8.623,00 KM

Općina doprinosi zaštiti socijalno ugroženih lica i saradnjom sa organizacijama civilnog društva i kroz ustupanje općinskih prostora na korištenje za potrebe obavljanja djelatnosti socijalne zaštite. Također, Općina podržava građane kroz ekonomski prihvatljive cijene komunalnih i drugih usluga javnih ustanova i preduzeća.

Općina Gračanica, putem djelovanja svojih službi, značajno doprinosi smanjenju socijalne isključenosti rizičnih grupa. Dakle, pored podrške radu JU Centar za socijalni rad Gračanica, značajan doprinos smanjenju socijalnog isključivanja daju sljedeće općinske službe:

- Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije,
- Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove,
- Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove.

11.2.1. Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije

Služba za poduzetništvo, lokalni razvoj i finansije, pored ostalog, nadležna je za sljedeće poslove koji doprinose socijalnom uključivanju:

- prati stanje i provodi utvrđenu politiku, izvršava i obezbjeđuje izvršavanje zakona, drugih propisa i općih akata u oblasti razvoja i poduzetništva, poljoprivrede, vodoprivrede, kao i brige o djeci, obrazovanja, odgoja, rada i zapošljavanja, socijalne zaštite, kulture, fizičke kulture, sporta i lokalnog informisanja, i ostalih djelatnosti iz okvira svoje nadležnosti utvrđene Zakonom;
- vrši poslove i druge stručne poslove koji se odnose na ostvarivanje prava na proširene oblike jednokratne socijalne pomoći, dodjelu stipendija učenicima i studentima, realizaciju projekata i dodjelu namjenskih sredstava u oblasti kulture, sporta, obrazovanja, zaštite kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa, pomoć nevladinom sektoru i druge oblasti društvene djelatnosti;
- prati stanje, predlaže mjere i provodi utvrđenu politiku u oblasti predškolskog obrazovanja, unaprijeđenja mreže, upravljanja i finansiranja javnih ustanova predškolskog obrazovanja;

- obavlja poslove u vezi sa ocjenjivanjem rada ustanova i kvaliteta usluga u djelatnosti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, kulture i sporta, te osiguranja finansijskih sredstava za unaprijeđenje njihovog rada i kvaliteta usluga u skladu sa potrebama stanovništva i mogućnostima Općine, kao i druge poslove.

11.2.2. Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove

Služba za prostorno uređenje, geodetske i imovinsko-pravne poslove u okviru svoje nadležnosti obavlja sljedeće poslove koji doprinose smanjenju socijalne isključenosti rizičnih grupa i pojedinaca:

- provodi zakone i druge propise nadležnih organa i institucija BiH, Federacije, Kantona i Općine iz oblasti prostornog uređenja, imovinskih odnosa, premjera i katastra zemljišta,
- rješava upravne poslove iz svoje nadležnosti, vodi propisane službene evidencije i izdaje uvjerenja o činjenicama na osnovu tih evidencija,
- provodi zakonom propisane postupke za donošenje razvojnih i provedbenih planova, odnosno njihove izmjene, dopune i revizije,
- prati izvršavanje razvojnih i provedbenih planova i predlaže mjere koje treba poduzimati radi ostavriavanja uslova i zadataka utvrđenih tim planovima,
- nadzire rad komunalnog preduzeća "Komus" i "Vodovod", priprema programe za preduzimanje mjera za poboljšanje kvaliteta komunalnih usluga, kao i mjera za djelovanje opštinske službe i komunalnog preduzeća u slučaju prekida u pružanju komunalnih usluga,
- vodi sve poslove vezane za otkup stanova u vlasništvu Općine Gračanica,
- priprema nacрте propisa i drugih općih akata iz oblasti prostornog uređenja, stambene i komunalne djelatnosti,
- obavlja poslove premjera i katastra zemljišta nekretnina u skladu sa zakonom,
- vodi propisane evidencije o nekretninama, izdaje izvode, uvjerenja, kopije katastarskog plana i obavlja i druge poslove vezane za izdavanje podataka iz katastra zemljišta,
- utvrđuje i evidentira nastale promjene na terenu i provodi iste kroz geodetske planove i katastarski operat,
- obavlja stručne poslove i rješava upravne postupke u oblasti imovinsko-pravnih odnosa (eksproprijacije, uzurpacije, dodjele na korištenje neizgrađenog gradskog građevinskog zemljišta, davanje pod zakup zemljišta radi poljoprivredne obrade, dodjele pod zakup zemljišta za postavljanje objekata privremenog karaktera itd.) i dr. upravnim stvarima iz svoje nadležnosti,
- vrši obračun i razrez komunalnih naknada za korištenje građevinskog zemljišta, stambenih i poslovnih objekata.

U oblasti stanovanja i stambene izgradnje na području općine Gračanica je ostvaren napredak u rješavanju stambenih problema, poboljšanju standarda stanovanja i smanjenju stambenog deficita. U gradskom području stambeni objekti su najrasprostranjenija fizička urbana struktura, dok su u vangradskim područjima to uglavnom disponirani individualni objekti koji formiraju strukturu manjih ili većih stambenih naselja. U proteklom periodu, individualna stambena izgradnja je bila lišena stručnog i društvenog usmjeravanja te dugo bila tretirana kao individualni problem osoba koje rješavaju „svoje stambeno pitanje“.

Stanje u područjima individualnog stanovanja je poboljšano na način da su dotrajali stari objekti srušeni, a na tim lokacijama izgrađeni novi; u zonama stanovanja su izvršene parcelacije i dozvoljena je gradnja stambenih ili stambeno-poslovnih objekata, čime je povećan standard snabdijevanja u naseljenim mjestima.

Do promjena u kolektivnom stanovanju u odnosu na podatke iz 1991. godine je došlo usljed procesa privatizacije, tako da je vlasničkom odnosu u Gračanici ukupno 814 stanova, a po ostalim MZ ukupno 86 stanova, a došlo je i do izgradnje novih objekata kolektivnog stanovanja na 5 lokacija u periodu od 1991. do 2010. godine koji su u privatnom vlasništvu, a izgrađeni su za potrebe tržišta (ukupno 120 novih stanova).

Prema poslednjim podacima na području općine ima ukupno 17.421 stambenih jedinica, što u odnosu na procijenjeni broj domaćinstava od 16.578 pokazuje ostvaren suficit od 1.050 stanova.

Najveći broj stambenih jedinica u individualnom stanovanju se daje u zakup, a niska ekonomska moć građana negativno utiče na prodaju stanova koji su građeni za tržište.

11.2.3. Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove

Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove doprinosi socijalnom uključivanju putem obavljanja sljedećih poslova i zadataka iz svoje nadležnosti:

- provodi zakone i druge propise nadležnih organa institucija BiH, Federacije, Kantona i Općine iz oblasti uprave, ljudskih resursa, društvenih djelatnosti i boračko-invalidske zaštite,
- izrađuje nacрте propisa i drugih općih akata iz oblasti za koje je nadležna,
- vrši prijem zahtjeva građana, privrednih subjekata i drugih, te rješava upravne predmete iz svoje nadležnosti, vodi propisane službene evidencije, te izdavanje uvjerenja iz navedenih evidencija,
- obavlja zajedničke poslove za općinske službe, Vijeće i Općinskog načelnika,
- obavlja poslove iz društvenih djelatnosti i saradnje sa nevladinim organizacijama,
- obavlja normativno-pravne i druge poslove za izbjegla i prognana lica,
- obavlja normativno-pravne poslove iz oblasti boračko-invalidske zaštite te priprema nacрте propisa i drugih općih akata koji regulišu pitanja iz navedene oblasti,
- obavlja poslove prijemne kancelarije, pisarnice i arhive, te personalne službe,
- vodi evidenciju općeg biračkog spiska.

Pored navedenih službi i druge općinske službe općine Gračanica svojom djelatnošću doprinose socijalnom uključivanju obezbjeđenjem adekvatne infrastrukture i otklanjanjem arhitektonskih barijera za nesmetan pristup ustanovama lica sa invaliditetom.

11.2.4. Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica

Kako povezivanje procesa socijalnog uključivanja sa samo jednom institucijom ili sektorom ne može dovesti do smanjenja siromaštva i povećanja socijalne inkluzije, te iz potrebe za iskorištavanje raspoloživih lokalnih potencijala u suzbijanju socijalnog isključivanja, na inicijativu Biroa za ljudska prava Tuzla, a na osnovu Rješenja načelnika Općine Gračanica, te donošenjem Poslovnika o radu, u januaru 2011. godine, osnovan je Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica (u daljem tekstu: Savjet).

Savjet je stručno volontersko tijelo, u čiji sastav ulazi 14 predstavnika/ca javnog i civilnog sektora, te lokalnog medija⁴². Savjet je tijelo otvorenog tipa i u njegovom radu može sudjelovati zainteresirana javnost koja to želi i koja u tome prepoznaje svoj interes.

Savjet je osnovan s ciljem pružanja pomoći nadležnim općinskim službama u rješavanju problematike socijalnog isključivanja u lokalnoj zajednici i olakšavanja izgradnje partnerstva između lokalne uprave, javnih institucija, poslovnog sektora i civilnog društva, posebno nevladinih organizacija koje okupljaju i zastupaju socijalno isključene grupe i organizuju građane za aktivnosti u socijalnom sektoru.

Savjet za socijalno uključivanje Općine Gračanica doprinosi socijalnom uključivanju putem realizacije sljedećih aktivnosti iz svoje nadležnosti:

- podstiče i inicira određene aktivnosti koje vode u pravcu socijalnog uključivanja,
- daje prijedloge i pomaže lokalnoj upravi i organizacijama koje rade sa socijalno isključenim osobama i grupama, koje mjere i radnje bi trebalo da se preduzmu u cilju rješavanja problematike ove kategorije građana i unaprijeđenju njihovog statusa,
- redovno komunicira sa lokalnim vlastima, drugim institucijama, ustanovama i udruženjima, te im zvanično upućuje svoje prijedloge, preporuke, zaključke i druge dokumente,

⁴²Služba za upravu, društvene djelatnosti, boračko-invalidsku zaštitu i zajedničke poslove Općine Gračanica, Općinsko vijeće Gračanice, Centar za socijalni rad Gračanica, HD Merhamet - OO Gračanica, Radio Gračanica, SOS Dječije selo Gračanica, Crveni križ općine Gračanica, Dom zdravlja Gračanica - Centar za mentalno zdravlje, Udruženje „Naša budućnost“, Udruženje „Futura“, Udruženje poljoprivrednika i poljoprivrednih inženjera i tehničara, Udruženje „Anea – Mladi Gračanice“, Udruženje „Gračaničko keranje“ i Udruženje Roma Gračanice

- utiče na politike koje se kreiraju i donose na lokalnom nivou, a vezane su za oblast socijalnog uključivanja,
- razmatra prijedloge dokumenata koje donosi lokalna uprava, a koji se odnose na socijalno isključene grupe i predlaže izmjene i dopune istih u cilju stvaranja povoljnijeg životnog ambijenta za njih,
- upoznaje se sa izvještajima i informacijama onih institucija, ustanova ili udruženja koja rade sa socijalno isključenim grupama,
- prati donošenje odluka koje se tiču socijalnog uključivanja na Općinskom vijeću i utiče na kvalitet istih,
- prati usvajanje Budžeta Općine Gračanica, učestvuje u Javnoj raspravi i inicira pravedniju raspodjelu sredstava i uvrštavanje stavki koje mogu doprinijeti većem socijalnom uključivanju,
- implementira konkretne projekte koji potiču razvoj socijalnog poduzetništva i doprinose stvaranju povoljnijeg životnog ambijenta za socijalno isključene kategorije stanovništva sa područja općine Gračanica.

Konkretni aktivnosti Savjeta definišu se Akcionim planom koji se kreira i donosi na godišnjem nivou, a koje su generalno usmjerene na jačanje Savjeta, kao mehanizma koordinacije između različitih aktera u cilju smanjenja rizika od socijalne isključenosti, promocije socijalnog poduzetništva kao modela za postizanje socijalnog uključivanja i kreiranje prostora za efikasnije provođenje socijalnog dijaloga i uticaja na lokalne javne politike.

11.3. Organizacije civilnog društva

Pored državnih, te komercijalnih programa u socijalnim politikama, značajnu ulogu imaju organizacije civilnog društva. Civilno društvo je područije institucija, organizacija, mreža i pojedinaca, smješteno između porodice, države i tržišta, u koje se ljudi udružuju dobrovoljno radi zagovaranja svojih zajedničkih interesa. Od svih oblika civilnog društva, nevladine organizacije (NVO) imaju jednu od najvažnijih uloga u oblikovanju političkog i društvenog života putem praćenja rada vladinih službi, učešća u kreiranju javnih politika i uticaja na odluke vlade, zaštite ljudskih prava, promovisanja vrijednosti tolerancije, prihvatanja različitosti, solidarnosti, itd. Uz to, NVO podržavaju civilno obrazovanje i građansko učestvovanje, podstičući građane na aktivni angažman u društvenom i političkom životu. Njihova glavna uloga je omogućiti građanima rješavanje zajedničkih problema kroz samoorganizovano i udruženo djelovanje.

U novije vrijeme, NVO su postale dio novog koncepta modernizacije socijalne politike, poznatog pod nazivom *mješovita socijalna politika*. Trend značajnije uloge neprofitnih organizacija u sektoru socijalnih usluga povezan je sa krizom socijalne države, kada je postalo je jasno da država nije u mogućnosti zadovoljiti narasle i nove potrebe građana. Značajnijom ulogom NVO, dobijaju se usluge koje su bolje prilagođene potrebama korisnika, jeftinije su, odvijaju se u prirodnom okruženju, jačaju kapacitete korisnika i smanjuju nivo zavisnosti i socijalne isključenosti, te su općenito kvalitetnije. Nvladine organizacije su pokazale sposobnost da popunjavaju određene praznine u pružanju usluga koje se smatraju ili „nedovoljno profitnim“ od strane privatnog sektora, ili nisu ključni prioritet države.

Na području općine Gračanica registrovano je 107 udruženja građana koja se bave različitim djelatnostima, među kojima su najbrojnija sportska. Od ovog broja, 60 udruženja je aktivno, a razlikuju se po obimu i vrsti aktivnosti koje implementiraju. U cilju unaprijeđenja međusobnih partnerskih odnosa, lokalna zajednica je sa nevladinim organizacijama potpisala Sporazum između Općinskog vijeća, Općinskog načelnika i NVO; Općinsko vijeće Gračanica je usvojilo kriterije za raspodjelu novčanih sredstava iz oblasti sporta i fizičke kulture; a lokalna zajednica je usvojila i Strategiju partnerstva sa NVO.

U oblasti socijalne i dječije zaštite, u Gračanici djeluju sljedeće organizacije: Crveni križ općine Gračanica, HD Merhamet – OO Gračanica, SOS Dječije selo Gračanica, Društvo za psihosocijalnu pomoć i razvijanje dobrovoljnog rada „Osmijeh“, Udruženje „ANEJA - Mladi Gračanice“, Udruženje slijepih i slabovidnih lica, Udruženje roditelja djece i omladine sa posebnim potrebama „Futura“, Udruženje roditelja i nastavnika „Naša budućnost“, Udruženje „Gračaničko keranje“,

Udruženje poljoprivrednika, poljoprivrednih inženjera i tehničara Gračanica, Udruženje „Romi Gračanice“, UG „Preporod“, Hrvatsko katoličko društvo, UG KUD „Adem Alić“.

Navedene nevladine organizacije pružaju širok spektar usluga vaninstitucionalne socijalne zaštite koje ne pruža Centar za socijalni rad, kao što su usluge: dnevnog zbrinjavanja (dnevni centri za djecu i mlade sa poteškoćama u psihičkom i fizičkom razvoju, te za osobe treće životne dobi, i sl.), psihosocijalne podrške (psihoterapija, rehabilitacija, porodična terapija, i sl.), socijalne zaštite sa smještajem usluge (smještaj lica sa intelektualnim poteškoćama, i sl.), kućne njege i pomoći u kući, zapošljavanja pripadnika ranjivih grupa kroz socijalno poduzetništvo, usluge savjetovanja, edukacije, zastupanja i zagovaranja prava marginaliziranih grupa. Među korisnicima socijalnih usluga nevladinih organizacija najčešće su djeca i mladi, osobe sa invaliditetom, osobe treće životne dobi, žene, boračka populacija, civilne žrtve rata i romska populacija, dok su stručna lica primarni korisnici za najmanji broj nevladinih organizacija.

Međutim, nedovoljno su razvijene i održive, ili u potpunosti nedostaju sljedeće socijalne usluge:

- usluge za osobe sa invaliditetom, kao što su: mobilni timovi, personalne asistencije, itd.
- usluge za starija lica s ciljem prevencije smještaja u ustanove: pomoć i njega u kući, dostava hrane u kuću, stanovanje uz podršku, dnevni centri i klubovi za pokretna lica;
- usluge smještaja za sve korisnike u njihovom mjestu življenja, po modelu malih porodičnih domova i socijalnog stanovanja.

Pored navedenog, nevladine organizacije imaju značajno iskustvo u namicanju donatorskih sredstava, odnosno iskustvo u projektnom finansiranju, te druge resurse, kao što su: educirano osoblje i volontere, znanja i vještine vezane za primjere pozitivne prakse u vaninstitucionalnim oblicima zaštite, te prostor i opremu, što značajno uvećava njihov ukupan doprinos socijalnoj zaštiti. Navedeni resursi predstavljaju značajne pretpostavke za razvoj partnerskih odnosa između različitih sektora koji omogućavaju maksimalno korištenje raspoloživih resursa na lokalnom nivou, odnosno unaprijeđenje kvaliteta socijalne zaštite lica u stanju socijalne potrebe na nivou lokalne zajednice i njihovog socijalnog uključivanja.

Međutim, jedan od najvećih problema s kojima se suočava civilno društvo u BiH jeste manjak finansijske održivosti, što je posljedica kulture zavisnosti od donatora koja se proširila tokom 90-tih godina prošlog stoljeća, pri čemu su kreativnost i inovativnost projektnih ideja i njihova opravdanost primarni kriteriji za osiguravanje donatorske podrške radu NVO. Situacija u kojoj ne postoji finansijska održivost, kao i sve manji iznosi međunarodne pomoći koja se izdvaja za BiH predstavljaju veliki problem i prijetnju za NVO sektor koji stoga mora iznaći nove modalitete obezbjeđivanja (samo)održivosti i kontinuiteta djelovanja.

U tom smislu, organizacije civilnog društva moraju razviti diversifikovanu strategiju finansiranja, odnosno tragati za širim krugom nosilaca interesa kojima se mogu obratiti za podršku. Diversifikacija donatora podrazumijeva i okretanje ka privatnom sektoru i korištenje potencijala javno-privatno-civilnog partnerstva. Korporativna i individualna filantropija u BiH je izuzetno malo zastupljena i mora se razvijati jer predstavlja jedan od uobičajenih načina za namicanje sredstava u razvijenim zemljama. Još jedna mogućnost za namicanje sredstava i nastavak rada nevladinog sektora se otvara i putem osnivanja zasebnih profitnih subjekata, koji su tržišno orijentisani, a dio ostvarenog profita usmjeravaju na rad date NVO. Međutim, fokus djelovanja NVO još uvijek je nedovoljno usmjeren prema razvoju socijalnog poduzetništva, kao mogućeg modela za rješenje problema vezanih za rastuće siromaštvo i socijalnu isključenost građana.

Pored navedenog, društveno odgovorno poslovanje postaje dio strateškog ponašanja mnogih internacionalnih, a sve više i lokalnih malih i srednjih preduzeća i može predstavljati veoma važan izvor koji će omogućiti NVO da održe nivo svojih aktivnosti. U tom smislu, organizacije civilnog društva trebaju razviti sposobnost djelotvornog pristupanja sredstvima korporacija, uz uslov da imaju temeljno razumijevanje okruženja u kojem organizacija djeluje, te da su osposobljene za korištenje korporativnih resursa na djelotvoran način. Ovo se odnosi kako na efikasan pristup korporacijama i sposobnost inicijalnog povezivanja sa preduzećima na odgovarajući način, tako i na sposobnost razvijanja obostrano korisnih odnosa i izgradnju veza koje sežu dalje od filantropije.

Više o navedenim aspektima razvoja nevladinog sektora i stvaranju uslova za njegov održivi razvoj (socijalno poduzetništvo, društvena odgovornost preduzeća i korporativna filantropija), a s ciljem

unaprijeđenja koncepta mješovite socijalne politike, usvajanja dobre prakse, ostvarivanja maksimalnog socijalnog učinka i postizanja dugoročnih rezultata, donosimo u nastavku.

11.4. Privredni sektor i razvoj (socijalnog) poduzetništva

Kako ekonomska održivost, sama po sebi, nije dovoljan uslov za sveukupnu, dugoročnu održivost jednog društva, razvoj solidarne ekonomije, ekonomije utemeljene na vrijednostima, humane ekonomije ili poduzetništva u službi zajednice, a unutar toga i odgovornog poslovanja privrednih subjekata, predstavljaju jedno od ključnih rješenja za dostizanje održivog razvoja, budući da doprinose harmonizaciji odnosa između sfere ekonomije, kao glavnog nosioca razvoja, i interesa društva u cjelini koji nikako ne smiju ostati zanemareni.

S konceptom socijalnog poduzetništva koji integriše stvaranje ekonomske i socijalne vrijednosti bh. javnost je upoznata tek nedavno. Naime, svjetska iskustva su dokazala da poduzetništvo u privatnom sektoru može djelovati u socijalnom duhu, jer većina preduzeća u privatnom sektoru stvara značajne društvene vrijednosti u obliku zapošljavanja, unaprijeđenja uslova rada, pružanja potrebnih proizvoda i usluga, a i sam porez koji ti subjekti plaćaju državi dalje se koristi u socijalne svrhe.

11.4.1. Socijalno poduzetništvo

Socijalno preduzeće je preduzeće s primarno socijalnim, ili šire, društveno usmjerenim ciljevima, čiji se profit reinvestira u ostvarenje tih ciljeva kroz poslovanje ili ulaganjem u zajednicu. To znači da osnovna motivacija za njegove vlasnike i dioničare nije maksimiziranje profita, već dobrobit lokalne zajednice i njenih stanovnika. Zasnovano je na demokratskim načelima, što praktično znači da je u vlasništvu svojih zaposlenika ili članova lokalne zajednice, zajednički upravljano, te vođeno podjednako socijalnim, kao i komercijalnim ciljevima.

Razvoj i širenje socijalnog poduzetništva predstavlja konkretnu mogućnost za ekonomski razvoj lokalne zajednice kroz adresiranje potreba marginaliziranih, socijalno osjetljivih grupa i problema u istoj. Pored toga što predstavljaju faktor održivog razvoja zajednice, socijalna preduzeća su i važan stabilizacijski faktor na tržištu rada, jer:

- svojim djelovanjem nadopunjuju usluge od javnog interesa (npr. socijalne usluge) koje javne institucije ili privatna profitna preduzeća nisu u mogućnosti dovoljno kvalitetno obavljati,
- doprinose uravnoteženom korištenju i raspodjeli raspoloživih resursa u korist lokalne zajednice,
- generiraju nova radna mjesta u svojim područjima djelovanja, a neka su posebno usmjerena na integraciju dugotrajno nezaposlenih osoba u aktivno tržište rada,
- potiču društvenu koheziju i doprinose rastu i razvoju društvenog kapitala,
- pružaju podršku institucionalizaciji neformalnih poduzetničkih aktivnosti privatnog profitnog sektora, itd.

Socijalna ekonomija i socijalno poduzetništvo podrazumijeva one poslovne poduhvate koji, pored stvaranja dobiti za vlasnike, imaju i neku (višu) društvenu ili okolišnu svrhu. Ova preduzeća se od ostalih preduzeća na tržištu razlikuju i po tome što svoju uspješnost ne mjere samo putem dobiti koju su ostvarila, nego i stepenom pozitivnih društvenih ili okolišnih promjena koje su proizvela, odnosno nivoom stvorenog socijalnog kapitala. Socijalna preduzeća mogu biti različita po organizaciji i strukturi, ali sva imaju jasnu socijalnu i javnu svrhu – ostvareni profit reinvestiraju i neprofitna su, a koriste se poduzetništvom radi ostvarivanja svog socijalnog cilja.

U procesu tranzicije, u privatnom profitnom sektoru tradicionalna profitna preduzeća u svom poslovanju sve više primjenjuju koncept *društveno odgovornog poslovanja*, da bi na kraju tranzicijskog procesa u potpunosti zadovoljila kriterije socijalnih preduzeća. Međutim, u posljednje vrijeme, kao važni akteri tranzicijskih procesa u društvenoj ekonomiji prepoznaju se i organizacije civilnog društva koje se iz tradicionalnih neprofitnih organizacija sve češće transformišu najprije u neprofitne organizacije koje provode aktivnosti pomoću kojih ostvaruju prihode, odnosno koje ostvaruju prihode na temelju poduzetničkih aktivnosti, a potom prerastaju u socijalna preduzeća.

Jedno od takvih primjera na području općine Gračanica je Udruženje „Gračaničko keranje“ koje broji oko 200 aktivnih članica, a osnovano je 2006. godine s ciljem zaštite i afirmacije tradicionalne

rukotvorine *keranje*, kao jedinstvene umjetnosti i jednog od najstarijih zanata na području općine Gračanica i Bosne i Hercegovine. *Čipka-ker* je šupljikava i krhka tvorevina koja je zahvaljujući članicama Udruženja postala nacionalno blago, odnosno zaštićen proizvod sa geografskom oznakom na nivou BiH, a njihova želja je da se ovaj jedinstveni proizvod nađe i na UNESCO-voj listi svjetske nematerijalne kulturne baštine. Pored navedenog primarnog cilja, Udruženje je također usmjereno i na očuvanje i promociju drugih tradicionalnih vrijednosti, te duhovnog i umjetničkog nasljeđa BiH, kao što su: kukičanje, vez, pletenje, tkanje, tradicionalna kuhinja, itd. Udruženje je značajan lokalni subjekt socijalnog uključivanja, jer omogućava socio-ekonomsko osnaživanje, naročito seoskih žena. Pored obuke u izradi ručnog rada, Udruženje na redovnoj osnovi svojim članicama omogućava sastajanje i druženje, te nudi mogućnost da promoviraju svoj rad i prodajom svojih rukotvorina steknu materijalnu korist i na taj način doprinesu uzdržavanju svog domaćinstva. Pored osnovnih aktivnosti, Udruženje je 2011. godine dizajniralo i promoviralo ručni rad Cvijet "Sjećanje" u svrhu komemoracije na žrtve genocida počinjenog u Srebrenici, kao najvećeg masovnog stradanja ljudi u Evropi nakon Drugog svjetskog rata koji je s velikim poštovanjem prihvaćen od strane BiH, EU i SAD zvaničnika, javnih ličnosti, novinara, ali i svih onih koji osjećaju empatiju i solidarnost prema srebreničkoj žrtvi. Cvijet simbolizuje i ujedinjenje svih građana BiH i svijeta u prisjećanju i spomenu na žrtve genocida i njihovih porodica, a služi i za podizanje svijesti javnosti o ratnim zločinima koji su se dogodili u ovom dijelu BiH, te da se isti više nikad ne ponovi. Udruženje je i inicijator i organizator brojnih kulturnih i vjerskih manifestacija u Gračanici, a često pokreće ili aktivno učestvuje u svim humanitarnim akcijama na lokalnom nivou. Članice Udruženja su učestvovala na brojnim izložbama diljem BiH, Evrope i svijeta, a za svoj rad Udruženje je primilo brojna priznanja i nagrade, među kojima je i Zlatna plaketa Općine Gračanica za izuzetan doprinos razvoju i prosperitetu općine Gračanica.

Preduzeća sa socijalnom svrhom, ili preduzeća koja generiraju profit koji zatim doniraju u socijalne svrhe, ustrajavaju u pronalaženju načina korištenja tržišta za pomoć ugroženim društvenim grupama. Upravo zato, u narednom periodu je potrebno posvetiti posebnu pažnju razvoju programa koji će omogućiti primjenu modela socijalnog poduzetništva u BiH, ali i na lokalnom nivou.

11.4.2. Društvena odgovornost preduzeća

Društveno odgovorno poslovanje predstavlja skup pozitivnih mjera ili politika koje neko preduzeće svjesno usvaja i provodi u cilju javnog interesa zajednice u kojoj djeluje. Pri tome je važno istaći da je društvena odgovornost za socijalna preduzeća cilj, a za privatna profitna preduzeća tek sredstvo kojim će povećati vrijednost svojih proizvoda i usluga na tržištu. To u oba slučaja mogu biti mjere koje promiču odgovornost preduzeća prema okolišu, kupcima, zaposlenicima, dobavljačima, zajednici u kojoj posluju, i sl. Dakle, društveno odgovorno poslovanje se tiče integrisanja društvenih, ekoloških i ekonomskih pitanja u strukture donošenja odluka i poslovne procese. Ono se odnosi na angažovanje dioničara i drugih nosilaca interesa i saradnju sa njima u cilju efektivnog upravljanja potencijalnim rizicima i izgradnju kredibiliteta i povjerenja u društvu.

Danas je veći ili manji udio društveno odgovornog poslovanja sastavni dio poslovnih politika gotovo svakog većeg i ozbiljnijeg preduzeća na tržištu. Pa ipak, nije svako preduzeće koje primjenjuje mjere društveno odgovornog poslovanja ujedno i socijalno preduzeće. Postoji temeljna razlika između socijalnih preduzeća i profitnih preduzeća koja u manjoj ili većoj mjeri primjenjuju načela društveno odgovornog poslovanja. Profitno usmjerenom poduzeću socijalni i okolišni ciljevi, iako vrlo bitni, ipak predstavljaju drugorazredne ili podređene ciljeve u odnosu na stvaranje dobiti. Na isti način, stvaranje profita za socijalna preduzeća vrlo često predstavlja cilj podređen postizanju socijalnih i okolišnih benefita.

Dakle, društvena odgovornost preduzeća predstavlja koncept u kojem se firme svjesno i dobrovoljno posvećuju aktivnostima koje prevazilaze njihovu primarnu djelatnost uvećanja profita i pozitivno utiču na svoje radno, društveno i prirodno okruženje. Društveno odgovorno poslovanje je u suštini svijest o novom položaju i značaju koje kompanije imaju u savremenom, globalnom društvu i odgovornosti koje iz toga proizlaze. Praksa društveno odgovornog poslovanja odnosi se na cjelokupno djelovanje jednog preduzeća, odnosno na to šta ono proizvodi, kako kupuje i prodaje, da li poštuje zakone, kako se odnosi prema zaposlenima, da li ulaže u lokalnu zajednicu i na koji način doprinosi očuvanju životne sredine, dok se koristi od usvajanja koncepta društveno odgovornog

poslovanja, gledano iz perspektive poslovnog svijeta, razlikuju u zavisnosti od tipa poslovanja, datog trenutka ili tržišnog okruženja.

Zasad, većina preduzeća u Gračanici koja praktikuju društveno odgovorno poslovanje kao glavni motiv za to i glavnu korist od toga vide u kreiranju pozitivne predstave o sopstvenoj kompaniji, odnosno u njenom boljem pozicioniranju na tržištu, a svoj društveni angažman tretiraju kao oprobano PR sredstvo. Prevladavajući faktori zbog kojih se neko preduzeće i odluči na primjenu koncepta društvene odgovornosti u svom poslovanju uglavnom se vežu za neki oblik materijalnog benefita koje preduzeće time ostvaruje (npr. smanjenje poreznih troškova, bolje tržišno pozicioniranje, olakšano upravljanje ljudskim resursima (veća lojalnost i motivacija zaposlenih), jačanje reputacije preduzeća i imena brenda, povećanje produktivnosti, kvaliteta i prodaje, prihvaćenost u lokalnoj zajednici, i sl.), dok je dobrobit šire zajednice u potpunosti zanemarena.

U okviru aktivnosti predviđenih Akcionim planom Savjeta za socijalno uključivanje Općine Gračanica za 2012./13. godinu izrađen je *Registar subjekata socijalnog uključivanja i zapošljavanja općine Gračanica 2012./2013.*, čijoj izradi je prethodilo jednomjesečno anketiranje na području općine Gračanica s ciljem identifikacije subjekata iz lokalne zajednice koji mogu imati značajan uticaj na prevladavanje problema vezanih za povećanu socijalnu isključenost građana na lokalnom nivou. Anketirano je ukupno 78 subjekata iz javnog (5), privrednog (56) i civilnog (17) sektora, od kojih je 31 dalo pristanak da njihove generalije budu objavljene u *Registru*. Analiza je pokazala da je odziv privrednog sektora na anketiranje bio ispod očekivanog. Konkretno, u Gračanici je od anketiranih 56 subjekata iz biznis sektora, svega njih 12 dalo svoj pristanak za objavu u *Registru*, što dovoljno govori u prilog činjenici da je u narednom periodu potrebno ulagati napore u promociju modela društvene odgovornosti i socijalnog poduzetništva, kao koncepta koji integrišu stvaranje ekonomske i socijalne vrijednosti na lokalnom nivou. Pored toga, velika većina anketiranih subjekata (čak njih 92%) smatra da je kvalitet odvijanja socijalnog dijaloga na lokalnom nivou nezadovoljavajući i da treba graditi mehanizme za njegovo poboljšavanje kroz jačanje međusektorske saradnje, te da je neophodna bolja komunikacija između lokalnih zajednica i kantonalnih institucija vlasti.

Iz naprijed navedenog, evidentno je da je među poslovnim subjektima, svijest o koristima od strateškog usvajanja društveno odgovornog pristupa tek djelimično prisutna i ni približno ne predstavlja dominantan trend u poslovanju, niti ima značajniji uticaj na formiranje mišljenja javnosti o ulozi privatnog sektora u društvu. Nedostatak svijesti o značaju ovog koncepta, glavna je prepreka za pokretanje snažnijih inicijativa za povećanje društvene angažiranosti privrednih subjekata u na području općine Gračanica. Građani, kao i kompanije, nisu u stanju da ideju sopstvenog prosperiteta sagledaju u cjelini, već vlastiti interes posmatraju kroz trenutnu situaciju i ulogu u kojoj se nalaze, bilo kao potrošači, ili kao zaposlenici kompanije. Pored toga, poslovni ljudi još uvijek u dovoljnoj mjeri ne poimaju društveno odgovorno poslovanje kao sredstvo koje bi im moglo donijeti poslovnu korist i pomoći u ostvarivanju njihovih primarnih ciljeva. S druge pak strane, među predstavnicima poslovnog sektora postoji svijest o postojanju određenih prepreka i rizika vezanih za uvođenje koncepta društvene odgovornosti, a to su najčešće: uvećanje troškova, nedostatak svijesti donosioca odluka o značaju samog koncepta, te neodgovarajući zakonski okvir.

Pored toga, analiza izrađena na bazi dobijenih podataka iz popunjenih upitnika od strane sva 3 anketirana sektora je pokazala da je potrebno unaprijediti vještine i resurse lokalnih vlasti u provedbi inicijativa socijalne uključenosti na temelju procjene potreba kako bi se utvrdile praznine u znanju, praksi i finansiranju; politike tržišta rada usmjeriti na uključenost u najvećoj mogućoj mjeri, povezujući sve relevantne strategije zapošljavanja sa strategijama za socijalno uključivanje; osigurati da se razvoj učinkovite socijalne ekonomije tretira kao pitanje hitnosti i važnosti za budući privredni razvoj, te razviti zakonski okvir koji odražava raznolikost organizacijskih oblika unutar socijalne ekonomije i osigurati finansijske strukture na lokalnom nivou koje podržavaju socijalno poduzetništvo.

Djelotvornost u obezbjeđivanju korporativnih resursa ne samo da doprinosi osiguranju održivosti nevladinog sektora, već i ukupnom socio-ekonomskom razvoju lokalne zajednice i zemlje. Pristup resursima društveno odgovornih kompanija može biti način da se prevaziđu finansijske prepreke za održivost civilnog društva. Dakle, društvena odgovornost preduzeća predstavlja vrijedan izvor finansijskih i nefinansijskih resursa za organizacije civilnog društva i može znatno doprinijeti

unaprijeđenju njihovog održivog razvoja. Međutim, organizacije civilnog društva često nemaju adekvatne resurse niti odgovarajuća znanja i vještine za razvoj solidnih partnerstava sa korporacijama i za djelotvorno prikupljanje sredstava iz sektora privrede za ostvarivanje svojih ciljeva.

11.4.3. Korporativna filantropija

Prvi i osnovni vid društveno odgovornog poslovanja mnogih firmi je filantropija, dobrotvorne akcije i korištenje korporativnih resursa da bi se „činilo dobro“ (npr. dodjela donacija, organizovanje dobrotvornih akcija, omogućavanje zaposlenima da se bave volonterskim radom, itd.). Filantropske aktivnosti stoje izvan redovnog poslovanja firme i od njih se ne očekuje direktna poslovna dobit.

Korporativna filantropija se smatra posebnim tipom aktivnosti društveno odgovornog poslovanja, a odnosi se na čin kojim korporacije doniraju dio profita ili drugih resursa neprofitnim organizacijama. Korporacije najčešće doniraju novac, ali mogu donirati i neke nefinansijske resurse, kao što su: korištenje prostorija kompanije, imovinu, usluge ili podršku u reklamiranju. Neke korporacije formiraju volonterske grupe među zaposlenima, u okviru kojih oni dio svog radnog vremena izdvajaju za rad na određenim projektima. Korporativnim davanjem često rukovode same korporacije, ali nije rijedak slučaj da se ono obavlja i kroz posebno osnovanu fondaciju unutar te kompanije.

Drugi pristup odlikuje se integracijom društveno odgovornih aspekata u samo poslovanje, pri čemu preduzeća pokušavaju kombinovati odgovornost sa osnovnim poslovnim djelatnostima. Ovo podrazumijeva aktivnosti kao što su: obezbjeđivanje najvišeg kvaliteta proizvoda, investiranje u istraživanje i razvoj (odgovornost prema klijentima), plaćanje dobavljača na vrijeme, potpomaganje odgovornog ponašanja u lancu snabdijevanja, primjena ekološki benignih praksi i mjera (odgovornost prema lokalnoj zajednici). Očekivane pogodnosti odnose se na reputaciju kompanije, uštedu troškova, smanjenje rizika i anticipiranje novih zakonskih propisa.

Inovativnost u društveno odgovornom poslovanju se bazira na novijoj tendenciji da se društveno odgovorno poslovanje sagledava kao izvor poslovnih inovacija. U suštini, poslovno preduzeće shvata neki društveni ili ekološki problem kao izvor poslovne inovacije i traga za načinima da razvije nove proizvode ili usluge kako bi ponudilo rješenje. Ključni aspekt ove tendencije je pristup, popularno nazvan „podnožje piramide“ koji pokušava riješiti probleme socijalno ranjivih grupa u društvu stvaranjem novih preduzeća ili barem povoljnih poslovnih mogućnosti za kompanije, te razvojem novih modela poslovnih usluga (npr. baziranih na energetskej ili materijalnoj efikasnosti i tehnologijama koje koriste održive izvore energije).

Za razliku od filantropije, ova vrsta pristupa povezana je sa ostvarivanjem povećanja prihoda preduzeća, odnosno povećanjem profitabilnosti preduzeća, kroz razvoj novih poslovnih poduhvata koji će ublažiti neki društveni ili ekološki problem, što predstavlja dobitak kako za društvo, tako i za samu kompaniju. Dok se društveno odgovorno poslovanje *kroz integraciju* tiče vođenja postojećeg preduzeća na odgovoran način, društveno odgovorno poslovanje *kroz inovaciju* pokušava stvoriti nova preduzeća koja imaju za cilj da ublaže društvene ili ekološke probleme.

11.5. Privatni sektor

U oblastima pružanja servisa koji potiču socijalnu uključenost građana, privatni sektor ima sve veću prisutnost na području općine Gračanica. Širok je dijapazon privatnih institucija i organizacija, što pokazuje da javni sektor, pa i NVO, nisu u mogućnosti da u potpunosti zadovolje potrebe građanstva. Privatne ustanove se većinom razvijaju u oblasti zdravstva, veliki broj privatnih ljekarskih i stomatoloških ordinacija, kao i veliki broj apoteka.

Zakonske pretpostavke za uvođenje mješovitog sistema i razvoj privatne inicijative postoje, jer je u Federalnom zakonu⁴³ navedeno da „djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom mogu obavljati i humanitarne organizacije, udruženja građana, vjerske

⁴³Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH (Službene novine Federacije BiH, broj: 36/99, 54/04 i 39/06), član 4.

zajednice i organizacije koje oni osnivaju, građanin pojedinac i strana fizička ili pravna lica.“ I pored toga, mješoviti sistem u pružanju usluga nije zaživio, jer nisu urađeni podzakonski akti koji detaljnije regulišu ovu oblast, te je u cilju ublažavanja brojnih problema potrebno raditi na njegovom uvođenju.

Međutim, privatna inicijativa u socijalnoj zaštiti na području općine Gračanica slabo je razvijena, iako je bilo nekih pokušaja započinjanja servisa koji su obezbjeđivali bazičnu socijalnu zaštitu građana, a vezali su se prvenstveno za brigu i njegu starih i nepokretnih lica.

Nadalje, imajući u vidu da važeći nastavni programi sva tri nivoa formalnog obrazovanja u BiH nisu koncipirani tako da sadrže poduzetništvo kao vrijednost ili cilj, te poduzetništvo nije na adekvatan način zastupljeno u obrazovnom sistemu, Ministarstvo razvoja i poduzetništva Tuzlanskog kantona je svojim programom rada u 2013. godini planiralo aktivnosti usmjerene na kreiranje inicijative za uvođenje poduzetništva kao izbornog predmeta u srednje škole Tuzlanskog kantona, što će zasigurno doprinijeti razvoju poduzetničkih vještina kod djece i omladine kroz školski sistem. Također, potrebno je provesti korekcije upisne politike i dodatno poraditi na programima profesionalne orijentacije mladih.

Nedvojbeno je da bi razvoj privatne inicijative predstavljao podršku procesu deinstitutionalizacije pružanja socijalnih usluga u lokalnoj zajednici, kao i njihovom unaprijeđenju, stoga treba raditi na iznalaženju aktivnih mjera koje će pospješiti njen razvoj.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nove okolnosti društvenog razvoja i novi socijalni problemi i potrebe, od socijalne zaštite zahtijevaju da odgovori na aktuelne potrebe građana i podrži ranjive i marginalizirane pojedince i grupe kojima je neophodna organizovana pomoć zajednice i države, kao i građana koji nisu u stanju da učestvuju u ekonomskoj aktivnosti obezbijede svoju egzistenciju i egzistenciju svoje porodice. Zato se u novijim kontekstima poimanje uloge socijalne zaštite automatski vezuje za prevazilaženje socijalne isključenosti, jer su njeni korisnici u najvećem riziku da nemaju pristup društvenim dobrima, da su siromašni, da su pogođeni višestrukim životnim nesrećama i da to dugo traje, što im uskraćuje radni, ekonomski i socio-kulturni prostor društva ili jedne države i stavlja ih na marginu.

Socijalna politika u BiH je ekstenzivna i počiva na principu pasivnog primanja socijalne pomoći, što potiče ovisnost građana od vlasti, a ne njihovu kompetentnost i aktivno uključivanje u društvene procese i zbivanja. Još uvijek se kod nas primjenjuje sistem minimuma socijalne zaštite, odnosno davanje novčane socijalne pomoći, što je nedovoljno, jer su ti iznosi vrlo mali i nedostatni i ne mogu zadovoljiti čak ni osnovne potrebe lica u stanju socijalne potrebe. S druge strane, ukupni nivo izdvajanja na programe socijalne zaštite korisnika iz najsiromašnije grupacije stanovništva iz budžeta sa različitih nivoa države je vrlo visok i opterećuje razvoj privatnog sektora, ne dozvoljava razvoj politika usmjerenih stvaranje povoljnijeg poslovnog okruženja i destimuliše zapošljavanje, što ukazuje na nužnost reforme.

Pored toga, postojeći koncept socijalne zaštite sputava samostalnost i kritičnost javnosti, a vladajuću strukturu političara čini nedodirljivom, pa se s pravom može reći da je postojeći model socijalne politike u BiH isključivo u funkciji osiguravanja socijalnog mira i održavanja vlasti, a ne povećanja aktivizma građana i razvoja društva. Stoga je potrebna temeljita reforma socijalne politike, odnosno radikalna promjena njenog koncepta, što podrazumijeva uspostavljanje modela koji neće poticati pasivnost, već akciju u skladu sa ličnim potencijalima i društvenim resursima.

Cilj reforme socijalne zaštite je da se ona dovede na nivo primjeren materijalnim mogućnostima, da se izvrši deregulacija, da nosioci budu približeni korisnicima, da, osim državnih institucija, u socijalnoj zaštiti učestvuju i građani, putem NVO i privatnog sektora, te da socijalna izdvajanja ne idu na štetu ekonomskog razvoja, nego da se pokrene održivi razvoj mješovitog sistema socijalne zaštite. Upravo su u socijalnoj sferi jako potrebne lokalne inicijative i podrška stvaranja lokalne socijalne zaštite koja će mobilizirati dodatne ljudske i materijalne potencijale u prevladavanju socijalnih problema.

Bitan segment reforme socijalne zaštite je fokusiranje na lokalnu zajednicu (općine) i razvoj mješovitog sistema zaštite koji bi, pored centara za socijalni rad, uključivao nevladine organizacije, privatni sektor i druge javne institucije. Angažman lokalnih učesnika je posebno bitan za kreiranje mreže socijalne zaštite, čime bi se pokrenuli dodatni resursi izvan finansiranja iz javnih sredstava, što bi svakako pomoglo u kreiranju kvalitetnog socijalnog rada, fokusiranog na usluge i korisnike.

Razvoj usluga na nivou lokalne zajednice je u skladu sa pravcima reforme socijalne zajednice, što podrazumijeva obezbjeđivanje efikasnih materijalnih usluga, kvalitetnih socijalnih usluga i jačanje profesionalnih kapaciteta zaposlenih u institucijama koje na lokalnom nivou pružaju usluge socijalne zaštite građanima. Podaci o licima u stanju socijalne potrebe i rizičnim grupama ukazuju na potrebu identifikacije lica u stanju socijalne potrebe, što prije svega podrazumijeva izradu socijalne karte općine Gračanica, te izradu programa prevencije i podrške u skladu s njom. U tom smislu, neophodna je i uspostava jedinstvenog informacionog sistema, te razdvajanje administrativnih poslova od stručnih.

Također, potrebno je izraditi Program mjera za aktivno uključivanje lica i grupa u riziku od socijalnog isključivanja koje mogu doprinijeti njihovom uključivanju, jer bi se fokusirale na prevazilaženje uzroka isključenosti.

Potreban je i snažniji razvoj socijalnih usluga baziranih u lokalnoj zajednici, u smislu smanjenja smještaja osoba u stanju socijalne potrebe u ustanove i povećanja smještajnih kapaciteta u alternativnim oblicima socijalnog stanovanja.

Da zaključimo, potreba razvoja usluga na nivou lokalne zajednice je u skladu sa reformama socijalne zaštite koje se odnose na:

- decentralizaciju nadležnosti i obezbjeđivanja sredstava,
- jačanje kadrovskih i tehničkih kapaciteta Centra za socijalni rad,
- obezbjeđenje kvalitetnijih socijalnih usluga i njihov snažniji razvoj baziran u lokalnoj zajednici,
- smanjenje smještaja osoba u stanju socijalne potrebe u ustanove,
- razdvajanje administrativnih poslova od stručnih,
- pojednostavljivanje svih procedura,
- izradu jedinstvenog informacionog sistema i sistema prikupljanja podataka,
- umrežavanje sa drugim ustanovama (Biro za zapošljavanje, Policijska stanica, PIO/MIO, općinske službe, zdravstvene ustanove, i dr.).

Implementacija aktivnosti čiji je cilj suzbijanje socijalnog isključivanja ne samo da se kratkoročno isplati, nego i dugoročno doprinosi razbijanju začaranog ciklusa međugeneracijskog prenosa siromaštva. Stoga je potrebno usmjeriti pažnju na identifikaciju problema i potreba i na vršenje pritiska na institucije koje su izvorno nadležne da harmoniziraju zakonski okvir i socijalne standarde i da provode ove politike u raznim segmentima socijalne zaštite.

Socijalna isključenost postaje masovan i zabrinjavajući proces koji upozorava da se unutar društva događaju ozbiljne promjene koje mogu imati dugotrajne i teške posljedice na pojedince, porodice, grupe i društvo u cjelini. Nesuočavanje sa problemom socijalne isključenosti može pospješiti proces i produbiti ga. Zato je potrebna široka društvena akcija koju treba da predvode oni koji su socijalno uključeni, sve državne institucije i organi, organizacije civilnog društva, preduzeća, statističke i istraživačke institucije, sindikati, lokalna samouprava, odnosno, svi oni koji imaju funkciju razvoja u jednom društvu.

S A D R Ž A J

I - AKTI OPĆINSKOG VIJEĆA

1. Zaključak o socijalnom uključivanju Općine Gračanica 2014.-2018. godina
2. „Politike socijalnog uključivanja Općine Gračanica 2014.-2018. godina, sa analizom stanja socijalne uključenosti na području općine Gračanica“.

SLUŽBENI GLASNIK OPĆINE
GRAČANICA

BROJ: 14

GODINA: 2013.

IZDAJE: OPĆINA GRAČANICA

UREĐUJE: Stručna služba Općinskog vijeća

TIRAŽ: 25 primjeraka

ADRESA: OPĆINA GRAČANICA
Stručna služba Općinskog vijeća

TELEFON: 035 / 700-800
Lokal: 816

FAX: 035 / 706-679